

România literară

Apare săptămînal sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundatia România literară
Director general
Nicolae Manolescu

1-7 octombrie 1997

(Anul XXX)

39

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

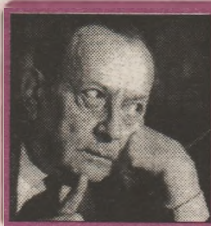
MANIPULAREA PRIN CUVINTE

(pag. 12-13)

Femeia în fața oglinzii bărbatului

(pag. 7)

MALRAUX, făuritorul de mituri

(pag. 20-21)

Minunata călătorie a lui „Titus Andronicus” prin Suedia

(pag. 16)

Doi rasiști:

MARX și
ENGELS

(pag. 3)

Lumea lui Bitzan

(pag. 17)

Angelopoulos,
Vișan,
Caramitru

(pag. 17)

Traduceri și traducători

NICIODATĂ, în ultima jumătate de secol, nu s-a tradus la noi mai mult decît astăzi. Pe fondul scăderii numărului de cărți românești (mă refer exclusiv la domeniul umanistic pe care-l cunosc mai bine: literatură, filosofie ș.c.l.), piața este invadată (la propriu!) de traduceri. De toată mîna. După seceta relativă din anii comunismului (să nu uităm totuși Cartea Rusă, cu excelentele versiuni ale literaturii clasice rusești, în anii '50, ELU și urmașa ei Univers, care au făcut eforturi considerabile), abundența actuală e un lucru bun, semn al deschiderii noastre către lume. Importul depășește, ce e drept, exportul și în materie de carte. Un anumit dezechilibru ia naștere în mod inevitabil. Din păcate nu putem decît să constatăm fenomenul. Soluții imediate nu există.

O întrebare se ridică în legătură cu calitatea traducerilor. În ansamblu, ea a scăzut față de epoca de dinainte de 1989. Să primim lucrurile mai îndeaproape.

În orice cultură nesupusă cenzurii, există trei categorii de traduceri. Prima, cantitativ limitată, cuprinde traducerile "dificile", care pretind ani de muncă, experiență, talent. Un exemplu, ales aproape la întâmplare, este Joyce: e nevoie de un scriitor de talia lui Mircea Ivănescu pentru a traduce *Ulise*. Proust, Faulkner, Rabelais și alții intră în aceeași categorie. Dacă, vorba lui George Steiner, traducerea este o interpretare, tocmai în acest caz definiția se aplică fără nici o contestare. A doua categorie, înrudită, o reprezintă traducerile existente și considerate greu de înlocuit (devenite stas!), Editura RAO recurge deseori la acest procedeu, cu toate prevederile restrictive impuse de noua Lege a Drepturilor de Autor, reluînd traduceri anterioare care au dobîndit prestigiu. În fine, restul traducerilor, de departe cele mai numeroase, destule excelente, majoritatea discutabile sau proaste. Dacă primele două categorii beneficiază de priceperea unor traducători profesioniști, scriitori ei înșiși, aceasta din urmă apelează mai ales la oameni fără pregătire de specialitate, mai mult sau mai puțin cunoscători ai limbii din care traduc, fără competență literară, repede, practic, impersonal.

Chiar și în condițiile existenței Legii Drepturilor de Autor, unele din traducerile din categoria a treia sînt ceea ce se cheamă traduceri-pirat. Pirateria a diminuat în anii din urmă, după o perioadă în care a profitat din plin de haosul editorial, dar n-a dispărut cu desăvîrșire. Presa a semnalat, din cînd în cînd, cazurile cele mai supărătoare. Nu totdeauna și nu în mod sistematic. Unele edituri particulare piratează piața și astăzi, fără consecințe grave, fiindcă urmărirea în justiție e aproape o aventură: costurile și durata proceselor îi descurajează pe păgubiți.

Speranța de a se pune oarecare ordine e minimă, mai ales dacă ne referim la calitatea traducerilor neprofesioniste. Pirateria va fi probabil limitată prin lege la un moment dat. Calitatea nu poate fi, ea, sporită în nici un fel. Editorii de meserie sînt tot mai puțini. Editorii improvizați (în definitiv, oameni care vor să facă bani pe această cale) sînt în schimb tot mai mulți. Un control eficient rămîne utopic. Cronici ale traducerilor, care să stabilească ierarhii corecte, apar doar în cîteva publicații. Editorii n-au decît rareori idei de ecoul traducerilor pe care le tipăresc și nici nu prea se lasă impresionați. Concluzia e dezarmantă. Ce-i de făcut?

CONTRAFORT

de *Mircea Mihaiescu*

P.S.-uri pentru neant

P.S. 1 Doi universitari ieșeni, domnii Adrian Corduneanu și Alexandru Cărașu, îmi fac onoarea, în revista 22 de a se referi (critic, e drept, dar tot onoare e!) la serialul „Analiza spectrală a regimului Constantinian”, publicat în cadrul rubricii de față. Observând lipsa mea de reacție, polemistici ieșeni revin, aproape somându-mă, să „iau poziție”. Cu sfișă mărturisesc abia acum, la a doua tragere de mână: n-am îndrăznit, pur și simplu n-am îndrăznit să răspund unor atât de înalte personaje care se identifică până la contopire atât cu gradele lor didactice (*prof. dr.*, respectiv, *conf. dr.*, în această ordine!), cât și cu instituția la care lucrează (Universitatea Tehnică „Gh. Asachi” - Iași). Cum modestele mele articole reprezentau și reprezintă poziția unui particular, nu aș vrea, după ce am adus suficientă ofensă, în ultimele luni, unei instituții pe care d-nii *prof. dr.* și *conf. dr.* o apără la baionetă - e vorba de președinția constantiniană - să fac același lucru cu o instituție înfinit mai respectabilă, cum e Universitatea ieșeană. Cu *prof. dr.-ii* și *conf. dr.-ii* ei cu tot.

P.S. 2 Îmi permit, în linia celor de mai sus, să mă plâng, la rândul-mi, de o deplorabilă lipsă de reacție a intelectualității noastre luminate. Am scris, în urmă cu câteva luni, despre imundul atac al d-lui Cristian Tudor Popescu, de la ziarul *Adevărul*, împotriva d-lui Andrei Cornea, de la revista 22. Cu excepția unei notule apărute în săptămânalul la care lucrează dl Cornea, nu am băgat de seamă să fi existat vreo reacție la bâdărească, xenofoba și, într-un cuvânt, imbecila ieșire a d-lui Popescu. Subțirii noastre pro-europeni au strâmbat scârbiți din nas și și-au văzut impasibili de înalte, inodorele lor treburi personale. Observând că totul e posibil, că totul e îngăduit într-o țară de adormiți întru democrație, am ajuns, astăzi, să vedem ceea ce nu ne-am fi închipuit nici în cele mai scabroase coșmaruri: că același domn Cornea e dat în judecată de nimeni altul decât Corneliu Vadim Tudor!!! Și, din nou, cu câteva firave excepții (un articol întristat, într-o limbă mai degrabă îngerească, al domnului Andrei Pleșu, un comunicat al Asociației Ziariștilor maghiari din România, despre care asociație mărturisesc rușinat că am auzit pentru prima oară acum și, din nou, o scurtă notă din revista 22), tăcere de mormânt!

Miopia condamnată a intelectualității noastre reproduce orbirea de totdeauna a inteligenței române. Incapabilă să sesizeze marele dușman comun, ea s-a uzat în vane, proteste războaie fără țintă și fără miză. Știu că dl. Andrei Cornea e departe de a fi perfect, știu că pozițiile publice din ultima vreme ale domniei sale suferă de un partizanat enervant. I-am citit și eu articolele cumplit de nedrepte împotriva lui Valerian Stan, l-am auzit și eu, la o masă rotundă a B.B.C., apărându-i pe profitorii din P.D. cu un patos care merita o mai bună întrebuintare. Dar toate acestea sunt amănunte, care țin de subiectivitatea unui intelectual, altminteri, excepțional. De aici până la a sta impasibil când un ins precum Vadim Tudor se transformă din perpetuu acuzat în falnic acuzator e un drum enorm.

Bucuroși, că fiecare dintre ei s-a văzut stăpân peste o rubrică de ziar sau revista, peste o emisiune de radio sau televiziune, intelectualii noștri de vază se complac în dulcege, atemporale divagații pe te miri ce temă, fără să-și dea seama că șobolanii sunt pe cale să pună mâna pe cămelele corăbiei gata să se scufunde. Nici unul dintre pontifii noștri culturali nu consideră de demnitatea sa coborârea la nivelul acesta al luptei cu ciomagul, în care nu există reguli, ci doar confruntare pe viață și pe moarte. Din nefericire, acesta, și nu altul, e nivelul vieții publice românești, de azi și de ieri: primitiv, barbar, visceral.

P.S. 3 Nici în procesul Gabriela Adameșteanu vs. Ion Cristoiu lucrurile nu miros mai plăcut. Din nou, distinsa noastră inteligență n-aude, n-avede. Din nou și-a pus ochelarii de cal și nu observă că ata-

curile imunde ale d-lui Ion Cristoiu decurg firesc din mojițiile rămase nepedepsite ale lui Vadim însuși.

E dreptul d-lui Cristoiu să combată alături de cine dorește. Dar el se acoperă de noroi atunci când transformă mârșăria *macho*-istă în argument publicistic. Fostul (scuzați citatul) „Ardei umplut” din gazeta de trist renume a lui Vadim Tudor, a ajuns sparring-partner al acestuia într-un joc de volei (voluntar? involuntar?) peste o plasă cu ochiuri chioare. Punctele acestui joc se contabilizează, probabil, undeva în culisele cezoase în care se fac toate aranjamentele murdare ale vieții noastre politice. Există, însă, un nivel sub care, oricât te-ai strădui, nu poți cobori. Iată că dl Cristoiu a reușit performanța de a trece pe sub propria sa umbră.

P.S. 4 Pentru că invocarea numelui meu în recentul „Caz Buduca” a prilejuit o serie de speculații ce nu au nici o legătură cu faptele reale, fac următoarele precizări:

1. Nu sunt și nu am fost niciodată redactor al Editurii Amarcord din Timișoara.

2. Din respect față de profesionalismul d-lui Ion Nicolae Anghel, directorul acestei edituri, mi-am îngăduit, în mai multe rânduri, să-i recomand spre publicare câțiva autori români contemporani. Dl Ioan Buduca este unul dintre ei.

3. De conținutul propriu-zis al volumului *Doamne, Dumnezeu, ce caută Ceaușescu asta în rai?* am luat cunoștință (cu excepția câtorva texte apărute în revistele *Cuvîntul*, *Orizont*, *România literară*) odată cu publicarea sa. Așadar, nu am avut cum să intervin (sau scurta, etc.) textul d-lui Ioan Buduca. E adevărat, într-o discuție anterioară publicării cărții am aflat de la autor că textul acum incriminat, „Liberalism și drept divin”, are și o variantă mai amplă și mai tehnicistă, într-un tot diferit ca tonalitate de celelalte eseuri din volum. I-am sugerat atunci, pentru că mă întrebam, să le aducă la același numitor stilistic, la modalitatea eseistică în care dl Buduca a scris atâtea pagini de valoare. În nici un caz nu l-am sfătuit să renunțe, acolo unde ele ar fi trebuit să fie, la buclucașele ghilimele.

4. Cred că talentul literar cu totul remarcabil al d-lui Buduca ar fi putut să ne cruțe pe toți, cititori, prieteni și neprieteni, și chiar pe sine însuși, de asemenea situații penibile.

P.S. 5 Reacții, de asemenea, anemice ale intelectualității noastre la una dintre cele mai grave probleme ridicate în ultima vreme: legea dosarelor de Securitate. Oricât aș fi de sceptic în privința moralității trecute și actuale a persoanelor publice din România, nu-mi vine să cred că marea majoritate au fost turnători și că acum se tem să nu le fie date în vileag slăbiciunea și ticăloșia din trecut. Motivația celor mai subtili dintre ei este că o astfel de lege ar duce la un război civil. Fugi de-aici! Care război civil, domnilor? Am văzut limpede reacțiile românilor în fața crimelor și asasinatelor dovedite! Ce tulburări publice s-au produs în procesul foștilor membri din biroul politic al lui Ceaușescu? Ce tulburări au însoțit dezastrul Caritas (despre care nu mai vorbește nimeni, de parcă s-ar fi petrecut pe Jupiter, nu pe Pământ!)? Nu reacționează românul nici când e lovit la pungă, dărmite la onoare! (Să mă combată cei care s-au indignat public la știrea că mulți naționali de-ai noștri împing onoarea până acolo încât își închiriază propriile neveste la Stambul. Ba chiar că, împinși de aceeași onoare, nu mai au răbdare să vină turcii la noi, ci le conduc chiar ei pe malurile Bosforului!) Ce reacții publice au existat în procesul Frumușanu? Sau la asasinarea lui Babu Ursu? Când voi primi măcar o jumătate de răspuns mulțumitor la una din aceste întrebări, am să trec și eu de partea cruciatilor de hârtie foșnoitoare Ionescu-Galbeni, Petre Roman sau Ion Diaconescu. Până atunci, îmi permit să-i consider, individual și în grup, complicii murdărilor pe care - direct sau indirect - le ascund...

POST-RESTANT

de *Constanța Buză*

I ATĂ-ne martori ai unei întâmplări mai puțin obișnuite. V-o aduc la cunoștință urmărind de fapt să deviez, cât de puțin, spre simpatie și surâs efectul poate neplăcut al unui răspuns prin forța lucrurilor incolor și inodor, la candidale dv. versuri transcrise și puse în plic în 8 mai anul acesta, pornite cu poșta din Dragalina chiar a doua zi, și sosite în capitală... anul trecut, ștampila Centrului de Tranzit arătând data de 11 mai 1996, ora 22 trecute fix. (*Forin Golban*) ● Că ați tipărit o carte pe care ați intitulat-o neinspirat *Tu numeri pașii vieții mele de pribeag*, sub pseudonimul naiv Har-Nick, nu mă mir, e treaba dv. și e gustul dv. În ziua de azi, dacă ai bani și dacă insiști, găsești editorul care să te nenorocească, rapace și fără scrupule. Nu v-am văzut cartea, pe care spuneți că ați trimis-o pe adresa revistei noastre pentru rubrica de semnalare *Carti primite la redacție*. Scopul trimiterii ei era și „ca să fie văzută de cineva din colegiul redacțional și apreciată pozitiv sau negativ”. Neavând nici un fel de ecou, copiați două poeme din sumar și ni le retrimiteți, n-am înțeles prea bine cu ce scop. Le-am citit, și nu mică mi-a fost uimirea când am recunoscut în ele texte pe care mi le-ați mai trimis cu ani în urmă și pe marginea cărora țin bine minte că m-am exprimat ferm, neincurajator. (*Nicolae Hărăbor*) ● Sunt convinsă că nu v-a trecut niciodată prin minte că talentul dv. ar putea fi unul detot modest, că resursele dv. culturale nu merg nici prea adânc, nici prea departe și că ortografia, punctuația mai exact, vă este în grea suferință. Efectele comice care decurg de aici îl fac pe cititor să dea până la urmă în plâns. Ați scris un roman pe care vreți să-l publicați. L-a citit cândva și regretata Cella Serghi, care se pare că l-a apreciat și i-a prezis un viitor luminos, dacă e să dăm crezare spuselor dv. Îmbărbătată de atunci de cuvintele scriitoarei, probabil că ați încercat să vă faceți drum, să vă publicați cartea, să vă faceți relații și să vă faceți remarcată. Ce vă pot spune eu după lectura unui singur capitol, al XIII-lea, destul de scurt și neinteresant? Că C.S. a fost amabilă, și atât? Că tăcerea domnului M. este un semn de supremă delicatețe? Scrisoarea pe care mi-o adresați, somându-mă să vă dau un verdict, este o catastrofă. Unde vă sunt virgulele, stimată doamnă? Și ce stil agasant de copil pârăcios! Iată-vă relatarea în toată splendoarea ei: „Să vedeți despre ce este vorba. Anul trecut (...) cu prilejul întâlnirilor pentru alegerile prezidențiale (...) a fost la noi (...) în orașul Turnu Măgurele, domnul M. Eu (...) foarte emoționată m-am adresat dumnealui spunându-i că am un roman intitulat *X Când vin și pleacă studenții* (...) pe care aș vrea să-l public, dar n-am atâtea milioane. Dânsul (...) foarte binevoitor, cu voce caldă mi-a zis: *Să-l văd și eu, romanul*. Atunci eu am venit la București (...) înainte de alegeri (...) și l-am predat la sediul partidului (...) unei doamne secretare foarte cumsecade (...) care mi-a promis că voi primi răspuns. De atunci aștept zadarnic. La telefoanele (pe) care mi le-a dat doamna secretară nu răspunde nimeni. Corespondența mi-a venit înapoi. La redacția dv. scrisorile nu vin retur (sic!) (...) Ce folos (...) că nu vine nici un răspuns, și am scris vreo șapte scrisori. Nu știu ce se întâmplă, care este cauza că domnul M. nu-mi răspunde (sic!) Să fie cineva care le oprește(?) N-ar avea de ce. Să fie proza mea foarte proastă și domnul M. nu vrea să mă dezamăgească... De aceea apelez la dv. (...) să mă ajutați. Alăturat trimit capitolul XIII /cu ghinion/ (sic!) din roman (...) să dați un verdict. Este sau nu este bun. Dacă este în bun (...) și ați găsi în revistă un locșor pentru un fragment, cât de mic, v-aș rămâne indatorată...” Stimată doamnă, după ce v-am corectat textul văduvit de-atâtea virgule și câteva cuvinte cu litere mâncate, nu știu cu ce altceva mi-ați mai putea fi datoare. Aveam o poftă teribilă să vă ironizez, dar între timp mi-am pierdut suflul. Nu sunt nici generoasă ca regretata Cella Serghi, și nici delicată ca domnul M. care, pus în situația de a vă citi romanul fără calități, a preferat să tacă decât să vă... dezamăgească. Ei! Verdictul pe care mi-l cereți, afișând o poză eroică indefinitiv, este, evident, unul negativ. Și dacă le veți scrie și altora, cu fragment de roman sau fără, rogu-vă tare, fiți cu băgare de seamă la punctuație. De la ea, mai mult ca sigur că vi se trage dv. tot răul, iar nouă un sentiment dezolant de zădărnice fără leac. (*Ana Alexandrescu*).

România literară

Editată de:

- *Fundația "România literară", cu sprijinul Fundației Soros pentru o Societate Deschisă și al Ministerului Culturii*

Director: Nicolae Manolescu

Redacția: Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Constanța Buză (poezie, proză), Adriana Bittel (externe), Nina Pruteanu (corectură).

Colaboratori permanenți: Marina Constantinescu (teatru), Ioana Pârvolescu (critică), Cristian Teodorescu (publicistică), Eugenia Vodă (cinema), Ruxandra Dinu, George Șipoș (corectură).

Correspondenți din străinătate: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Tudor Olteanu (Amsterdam), Leons Briedis (Riga).

Tehnoredactare computerizată: Fundația "România literară" - Anca Fireșcu (secretar de redacție), Mihaela Ivan. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

Administratia: Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 4072996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 1520796100089. Mihai Pascu (director executiv), Elena Raicu (contabil șef), Corneliu Ionescu (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), Adriana Fianu (correspondență și difuzare în străinătate), Elena Ciupuliga (secretariat), Ionela Stanciu (asistent difuzare), Mihai Minculescu, Victor Ciupuliga (fotoreporter).

E-MAIL: romlit@buc.soros.ro și romlit@romlit.sfos.ro

HTTP://ROMLIT.SFOS.RO
HTTP://WWW.SFOS.RO/NEWS/ROMLIT
HTTP://WWW.KAPPA.RO/NEWS/ROMLIT

Doi rasiști: Marx și Engels

MICHAEL VOSLENSKI, autorul celebrului eseu *Nomenklatura*, a scris și o carte despre mentorii nomenclaturii, în care există un capitol consacrat lui Marx și Engels. Capitolul, tradus cu binecunoscuta sa competență de Micaela Ghițescu, a apărut recent în revista *Memoria* (și anume în numărul din iunie, a cărui lansare o prezentăm în pagina a 6-a) și este, din mai multe puncte de vedere, o revelație. Știam cu toții că marxismul nu reprezintă altceva decât o filosofie vulgară (care nici nu merită numele de „filosofie”, înfățișându-se mai curând ca o operă propagandistică) și că aplicarea/invocarea lui de către promotorii comunismului a avut, pretutindeni în lume, efecte catastrofale. Știam de asemenea (sau măcar ne imaginam) că Marx și Engels n-au fost, în viața lor de fiecare zi, niște ingeri. Cu toate acestea, documentele pe care le citează și le comentează Michael Voslenski sunt atât de compromițătoare pentru corifeii materialismului dialectic și istoric, dovedesc atâta *josnicie*, încât ne sperie.

Marx, originar dintr-o familie de rabini, vorbea adeseori batjocoritor despre evrei, folosind clișeele predilecte ale celor mai primitivi antisemiți. În scrisorile către Engels, el îl persiflează grosolan pe Lassalle, adică tocmai pe bogătașul care îi subvenționa pe amândoi, evidențiindu-i în termeni rasiști și negritudinea: „Sunt sigur acum, lucru de altfel vizibil după forma capului și părul său, că descinde din negri, din cei care l-au urmat pe Moise în fuga din Egipt (dacă nu cumva mama ori bunica lui paternă o fi curvasărit cu vreun negru).” La rândul său, Engels denunță la nefericitul... sponsor „mania lui de a acoperi și a masca pe jidanul împuțit de la Breslau sub tot felul de pomezi și sulimanuri”. Iată și alte porecle de care are parte Lassalle în corespondența dintre cei doi: „Baronul Itic”, „Ovreașul”, „Moise”, „Ba-

ronul Itic din cap până-n picioare”, „Itic șmecherașul” etc.

Marx are o părere proastă și despre femei: „Pesemne că femeile au întotdeauna nevoie să fie ținute sub tutelă.” Tot el se bucură scabros, ca un dezgustător personaj arghirofil din Balzac, la aflarea vestii despre îmbolnăvirea unei rude bogate, pe care ar putea-o moșteni: „Singura veste bună am primit-o de la cumnata mea ministerială, Luise von Westphalen; e vestea bolii indestructibilului unchi al nevastei mele. Dacă ar muri acum câinele ăsta, aş scăpa de greutate”. Nici fața de propria sa mamă, Marx nu se arată mai milos: „Mama, de la care nu pot vedea bani peșin, dar al cărei sfârșit se apropie destul de rapid, a distrus câteva chitanțe pe care le iscălisem; a fost un rezultat foarte agreabil al celor două zile petrecute la ea.”

În mod simetric, Engels i se plânge tovarășului său de idei că nu poate scoate bani de la propriul său tată, iar Marx îl consolează: „Bătrânul tău este un nemernic căruia o să-i trimitem o scrisoare pe care o merită.” Amândoi pun la cale un plan de păcălire a „bătrânului”, care le reușește, după cum reiese dintr-o scrisoare exultantă a lui Engels: „Manevra cu bătrânul meu reușind perfect, cel puțin până în prezent, pot să mă instalez definitiv aci /.../ Îți voi spune cum a evoluat povestea cu bătrânul meu și

cum a trebuit să manevrez pentru ca, pe de o parte, să-i devin indispensabil și, pe de alta, să evit să fiu prea acaparat de birou /.../ Oricum, e sigur că bătrânul meu va plăti toate astea cu vârf și îndesat, mai ales când va veni aici și-l voi îmbrobodi și mai mult.”

„Bătrânul” lui Engels a fost fără îndoială, până la urmă, îmbrobodit și mai mult. Din nefericire au mai fost îmbrobodiți după aceea miliarde de oameni, care nu aveau nici măcar vina de-a fi zămislit monștri ca Marx și Engels.

Alex. Ștefănescu

MIC DICȚIONAR

de *Mihai Zamfir*

Pablo Neruda

SE CHEMA în realitate Neftali Ricardo Reyes Basoaldo, nume cumplit, de mic burghez chilian complexat și mizerabil, aspirind - în cel mai bun caz - la o modestă situație în burghezia mijlocie. Dar pretențiile lui au fost de la început enorme, așa că și-a ales ca pseudonim poetic un nume încărcat de sonoritate hispanică nobilă, Pablo Neruda (1904-1973). Se împlinesc zilele acestea 24 de ani de la moartea sa.

Și-a dat repede seama, cu genială precocitate, că lumea intelectuală interbelică se îndrepta spre un soi de socialo-comunism și că cel mai profitabil snobism era snobismul de stînga; așa că l-a adoptat încă din prima tinerețe.

A supt însă din plin, pînă la ultima picătură, beneficiile societății burgheze. Și a crezut toată viața că ele i se datorează de drept; doar dovedise prin volumul *Veinte Poemas de Amor y Una Canción Desesperada*, publicat la numai 20 de ani, că are ceva esențial de spus în poezia spaniolă! I s-a părut deci normal ca autoritățile statului capitalist, contra cărora lupta, să-i ofere posturile de consul la Bangkok, Singapore, Madrid, Paris și Mexico, să-l numească reprezentantul statului Chile la congresele culturale internaționale, să-l aleagă senator. Aceasta nu l-a împiedicat să adere la Partidul comunist și să critice violent puterea ce-l proteja și-l răsfața.

După război, viața lui Pablo Neruda poartă semn distinctiv, vizibil de la distanță: membru în așa-numitul Consiliu Mondial al Păcii (1949), invitat permanent în Uniunea Sovietică și în țările satelite, laureat al Premiului Stalin (1953), membru în

Comitetul Premiilor Lenin (din 1965), oaspete de onoare la Congresul Scriitorilor Sovietici (1967), candidat al comuniștilor la alegerile prezidențiale din Chile (1969) etc. Să mai continuăm? Cred că e de ajuns. Cu banii băgați de KGB în Pablo Neruda s-ar fi putut ridica o catedrală. A fost unul dintre acei subtili intelectuali occidentali care au aderat din prima oră, cu entuziasm, la stilul de viață numit ulterior «le communisme caviar-champagne».

Punctul cel mai înalt al carierei: Premiul Nobel pentru literatură în 1971. Juriul din Stockholm a dorit să fie iertat pentru gafele numite Pasternak și Soljenitin și, în același timp, să-și manifeste simpatia față de guvernul marxist al lui Allende, aflat atunci la putere în Chile. De aceea l-a preferat pe Pablo Neruda, poetul comunist tradus în toate limbile cu al său salciu și conformist *Canto General*, devenit referință obligatorie în țările ocupate de sovietici.

Culmea este însă că această persoană dubioasă a fost una dintre marile voci poetice ale secolului nostru și unul dintre cei mai mari poeți spanioli ai tuturor timpurilor - mai ales prin volumul scris la douăzeci de ani. Pentru că uneori morala și talentul nu numai că nu merg împreună, dar se și opun frontal.

Să nu tragem însă concluzii pripite: rolul excepției rămîne acela de a întări regula. Iar marii poeți au fost întotdeauna mari bolnavi, mari persecutați, mari nedreptățiți, mari ignorați și aproape niciodată mari profitori.

idealul de carne

de-un arbore dulce mă sprijin
mă pun în calea furnicilor
ele mă calcă-n picioare
una-s făcută cu drumul lor
de unde sătulele se întorc lăsînd
flămîndelor locul

am crezut că mă vor ignora
dar mă înveninara
în chitină m-au smolit le port coiful
armura
părul mi l-au lipit în șuvițe sârmoase

dacă nu mă smulg din coșmar dându-mi
palme
luând-o la goană despuindu-mă-n pripă
risc să rămân ținta lor și trofeul
idealul de carne

Constanța Buzea

Două antologii

„MOȘTENIREA“ literară a exilului românesc de după 1947-1948 este, cred, mai importantă decît ceea ce voi fi cunoscut eu la Paris, începînd din ianuarie 1974. Considerabile, forțele creatoare la lucru nu erau, totuși, nemăsurate; față de prea-plinul din Țara supusă, restrînse îmi apăreau talentele destărate, și așa e firesc. Cei foarte mari au îmbogățit zestrea exilului în mod oarecum *indirect* (Eugen Ionescu), *semi-direct* (Emil Cioran - sensibil la fenomenul românesc, dar obsedat de umanul etern, și gîndind-scriind în franceză), și chiar *direct* - precum Mircea Eliade, cu însemnate proze scrise în românește, în paralel cu opera savantului elaborată în franceză, engleză, germană, italiană...

Vintilă Horia sporește, la cercetare, senzația de multi-lingvism (de poliglotism) pe care o dau unele mari personalități românești de acest rang; el a scris în română, franceză, spaniolă, italiană. La el putem regăsi, în anii '50, o netă atitudine combativă - dar riguros intelectuală - față de trista evoluție a politicii culturale din Republica Populară Română a acelor ani. În limitele forțelor creatoare din exil, el propunea un contra-exemplu. Nu cunosc *Antologia poezilor români în exil* (Buenos Aires, 1950), selecția sa precedentă, dar am sub ochi o alta *Poesia românească nouă* (Salamanca, 1956). Această din urmă e o culegere heteroclită, cu poeți buni, mai puțin buni, și unii (L.M. Arcade, C. Amărieu, N.A. Gheorghiu...) „intimplatori“. Nu e exagerat să spunem că introducerea antologatorului prezintă mai mult interes decît piesele reținute. Care nu trebuiesc totuși „condamnate“ în bloc! Patru decenii mai tîrziu, în 1996, aveam să-i cuprind pe cîțiva dintre autorii prezenți în antologia de la Salamanca (Al. Busuioceanu, Horia Stamat, Vintilă Horia, Virgil Ierunca - și un altul, absent din ea: Ștefan Baciu) în tomul II din antologia mea bilingvă *Poeți români/ Poètes roumains, 1950-1973*, apărută la Editura Fundației Culturale Române (t. I, 1995; t. II, 1996).

PENTRU că veni vorba (aș spune, olteneste - căci mi-am petrecut vreo 5 ani din copilărie în Mehedinți - „pentru că *adusei* vorba!“), găsesc aici prilejul de a face una-două precizări asupra propriei mele osteneți de antologator și de traducător... În *Literatorul* din vara lui 1996, R.V. a consacrat o recenzie tomului II - nu neapărat distrugătoare, ba chiar „nuanțată“. Titlul acestui complot este „În absența motivațiilor“; R.V. se prefăce a ignora că nu existase decît o mare și unică motivație a inițiativei mele particulare de a face o antologie - una din multe posibile. În bine și în rău, nimeni altcineva nu e responsabil de alegerea poezilor și a pieselor, nici de traducerea lor în franceză; editura mi-a acordat o

totală încredere, pînă la capăt! R.V. scrie că, din cele vreo 40 de nume de autori absenți din sumar (unde figurează 60 de poeți): „cîțiva nu pot lipsi din nici o antologie de poezie contemporană: Zaharia Stancu, Virgil Teodorescu, Aurel Rău, Ion Gheorghe, Ion Horea, Nicolae Labiș, Romulus Guga, Horia Bădescu...“

Mă grăbesc moderat să semnalez că am și predat editurii (în toamna lui 1996) o *versiune adăugită*, din care nu mai lipsesc nici poeții pomeniți de R.V. - cu excepția unuia dintre ei, Ion Gheorghe, care s-a exclus singur, prin 1970-71. Aflînd că-l inclusesem în sumarul unei culegeri a generației noastre, *Cartea unei constelații* (ce urma să asfințească la Editura Eminescu, imediat după rămînerea mea în Occident, la sfîrșitul lui 1973...), Ion Gheorghe mi-a INTERZIS... accesul la poezia sa! Or, nu e vorba doar de a alege citeva piese și a le include într-un sumar; mai e și de trecut pragul limbii franceze, operație deloc favorizată de o interdicție mereu valabilă.

Fără să clipească, R.V. proclamă: „Dar Ilie Constantin nu este un traducător profesionist și nici un editor profesionist“. Editor, nu; dar *traducător profesionist*, nici atît? Ștefan Aug. Doinaș, Edgar Papu, Marius Robescu și alți cîțiva au scris contrariul despre versiunile mele din Montale, Saba etc. Iar printre francezi nu am avut nici un ecou defavorabil la *Poètes roumains*, unii manifestînd interes pentru acele transplantări *vivantes*... Chiar și recenzentul R.V. găsește unele aprecieri: „excelează, deci, în traducerea marilor poeți“ (Voiculescu, Blaga, Botta, Gellu Naum, Geo Dumitrescu, Leonid Dimov...)

A doua mare dojana ce mi se face privește prezența vinovată în sumar a unor autori precum: Florența Albu, Virgil Ierunca, Gh. Grigurcu, N. Prelipceanu „și alți făcători de cuvinte și manipulanți de clișee literare“. R.V. înșiră toate acestea cu vigoarea unui comentator de fotbal care „desființează“ jucători ce nu-i sunt pe plac. Dar dacă un înaintaș poate fi trimis pe tușă de antrenorul său în urma vreunui articol fulminant, o poezie gravă și importantă ca Florența Albu va fi scoasă și ea din echipa lirică numai pentru că R.V. și *Literatorul* își permit fraze asasinie și gratuite la adresa ei? Din fericire pentru ea și ceilalți autori astfel tratați, eficacitatea fluieraturilor și huiduielilor în poezie e mai redusă.

Global, osteneala mea de antologator și traducător primește din partea lui R.V. un *accesit* îngrețos: „În toate, o bună prefăță a „revenirii la Ithaca“ a lui Ilie Constantin, dar nu o carte de vizită a poeziei române contemporane.“ Mă voi mulțumi și cu atît (mai e oare necesar să spun că n-aș accepta nicicînd să fac cărți de vizită, nici măcar poeziei contemporane?), aidoma unui adolescent traversînd un cartier ostil sub ochii unei „echipe“ care-l tolerează temporar...

REVIN în 1956, la *Poesia românească nouă* a lui Vintilă Horia. Cel ce avea să devină celebru cu un roman scris în limba franceză, *Dieu est né en exil* (1960), exprima în Introducerea sa unele opțiuni moderne, demne de toată atenția. Ambiția *estetică* este hotărîtoare, căci ea nu se referă doar la producția prolet-cultistă din Țară, ilustrată de cei 37 de autori din *Poesia nouă în RPR* (București, 1954) - acest obiectiv trece pe un plan secund, ca de la sine înțeles: „o întoarcere la un fel de sămănătorism de nuanță marxistă“; „Numai opri-mați de o poruncă ne putem permite lășitatea de a cînta, de a cînta fals, pentru că niciuna din notele pe care le emitem nu coincide cu ceva just, adevărat sau pur. Sunt notele unei false adeziuni la o veselie impusă“ (...)

Ambiția lui Vintilă Horia, în antologia sa de la Salamanca, e de a reține nu producția tuturor poezilor români aflați în exil:

„ci numai pe a acelor care, mai cu seamă în ultimii ani, au încercat să se desprindă de o anumită tradiție și, în contact cu poezia lumii libere, au procedat la reforma vechilor tipicuri poetice.(...) Excluderea curentului tradiționalist din paginile de față nu implică o atitudine exclusivistă, ci numai o precizare de poziție.“

Prefațatorul prezintă starea de lucruri din România interbelică unde, după opinia sa, poezia a urmat:

„o linie mai degrabă regresivă, legată de *cîntec* și de *reprezentare*.(...) Modernizarea sau actualizarea lirice românești, începută după primul război mondial de Lucian Blaga și Ion Barbu, și care promitea o interesantă întîlnire între substanța românească și poezie, a fost frîntă și acoperită de acea fatală, și de altfel logică, scufundare în politic (...)“;

„S-au cîntat (...) participările noastre la anumite întreprinderi politice sau războinice, s-au versificat angajările noastre cetățenești, spontane sau obligatorii, durerile sau entuziasmele noastre naționale, și s-a lăsat în umbră participarea noastră personală la evoluția acelor esențe umane care nu încap în paginile istoriei, însă care reprezintă fundalul invizibil al acesteia.“

Linia pe care dorea s-o continue Vintilă Horia în culegerea sa din 1956 era cea a lui Blaga și Barbu, opusă liniei etern regresive Vlahuță-Coșbuc... Desigur, putem avea rezerve mai la fiecare pas, dar cît e de confortabil să constăți, la doar doi ani după *Poesia nouă în RPR* (pe care, la 15 ani, o citeam hotărît să „învăț“ din ea cum trebuia să scriu...), că, la celălalt capăt al Europei, un scriitor din exil și puțin numeroși săi confrăți luptau pentru o ALTĂ imagine a poeziei: intelectuală, în fază cu evoluția lirismului modern!

Ilie Constantin

Miracolul secret

PROTAGONISTUL povestirii lui Borges intitulată *Miracolul secret*, Jaromir Hladik, este autorul unei tragedii neterminate, și al unui studiu intitulat *Revendicarea eternității*. Condamnat la moarte de către naștii intrați în Praga, Hladik îl invocă pe Dumnezeu spre a-i cere un an de viață în plus, timp necesar ca să-și termine piesa în versuri. În clipa în care degetele soldaților din plutonul de execuție ating tragaciul timpului încremenesc. Dar, paradoxal, doar pentru condamnat. Răgazul cerut îi este acordat, însă nu printr-o salvare providențială, ci printr-o aminare de exact un an, un an numai pentru Hladik, un an „închis“ în secunda premergătoare focului ucigaș. În acest interval, Hladik își termină, mental - căci el rămîne „înghețat“ în fața plutonului, odată cu întregul univers -, tragedia. Exact la încheierea anului lui Hladik, odată cu definitivarea tragediei, universul fizic își reia cursul, iar condamnatul primește în trup lovitură mortală a gloanțelor.

Miracolul rămîne secret pentru că răgazul de un an există numai pentru Hladik, doar în mintea sa - dar pentru asta el nu este mai puțin real. Timpului real, de o secundă, îi este opus timpul psihic, dilatat enorm, în virtutea unei grații divine - dar pentru asta fenomenul nefiind mai puțin verosimil, mutatis mutandis, în cîmpul paradoxal al procesualităților mentale strict omenesci.

Finalul romanului *Tache de Catifea* pare să reia, în ecou, termenii, solemnitatea și semnificațiile scenei din povestirea lui Borges: „Ceasul începu să bată iar, știau că va bate de șase ori, numai că între bătaia a doua și a treia se va deschi-

de ușa și pe ea va intra Ladorică Săulescu. Bătînd a doua oară, ceasul se opri: ieșind aburi din el, Ladorică Săulescu, omul de încredere al lui Mamona cel Tînăr, deschise ușa și intră. Fără să privească, Tache de Catifea apucă pistolul, îl îndreptă spre acela și începu să apese pe trăgaci.“

Nu cred că este intimplătoare coincidența, sub aspectul imaginarului a celor două scene. Contrarierea obișnuinței ne atrage atenția asupra elementului „timp“ în romanul lui Ștefan Agopian, ajungînd în cele din urmă la concluzia că *Tache de Catifea* este un roman al căutării timpului pierdut care, surpriză, nu este trecutul, ci prezentul, adică acel timp căruia, sub presiunea existenței, îi acordăm, de fapt importanța cea mai redusă. În acest text Agopian încearcă să capteze prezentul, și tocmai de aceea ne oferă, cu atîta indiferență la efectul surpriză, nu numai trecutul personajelor, ci și viitorul lor, tocmai de aceea descrierea tinde să desființeze narațiunea, de aceea personajele au ca principală ocupație așteptarea, ele fiind într-o continuă pîndă a evanescenței. Astfel, „a sta“ devine Acțiunea prin excelență, adică vinătoarea metafizică, prin contemplație, a realului.

Spre deosebire de povestirea lui Borges, în *Tache de Catifea* gestul apăsării pe trăgaci încheie, în fapt neîncheind niciodată, cartea. Singura acțiune a lui Tache este supusă iluziei stop-cadrului, astfel încît textul rămîne neîncetat deschis, în fantasticul orizont al prezentului continuu, adică în tensiunea perpetuu conotativă care ia nașterea în clipa pieritor-nepieritoare a ficțiunii literare. Prin urmare, putem spune că romanul *Tache*

de Catifea, aidoma altora, reprezintă un roman-instrument cu ajutorul căruia autorul încearcă să surprindă ceea ce întotdeauna ne scapă, deși în mod perpetuu îi sîntem prizonieri: prezentul „mirific și trist“.

Sursa principală a magiei acestei cărți se află în regimul duplicitar al jocului literar. Mai toți comentatorii au fost de acord în privința rolului major al ambiguității în crearea unui efect indescriptibil - și acela uneori parafrizat, așa cum o face de pildă Paul Georgescu. Tehnica ambiguității domină clar (dacă-mi permiteți jocul de cuvinte).

Așa cum ansamblul plastic baroc sugerează o dilatare progresivă a spațiului, textul romanului acceptă jocul dilatării progresive a timpului prin procedee de tipul repetiției sau acumulării descriptive. Intemeiată pe o poetică a sugestiei, cartea aceasta se oferă, printr-o anumită doză de indecizie formală, unei pluralități de lecturi. *Tache de Catifea* poate fi citit deopotrivă ca un roman al bruioanelor de roman (rînd pe rînd, romanul istoric, bildungsromanul, romanul eroicomic sau al condiției tragice a omului sînt începute și abandonate), ca un roman filosofic (detectabil în obstința cu care ne sînt oferite reperele unei similitudineologice de sorginte platoniciană, avînd în centru conceptul de anamnesis), ca roman cu temă mitico-religioasă (cel mai surprinzător, intrucît aparențele - înșelătoare - ne lasă cu greu să întrezărim în delicatul, lipsitul de voință și de acțiune, „învînsul“ Tache Vlădescu, un învingător și un om de acțiune, o ipostază profană a Sfîntului Gheorghe lupînd cu ipostaza, de asemenea umană, a balaurului), ca un meta-roman (în care, într-o manieră originală, Ștefan Agopian face o subtilă demonstrație cvasi-teore-

tică a puterii de seducție a ficțiunii și a limbajului, și a raporturilor dintre autor/narator/personaj) și, în ultima instanță, ca un poem în care epicul, atît cît este, are rolul de a menține, ca o coloană vertebrală, o armatură lirico-filosofică în care primatul îl deține nuanțarea, re-proiectarea fastuoasă a ceea ce deja a fost spus de nenumărate ori, în nenumărate feluri.

S-ar putea spune că *Tache de Catifea* reprezintă echivalentul literar al unei anamorfoze, al celui tip de anamorfoză, expedit de Baltrusaitis într-o frază, pentru care nu schimbarea unghiului de vedere, ci re-focalizarea privirii determină descoperirea în unul și același cadru a formelor incluse în alte forme, prin selecția unei serii de elemente ori a alteia. Acest sector al cvasi-anamorfozelor, denumite de Marcel Brion „metamorfoze“, cuprinde acele opere ale unui Momper, Arcimboldo, Bracelli sau Dali în care paradigma dualului este incontestabilă. Iar *Tache de Catifea* îi aparține și el, ca principiu de construcție. Indiferent despre ce pereche de termeni ar fi vorba (personaj/autor, imaginar/text, aparență/esență, moarte/viață, istorie/ficțiune ș.a.m.d.), componentele se vor dezvălui mereu una pe cealaltă, se vor contamina reciproc și fără încetare spre a da consistență unui efect care niciodată nu va putea fi cu desăvîrșire explicat, pentru că, o știm demult, nicicînd în literatură întregul nu se reduce la simpla sumă a părților. Astfel încît miracolul secret al lui *Tache de Catifea* constă, în cele din urmă, în aventura pe cont propriu - aidoma aventurii strict personale a lui Hladik -, în experiența dilatării clipei sub imperiul plin de surprize al lecturii personale.

Mihai Ignat

Exorcizarea prin adevăr

DECLARÎNDU-I, într-o bună zi, lui Henry Miller că vrea să-i consacre o scriere, Erica Jong a primit următorul răspuns: „Dacă vei scrie o carte despre mine, inventează totul”. Principiu urmat și de Octavian Paler, în *Apărarea lui Galilei*, în care „inventia” nu alcătuiește decât un topos paradoxal al înfățișării de sine, o confesiune trucată prin impenitentele mijloace ale literaturii, care, înglobând mărturisirea, se mărturisesc și ele însele. La rindul său, mărturisirea literară activă se răsfringe în cea pasivă a cititorilor, așa încît tăioasa „antiexplicație” a autorului își găsește îndreptățirea: „cine a trăit ce am trăit noi nu are nevoie, sper, de explicații pentru a înțelege că am imaginat un asemenea dialog nu pentru a dezgropa din arhive «cazul Galilei». Și nu pentru a face filosofie”. Dar „filosofia” vine de la sine, desigur nu cea exterioară, ci una emanând din substanța experienței evocate, ca și „viața” care folosește în interesul său precauțiile „inventiei”. Ficțiunea nu e decât un procedeu menit a da o formă trăirilor și, în fond, a le testa autenticitatea. Ea însăși poate fi înțeleasă ca un mod de existență, ca „o repetare în spiritul finit a veșnicului act de creație din infinitul SINT” (Coleridge). În centrul cărții lui Octavian Paler se află cultul vieții, exprimat ca atare prin gura septuagenarului Galilei, evident un *alter ego* al scriitorului. E un cult păgîn ce se dispensează de transcendență, împlintat în imanent, cu un patetism panic, senzual, sub zodia unei mitologii varătice, la care scriitorii ardeleni, „septentrionali” noștri, în frunte cu Blaga, au fost cu osebire sensibili: „Am socotit totdeauna că nu mă pot bizui decât pe promisiunile din viața aceasta. Uita-te la chiparosi. Când lumina amiezii îi întunecă, seamănă cu niște călugări. Dar nu-mi inspiră nimic sfînt. Sau, cel mult, mă fac să-mi inchipui un sfînt cu brațele pline de fructe și de iarbă parfumată de mirosurile verii”. Ipostază ce o întîlnim și la o sumă de scriitori francezi cu structuri meridionale, de la Anatole France la Gide, Montherlant și Camus, la care răsfațul solar e îndeobște însoțit de o reflecție sceptică, de o melancolie virilă, lipsită de iluzii. Avem a face cu o situație-limită a voluptății ce-și închide accesul spre metafizică, pentru a se densifica tragic, pentru a se savura pe sine în perspectiva de vertij a efemerului. Fruct întunecat al orbitei lumii, hărăzit a sărbători viața terestră, numai terestră, căci altele ființele de acest tip nu-i pot da crezare, „unicul bun” ce-l

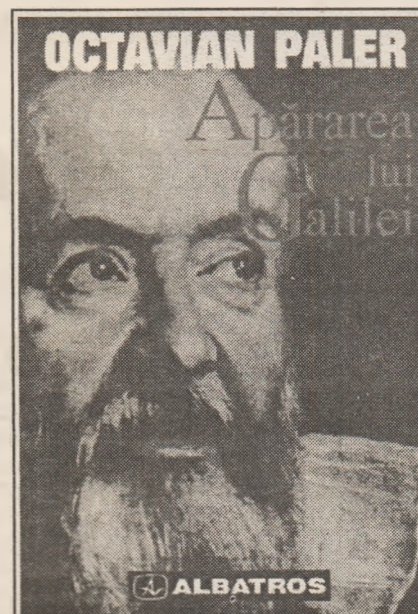
avem la îndemînă, după cum spune autorul *Imoralistului*. Lipsa credinței ațîță simțurile. E un materialism propriu, de altminteri, majorității scriitorilor români, la care tema religioasă a luat, de regulă, o turnură eretică ori s-a impurificat printr-o exultanță metaforică de materialități.

Paler e un poet al comuniunii cu o natură care, precum o compensație a panteismului (sacral nu poate fi suprimat, ci doar deturnat), vede pretutindeni intruparea propriei ființe: „Acum, tot ce îmi vine în minte vorbesc despre ceea ce port în mine”. Panlirismul exprimă o îndumnezeire a eului. Elementele naturale îl oculesc pe autor aidoma unor purități emanate din faptura sa morală, divinități ce răspund nevoilor sale, venite pe o cale inversă, dinăuntru în afară: „Nici arborii, nici pietrele și nici cerul nu m-au ofensat niciodată. Aici nu m-a amenințat nimeni și nu m-a silit să cred altceva decât ceea ce simt. Dacă mi-e sete, mă aplec și beau dintr-un izvor, dacă sunt trist, urmăresc norii și păsările”. Atîrnat de „nărilor terestre”, „ca un copil de poala mamei”, scriitorul produce un surrogat de metafizică sub chipul moralei. Își depășește satisfacția fizică a epidermei mîngiate de soare și a ochiului oglinzind peisajele pline de farmecul Sudului, acea torpoare larvară în care se complăce și pe care o cîntă, prin reflecții ce le circumscriu unei abstracții care ține locul supraviețuirii (resurrecției). Meditînd, se depășește pe sine. Participă la un soi de transcendență prin intelect. „Filosofia” aceasta, țîșnită din țesuturile vitale adorante, cum sucurile dintr-un fruct copt, reprezintă ritualul similireligios al artistului beat de edenul pămîntesc, dar concomitent lucid, analizînd amestecul de voluptate și suferință pe care-l încearcă: „vara nu face decât să deștepte în mine toate dorințele și regretele. Sunt aproape ca Oedip”. O aprehensiune mitologică a vinovației se strecoară în această conștiință antică, dîndu-i un mai tulburător relief: „Moartea mi se pare și acum un mister respingător. Dar ca să înțelegem mai bine unele lucruri, trebuie, poate, să fim mai întîi vinovați”.

Vrăjmașul firesc al unui astfel de tumult dionisiac e, neîndoios, bătrînețea. Ea nu alcătuiește cituși de puțin, în viziunea lui Octavian Paler, o izbăvire, o spiritualizare, ci doar o adîncire spasmodică în biosul exclusivist, în concretețea mundană, dincolo de care n-ar mai urma nimic. Sensibilitatea trupească își poartă sieși o grație dureroasă, găsindu-și un prilej de crispată

jubilație (scepticism senzualizat) chiar în gîndul fatalei tranziții. Cu atît mai intensă e bucuria trăirilor, cu cît ele par a se concentra *hic et nunc*, trecătoare daruri pe marginea abisului, gata a le înghiți: „Da, sunt recunoscător că exist și disperat că va veni o vară în care nu voi mai putea să urmăresc cum înne-grește lumina chiparosi la amiază, nu e firesc la vîrsta mea? Ma doare tot ce iubesc acum, pentru că presimt în orice frumusețe sfîrșitul, dar poate că așa arată adevărata iubire. Bucură-te de acest dar vremelnic, strigă o voce în mine. Căci nu există decât daruri vremelnice. De unde venim? Unde ne ducem? Nu ne ducem nicăieri. Totul este aici. Ce se întîmplă aici. (...) Ajunge să văd cerul, chiparosi, iarba însoțită, și simt în mine o pasiune amară. Tot ce nu voi atinge acum, voi fi pierdut pentru totdeauna. Singurele paradisuri reale sunt cele pe care le-am cutreierat, unde am iubit și am fost recunoscător, iată la ce mă gîndesc în fiecare dimineață cînd lumina curge pe coaja chiparosiilor”. Bătrînețea reflectă, conform aceleiași consubstanțializări cu peisajul (pandant al panteismului), o uzură a lumii, o entropie moral-fizică, percepută prin prisma inevitabilei solitudinii a fapturii biologice care se dăruie propriului său miraj torid. Singele, lumina, universul, sărăcesc deopotrivă. E o marea solidarizare în pieire, o noblețe a materiei ce-și plînge conștiința, sub semnul obsedat (mediteranean) al chiparosiilor: „După ce am studiat cerul atîția ani, calculînd deplasarea stelelor, am descoperit abia acum că, în vreme ce, la amiază, cerul e spălăcit, tînră și nepăsător, spre seară el îmbătrînește... Altădată, cînd mi se făcea frig, era de ajuns să întind mîinile spre foc. Singele cald îmi dădea, repede, o stare bună, fericită. Acum, totul e altfel. Uneori, pînă și lumina care mi-e atît de dragă e ca o făgăduială de care îmi amintesc. Mai ales la amiază, cînd chiparosi filfiie întunecați. Poate că mi-a fost hărăzit ca, după o viață care m-a răsfațat, să rămîn atît de singur încît să nu mai impart această singurătate cu nimeni.” Chateaubriand definea bătrînețea drept „o călătorie de noapte, care, pămîntul fiindu-i ascuns, nu descoperă decât cerul”. Aici e invers. Cerul imaterial rămîne ascuns, fiind în schimb celebrat, cu sfîșietoarea fervoare a despărțirii apropiate, pămîntul purtător de bogății ce exaltă impulsul vital, treptat transmutat în vis. Singura pavază împotriva descompunerii rămîne amintirea: „Acum sunt bătrîn și putred de amintiri”. Amintirea ce se sacralizează în felul său, ridicîndu-se la puterea absolutului: „În fața amintirilor suntem egali cu zeii. Nici ei nu le mai pot schimba. Ceea ce s-a întîmplat nu mai stă în puterea lor și nici a destinului”.

Însă vitalitatea, pîdită, în sfera biologicului, de bătrînețe, are și un dușman nefiresc, în sfera istoriei, care este Inchiziția. Simbol al oricărei instituții opresive, aceasta joacă în scenariul areligios (de fapt criptoreligios) propus de Octavian Paler, rolul satanic, opunîndu-se Naturii ce revelează (fie și indirect) Creația, cu vastul ei cîmp de urmări benefice, ca și naturii omenești, instinctiv cosmice. Inchizitorii mortifică prin imobilitate, tăcere, artificiu. Ilustrează un antipod al vieții. Sint agenții unui vid agresiv: „Ei stăteau în jilțuri înalte, îmbrăcați în purpură și, în sală, după ce au încetat să vorbească, nu se mai auzea nimic, se lăsase o tăcere apăsătoare. Nu-mi închipuisem

Octavian Paler, *Apărarea lui Galilei*, versiune nouă, Ed. Albatros, 1997, 234 pag., preț 15.300 lei.

niciodată că e atît de greu să suportîi o tăcere care te constrînge să stai într-un loc de unde ai vrea să fugi. Simteam că mă înăbuș și că mi se face greață. Ce-i interesează pe ei cum arată pămîntul și soarele? mi-am zis. Ce legătură au ei cu pămîntul și soarele? Să le spun ceva, orice, numai să plec cît mai repede... să nu-i mai văd. Mă fixau cu ochi goi, reci, fără milă”. Ce se poate face în cazul în care asemenea opresori monstruoși, care au proliferat, după cum prea bine se știe, pînă-n zilele noastre, încolțesc ființa umană? Desigur, se poate lupta eroic, pînă la sacrificiu. Dar sacrificiul, raționează Paler, nu include și un triumf al inchizitorilor? Nu urmăresc ei tocmai distrugerea victimelor? Nu sînt oare capabili a întoarce, cu o diabolică satisfacție, însuși actul sacrificial, înlocuind aversul său pilduitor, constructiv, cu reversul sau amar, distructiv? În numele ilustrului astronom, scriitorul nostru se pronunță astfel: „Din ruguri nu se poate naște nimic bun. Salvîndu-mi viața, mi-am salvat posibilitatea de a lucra mai departe, de a scrie niște cărți noi. Era mai bine să mă las ars? Împreună cu viața, mi-am apărut șansa de a-mi duce opera pînă la capăt. Eu cred că n-am greșit”. E un punct de vedere. A dansa pe vulcani, socotește Octavian Paler, nu e neapărat o dovadă de curaj. Dacă prin curaj se înțelege puterea de-a disprețui viața, curajul e contra naturii. Consecventă cu sine, morala hedonistă, întemeiată pe beția solară, duce la concluzia unei anume cedări: „O clipă, am simțit o dorință nebună să mă tăvălesc la soare pe un răzor cu scaieți înfloriți, ca odinioară... Înțelegi? Toate amintirile mele erau atunci de partea Inchiziției. Ele mă îndemneau să abjur. Poți pricepe că tot trecutul meu mă împingea să fac asta? Fiindcă tot ce-mi aduceam aminte era plin de soare”. Să fie aci o decizie a lui Octavian Paler de postura sa neconcesivă, accentuat combativă? O oboseală crepusculară a reputatului militant pentru valorile civice să-l fi îndemnat a-și scoate armura? Considerăm că n-ar fi interpretarea cea mai dreaptă. Deoarece autorul *Apărării lui Galilei* se străduiește a indica tocmai temeiul luptei sale, „dragostea de viață”, faptul că supremația valorilor acestuia nu este negociabilă. Împotrivirea noastră în fața Inchiziției moderne nu reprezintă un capriciu, un gest aleatoriu, ci o necesitate stringentă a umanului, înțeles în contextul personalității pe care o discutăm, în directitatea sa carnală, în primara sa fundamentare, legată de instincte, căci „iubești cu adevărat lucrurile pe care le atingi”: „Inchiziția ne amenință tocmai fiindcă simte în dragostea noastră de viață o primejdie pentru atotputernicia ei”. Malefica instituție poate fi exorcizată doar prin adevăr; „nu există Inchiziție perfectă cită vreme un singur om spune adevărul”. Un adevăr organic, scos din profunda intimitate a ființei noastre.

Cărți primite la redacție

- ◆ Ilie Constantin, *Le marchand de sabres/ Neguțatorul de sabii*, poeme/poeme, 1957-1995, versiune românească datorată autorului, Editura Cogito, Oradea, 1997, 312 p., preț nementionat.
- ◆ Andrei Marga, *Filosofia unificării europene*, ediția a II-a, Biblioteca Apostrof, Cluj, 1997, 392 p., 20.000 lei.
- ◆ Constantin M. Popa, *Ceremonial sadovenian*, studiu critic, Editura Aius, Craiova, 1997, 184 p., preț nementionat.
- ◆ Mirela Roznoveanu, *Viața pe fugă*, roman, Editura Sirius, București, 1997, 288 p., preț nementionat.
- ◆ Mihail Grănescu, *Plenița memoriei mele*, proză, Editura Hiperion, Craiova, 1997, 124 p., preț nementionat.
- ◆ Ion Toboșaru, *Corola sacrelor lumini*, versuri, Editura Multimedia, București, 1997, 112 p., 6950 lei.
- ◆ Ion Toboșaru, *Roua și nuntirea învierii*, versuri, Editura Graphix, Iași, 1997, 104 p., preț nementionat.
- ◆ Adrian Aldea, *Medicinist în Țîrgul Ieșilor*, proză, Editura Semne, București, 1997, 142 p., preț nementionat.
- ◆ George V. Precup, *Răul în simbură*, poeme, Editura Dacia, Cluj, 1997, 74 p., preț nementionat.

Actualitatea culturală

29 spre 30

A 29-a ediție a „Zilelor Calinescu” a venit, a trecut, a învins timpul (zile frumoase de toamnă) și timpurile (numite mai nou post-tranziție). S-a desfășurat, ca întotdeauna, la Onești. Este greu de înțeles cum în vremuri atât de imprevizibile, de schimbătoare, „Zilele Calinescu”

cu” au ajuns în pragul rotunde vîrste de 30 de ani. Este greu de înțeles dar numai pentru cei care nu-i cunosc pe inimoșii organizatori (D-nii C-tin Th. Ciobanu, Dumtrescu & Son și G. Fornica). Anul acesta s-au strîns la Onești poeți, romancieri, editori, publiciști, artiști plastici dintre care îi amintim pe: Nicolae Breban, Mircea Dinescu, Mircea Cărtărescu, Varujan Vosganian, Ioan Groșan, Elena Bulai, Dan Cristea, Pavel Șușară, Mihaela Cristea, Tudor-Călin Zarojanu, Vlad Ciobanu și... *România literară*. Cele mai animate discuții au fost vineri seara în cadrul simpozionului *Cultură și comunicare* unde charismaticul Mircea Dinescu și-a asumat incomodul rol de a rosti adevăruri incomode și dezbateri pe tema postmodernismului moderată și stimulată de orbitorul Mircea Cărtărescu.

Vom reveni cu amănunte la ediția 30, a cărei pregătire a și început. N-o ratați!

Fotografie de G. Fornica

La femme russe

La Editura Jacqueline Chambon din Nîmes a apărut de curînd, cu concursul Centrului Național al Cărții din Franța, *La femme russe* (romanul *Rusoaica* scris de Gib I. Mihaescu în 1931). Traducerea din românește și postfața sunt semnate de Georgeta Horodincă. Coperta aparține lui Hugues Drouot.

GIB I. MIHAESCU

LA FEMME RUSSE

CALENDAR

5.X.1830 - a murit
Dinicu Golescu (n. 1777)
5.X.1881 - s-a născut
Barbu Lazăreanu (m.
1957)
5.X.1902 - s-a născut
Zaharia Stancu (m. 1974)
5.X.1917 - s-a născut
Ernest Verzea
5.X.1926 - s-a născut
Vera Malev
5.X.1928 - s-a născut
Ion Rahoveanu (m. 1994)
5.X.1929 - s-a născut
Ion Dodu Balan
5.X.1937 - s-a născut
Ioanid Romanescu (m.
1996)
5.X.1945 - s-a născut
Al. Calinescu
5.X.1950 - s-a născut
Doina Uricariu

5.X.1971 - a murit
Gherghinescu-Vania (n.
1900)
6.X.1872 - s-a născut
Alexandru Cazaban (m.
1966)
6.X.1876 - s-a născut
Barbu Marian (m. 1942)
6.X.1881 - s-a născut
Vasile Bogrea (m. 1926)
6.X.1902 - s-a născut
Petre Țuța (m. 1991)
6.X.1907 - s-a născut
Teodor Scarlat (m. 1977)
6.X.1912 - s-a născut
Dimitrie Danciu
6.X.1912 - s-a născut
Constantin Velichi
6.X.1920 - s-a născut
Ion Coteanu
6.X.1930 - s-a născut
Paul Ioachim

6.X.1942 - a murit
Dumitru Olariu (n. 1910)
6.X.1942 - s-a
născut Magyari Lajos
6.X.1943 - s-a
născut Constantin Coroiu
7.X.1910 - s-a
născut Eusebiu Camilar
(m. 1965)
7.X.1923 - s-a
născut Al. Jebeleanu (m.
1996)
7.X.1935 - s-a
născut Livius Ciocărlie
7.X.1946 - a murit E-
manoil Bucuța (n. 1887)
7.X.1958 - s-a născ-
cut Simona-Grazia Dima
7.X.1994 - a murit
Alex. Protopopescu (n.
1942)

8.X.1872 - s-a nă-
scut D.D. Patrășcanu (m.
1937)
8.X.1897 - s-a nă-
scut Ștefan Nenițescu (m.
1979)
8.X.1929 - s-a nă-
scut Alexandru Andrițoiu
(m. 1996)
8.X.1938 - s-a nă-
scut Constantin Abaluța
8.X.1939 - a murit
George Mihail Zamfi-
rescu (n. 1898)
8.X.1954 - s-a nă-
scut Costin Tuchila
8.X.1980 - a murit
Orest Masichievici (n.
1911)
8.X.1983 - a murit
Paul Daniel (n. 1910)

Misterul Arșavir

S-a stins din viață Arșavir Aterian, cu puțin timp înainte de a implini 90 de ani. Un om pe care l-am admirat și la care am ținut mult, mult mai mult decît am reușit să-i arăt vreodată.

Cînd, în anii '70, elevă în Ardeal fiind, am început să vin în „excursii de studii” la București, tata (care a fost prieten cu Haig) mi l-a prezentat pe Arșavir. Dacă cuvîntul „drăguț” nu ar fi atît de compromis, de demonetizat, de încărcat cu sensuri minimaliza-toare, aş recunoaște că Arșavir mi s-a părut, atunci, omul cel mai drăguț din această parte a lumii. Din punctul meu de vedere, *atunci*, Arșavir era un bătrînel jovial, trecînd prin cenușul cotidian cu un aer modest și cu o veșnică sacoșică plină cu cărți. Aveam să des-copăr în Arșavir Aterian un „martor al secolului”, un prizonier al trecutului, opunînd unui prezent sărac - amintiri fastuoase... De la Arșavir am citit, *atunci*, Scrisorile lui Haig - fratele său iubit, mort pe front -, către Marietta Sadova, sau „Shakespeare”-ul lui Haig, sau „Molière”-ul lui Haig, sau „Jurnalul” lui Mircea Eliade apărut în străinătate, sau Jurnalul sorei lui Arșavir, Jeni - dispărută, și ea, prematur -, jurnal care avea să devină, peste ani, o carte... În ceea ce mă privește vedeam în acele fascinante pagini exclusiv relicve ale „trecutului mort”; nu credeam că va veni vreodată ziua - sau că *noi* vom prinde ziua - cînd ele vor fi tipărite sau retipărite, cînd ele vor deveni prezent. *Arșavir credea*.

Mai tîrziu am înțeles că „pseudo-filosoful” Arșavir, cum și-a spus cu autoironie, era un înțelept. (Nu Montaigne spunea că cel mai limpede semn al înțelepciunii e „voioșia continuă”?) E adevă-rat că voioșia lui Arșavir învăluia, mereu, o enigmatică melancolie. Mi se părea, din multe puncte de vedere, un om paradoxal: solitar dar și sociabil, candid dar și ironic, delicat dar și incisiv. Avea un har al diagnosticului precis, exprimat fără nici un ocoliș, cu vocea-i inimitabilă în sușurile ei spectaculoase: „X e o pramatie”; sau: „prietena noastră a luat-o razna”; sau „nu mai cumpăr *România lite-rară*, e prea scumpă”; sau, în ultimii ani: „memoria îmi face figuri; uit, uit, uit...” De la Arșavir am aflat și ce valoare reprezintă *tole-ranța* („să-l iei pe fiecare om așa cum este!”) și cum orice „idee” se degradează atunci cînd devine „putere”. Îmi amintesc de un sfat pe care mi l-a dat cîndva: „fixează-ți un subiect de studiu și lucrează la el cinci minute pe zi. Atît! Dar nu lăsa să treacă nici o zi fără să te gîndești la subiectul tău cinci minute!”... Bineînțeles că n-am fost în stare să urmez acest sfat, extraordinar în simplitatea lui...

La înmormîntarea lui Arșavir, la Cimitirul armenesc, a fost lu-me puțină. A vorbit, emoționant, prietenul de-o viață al lui Arșavir, Barbu Brezianu, despre „timpul furat”, despre ani care i s-au furat lui Arșavir prin puscăriile obsedantelor decenii. A fost - continuă să fie -, pentru mine, un mister: un om care a suferit tot ce a suferit Arșavir (pierderea fraților, umilinta închisorii, nopți atîpîte ghemuit pe ciment, foame, haine jerpelite, ani în care a trebuit să trăiască din expediente), omul unor astfel de experiențe traumatizante, CUM a reușit să-și păstreze candoarea, propeșimea, deschiderea în fața vieții.

După '89, spunea Barbu Brezianu, Arșavir a făcut mai întîi dreptate lui Haig și lui Jeni, abia apoi lui însuși: „Arșavir a scris tîrziu, cînd era deja obosit”. Iar cărțile lui nu și-au găsit, încă, citi-torul atent pe care l-ar merita.

E greu de imaginat cum ar fi arătat scrisul lui Arșavir dacă nu ar fi fost „anii furati”, viața furată. La fel de greu de imaginat cum ar fi arătat opera unor buni prieteni ai lui Arșavir, Eugen Ionescu și Cioran, dacă istoria i-ar fi prins *aici*, dacă ar fi făcut închisoare, dacă ar fi trebuit să treacă prin toate ororile timpului. Cît din geniul lor s-ar fi salvat? Cît s-ar mai fi exprimat?

La plecarea de la Cimitirul armenesc, o doamnă în vîrstă, „Te-reza, din corul bisericii”, mi-a povestit cum, acum doi ani, preotul a ținut - ca o surpriză - o slujbă de pomenire pentru Haig. Inima lui Arșavir n-a rezistat; i s-a făcut rău, n-a putut să suporte slujba. Numai Dumnezeu știe ce a fost, o viață de om, în sufletul bietului Arșavir!

Și totuși, imaginea care rămîne după Arșavir Aterian e aceea a unui învingător. Un om ales, în a cărui biografie rămîn înscrise cîteva victorii: victoria de a fi rămas el însuși, spiritual și generos, în „era ticăloșilor”; victoria de a fi rămas un domn într-o lume a tuturor mirlaniilor; puterea de a-și fi dus crucea cu seninătate.

O dată cu dispariția „mezinului dinastiei Aterian” (cum îl nu-mea Barbu Brezianu) a mai murit, un pic, o lume.

Eugenia Vodă

Femeia în fața oglinzii bărbatului

DUPĂ primul război mondial femeile descoperă telefonul, independența, rochia strimțată pe coapse și scurtă până la genunchi, vocea à la Garbo, risul cu gropițe à la Marian March, privirea voalată à la Myrna Loy, tunsura à la *garçonne*, romanul *La Garçonne*, experiențele amoroase ale eroinei lui Victor Marguerite, costumele de schi, mașina de scris, ochelarii de soare, bicicleta, charlestonul, Movila, Sinaia, Balcicul, radioul, cura de slăbire, țigaretul, pijama, automobilul, ciorapii de mătase, mașina de spălat, sala de cinema, publicistica, feminismul. *Ele* nu mai sînt un element de decor și nici apatice muze. Provoacă reacții. Seduc ori trezesc antipatii. Evantaiul a ceea ce - prin tradiție - nu se cuvine a aproape închis, evantaiul a ceea ce e permis se deschide tot mai mult, deși nu de tot. În oglinda domnilor se arată cînd ca vrăjitoare, cînd ca misterioase zeițe, cînd ca scorpii, cînd ca vietăți imblinzite, mai rar ca femei. Or, femeia nu vrea să fie (cum ar spune criticul) nici mai mult, nici mai puțin decît atît.

Misogini, pseudo-misogini, cvasi-misogini

TÎNĂRA Românie literară publica pe prima pagină (nr. 79-80/1933) ample considerații estetice pe tema feminității, semnate de un bărbat încă tînăr, de 38 de ani, nimeni altul decît sensibilul scriitor Victor Ion Popa. Misoginismul său de nuanță șovină te ia prin surprindere. Pentru el, femeile „naționale” sînt pure și demne de admirație, în timp ce femeile din alte părți sînt satanice, trebuie grabnic și bărbatește alungate. Feminitatea ce ține de tradiția autohtonă e bună, dar există riscul contaminării cu elemente dubioase ale feminității străine. De unde aceste incredibile afirmații: „...săliștenele rămîn așa cum sînt. Adică femei zdravene, întregi, sănătoase, gospodine desăvîrșite și scilicet de curățenie în costumele lor cu fustă albă, tulpă, ilic și fotă neagră. Pentru că la drept vorbind, adevărata lor frumusețe este că sînt femei și vor să rămîie femei. Asta spre deosebire de nemțoița cu pantaloni, genunchi goi și bocanci de șapte ori cît ea, care a venit să viziteze biserica neagră din Brașov și pe care aș fi trînit-o bucuros cu capul de o mușcă de stilp, ba aș fi și scuipat-o cu frenezie, dacă locul și împrejurările mi-ar fi îngăduit (s.m.)”. Cu excepția laturii abisale, afirmația nu cere comentarii.

Pe lîngă asemenea reacții bărbatești-românești, misoginismul de catifea al lui G. Călinescu, Arghezi, Eugen Ionescu (cel din perioada unui *Nu* general, care nu avea cum să facă excepție cu femeile) este aproape mîngietor. Tot pe prima pagină, *Viața literară* publică în nr. 2/1935 articolul lui Eugen Ionescu *Generația fetelor*. Aici reacția anti-feminină e secundară, principală fiind reacția anti-masculină: meseria de scriitor, de „îns contemplativ” e socotită „deocheată”, nepotrivită, ieftină, așa încît bărbatii s-au îndreptat spre „fapta materială”, spre politic și au lăsat literatura pe mîna femeilor. Prin urmare mai mult critică a momentului istoric decît misoginism: „Slaba noas-

tră cultură nu poate rezista valorilor momentului politic, tristă necesitate (...) De-acum înainte, literatura și cultura vor fi treburi feminine sau ale unor bărbați impotenți și efeminați. De altfel nu vedeți că literatura celor mai tineri (bărbați) este tristă, pesimistă și rușinoasă de a fi literatură? În schimb literatura fetelor ia ofensiva cu optimism, amor, moralitate, voce bună și - cum este firesc - mediocritate (s.m.). Nu mai avem deci scriitori tineri. Dar avem fete, numai fete, pensioane de fete, școli de fete, interioritate de fete, fete amoroase, fete studente. Înainte fetelor! Să faceți cultură și bucatărie!” Cum una dintre domnișoarele pomenite în articol, Lucia Demetrius, se revoltă public, Ionescu îi răspunde în *Facă* într-o scrisoare elegantă ca stil, aproape curtenitoare, dar din nou caustică la adresa tuturor (femeia fiind în acest război o cantitate neglijabilă, pe care o privește amuzat): „Tot astfel [d-ra Lucia Demetrius] mă acuză că nu i-am privit și înțeles adîncimile, formula stîngace și echivocă ce ar trebui lămurită. Cît despre «frica mea de a înjura bărbații» găsesc că acuzația este total ridiculă. Într-adevăr, mă întreb cine sînt bărbații literari de care mi-ar putea fi frică? De Liviu Rebreanu? Dar greoi și ardelean cum e, pînă să dea un pumn am timp să mă duc cu trenul pînă la Chitila și să mă întorc pe jos. De E. Lovinescu? Mai rău. Pînă clipește o dată, pot face ocolul României în avion, fără să bat recordul la viteză. (Și pe urmă d. E. Lovinescu nu se supără. Am disperat să-l fac să se supere). De Tudor Arghezi? E astmatic și obosește. De Ion Barbu? Nu are dînte și nu poate să muște. De Camil Petrescu? E mai mic decît mine și mai slab. De Șerban Cioculescu? Vai, sărmanul, e așa de galben și sfrijit. Numai nasul e de el și, citeodată, ciocul. De Anton Holban? E delicat ca o fată care nu face literatură...” Lucia Demetrius își atinsese scopul: săgețile fuseseră deviate cu delicatețe către partea masculină a societății literare.

Într-o problemă de actualitate pen-

Vrăjitoarea din Însir-te Mărgărite
cu D.G. Baldovin, în 1936

tru anul 1928, dreptul femeilor la vot, Arghezi încearcă să nu fie misogin. Doar că nu poate. Bunele sale intenții sînt deviate de pana papagalului portocaliu, astfel încît afirmația de pomire *Femeile să voteze!* e, pînă la urmă, întoarsă pe dos: „Observați cum cele mai bune intenții - căci am început aceste rînduri cu gîndul să ne deosebim categoric de afirmațiile de alaltăieri - cînd e vorba de femei, derivă din nenorocire către fiziologie! (...) Să cerem ca aceste drepturi politice să le fie acordate femeilor cît mai curînd, ca să se poată bucura și ele de vot pînă ce nu se va băga de seamă că tot acest joc e pretutîndeni, la noi ca și aiurea, inutil, iluzoriu și grotesc”. Despre aceeași problemă, dar în Franța, scrie Dona Sol (Otilia Cazimir) în *Lumea Bazar*... încă din 1924, revista avînd aproape număr de număr articole feministe, originale, traduceri sau adaptări după o sursă străină și care, adunate, ar constitui pentru specialiste de azi un material de comparație interesant. *Biletele de papagal* au rareori colaboratoare (spre deosebire, de pildă, de *Sburătorul* sau *Viața Romînească*). Lucru explicabil dacă ne gîndim că în nr. 68 al revistei lui Arghezi, Marian (Paul B.) semnează cît se poate de serios un *Elogiu femeii proaste*: „...Dar tu, o, femeie proastă, tu ne placi în întregime! De cum apari, o stare de liniște s-așterne asupra mea; tu ești liniștea, beatitudinea, *sérénité* admirabilă. Creierul tău e o încăpăre cu o singură intrare, mică și îngustă care nu lasă să pătrundă prea multe idei: un creier lămnat, care dă afară, întinse și subțiate, sugestiunile și concepțiunile originale cari ți-au fost oferite, dar nu păstrează nimic pentru el (...) Spiritul tău absoarbe totul, fără să-și însușească nimic; tu nu ești în stare să răspunzi. Și cu toate că ești lipsită de imaginație tu vorbești; lucru curios, într-adevăr, femeile vorbesc, dar le lipsesc conversațiile”. Di Marian creează aici un adevărat personaj mitic. Îl va desăvîrși, în 1947, G. Călinescu.

Domina bona apare tot pe prima pagină (singura întîietate acordată doamnelor), nr. 2 din *Jurnalul literar* 1947. Este unul din cele mai scilicet și în același timp mai contestabile eseuri călinescine, cu intuiții formidabile, care ar merita mai multă zabavă decît i-a acordat critica și cu prejudecăți pe măsură. (În paranteză fie spus, în acest eseu se citează, în germană, primul distih din *Cherubinischer Wandersmann* de Angelus Silesius). Tipologia personajului feminin din literatura română este dezvoltată între „dama bună” din comediiile lui Caragiale (cu precizarea justă, că în lumea lui Caragiale nu există misogini) și implacabila Anca din *Năpasta*, care, după critic, ar fi bolnavă de o boală „specific feminină, o boală humorală”. Călinescu lasă să se înțeleagă că personajele sînt construite după realitate. Urmează un șir de considerații de felul: „Printr-o vîțiere a metabolismului,

Vălul (Foto Dorvyne, 1936)

Anca a pierdut emoțiile cordiale, păstrînd pasiunile negative, ura, răzbunarea. *La femeie este mai posibilă o astfel de alterare* (s.m.). (...) Femeia este sau o Helenă, animalic frumoasă, așteptînd indiferentă finalul luptei între bărbați, sau o Clitemnestra. Furiile (Tisifona, Alecto, Megea) sînt reprezentate ca femei (...) Simplificînd, putem zice că Anca înfățișează mișcarea de involuție a femeii, avînd tendința de a lua formă maniacală, *fenomen mai rar la bărbat* (s.m.). “E drept că, sub influența lui Otto Weininger, care îi preocupă încă pe interbelici, deși trecuseră cîteva decenii de la parul care i-a adus moartea, Călinescu socotește ca indiscutabil faptul că orice individ e o proporție variabilă de *vir* și *femina*, ceea ce nu-l împiedică să continue: „Femeia e un satelit al bărbatului...”, „Femeia este prin definiție religioasă și dogmatică, cu oroare chiar de orice examen critic al ideilor primite”, „Femeia nu rîde în sens filosofic, n-are umor, pentru că nu suportă contradicțiile”, „O femeie-bufon jignește imaginația noastră” și, pe de altă parte, „Femeia plînge, fără însă a cunoaște disperarea filosofică”. Pentru cel care ar mai păstra un cît de mic interes pentru o asemenea ființă (ce pare, ca plasa descrisă de Julian Barnes, o colecție de goluri legate unul de altul cu sfoară), Călinescu adaugă că femeia „e amenințată de sentimente fixe”, nu posedă nuanțe, „nu cunoaște lirismul”, „nu visează poetic”, nu are voință decît ca instinct. Concluzia: „Femeia e fizică, bărbatul metafizic”. Ca o consolare criticul precizează că descrierea este a modelului care nu există ca atare, pur. Ceea ce în termeni (și) mai brutali s-ar traduce așa: tot ceea ce e rău, rigid, lipsit de înălțime și lipsit de haz în om ține de *femina*, restul e *vir*. Opinia nu e singulară în epocă și se bazează pe tradiție (a se vedea *Universul literar* nr. 32/1928, p. 520, *Despre femei*).

Femeia interbelică are la dispoziție încă două oglinzi: articolele feministe, destul de frecvente între războaie și ficțiunea romanescă. Astăzi nu ne putem imagina femeia reală, fără genele literare preluate de la toate strămoașele și contemporanele ei din cărți sau de pe scenă, de la pentru toți frumoasa Doamnă B. a lui Negruzzi, pînă la uneori și numai pentru unii frumoasa doamnă T., de la femeile din oglinzile de salon, înconjurate de lume, din secolul trecut, pînă la *femeia* în fața oglinzii, cea dezvăluită încetul cu încetul în *Sburătorul*.

La porci

Găsisem ceva cu diverse chestii
te chinui să crești și nu crești
am venit azi-noapte
și-am scos cadavrul
și drojdie și ulei
la seră la petroșani
tu cu bicicleta eu cu câinele

cumperi carne din vaca de-acasă
dai la vaci dai la porci
am avut și-am uitat
îi dau fătă două luni
la vaci din craiova
l-am pipăit la mine la fântână
am semnat și-a mers
am căruță
am niște vaci ca boii
își ține nevasta acasă la vacă
mizerie și chiuvetă sub covor
face farmede
iese noaptea și mă strânge
noaptea e mai greu să urlu
dai și tu cu orice
se face orice

nașa-i la olănești
umblă ca bezmeticul
doarme cu 4 sau 5
are draci
sau ea și el
aș fi cumva amenințată
apare-n ușă și spune
nu știu dar e distrus
prietenul sorei moartei
el a distrus-o așa-i flerul
el meditează asupra faptului
el clocește când e sincer

se-ntâmplă ceva
viata e suspectă
vreo geardia
vreo gripă

un creștin
o viață veșnică.

Ea între timp aude

La prețul ăsta au fost jigodii
nu vin dar am fost
și nu mai pot
de la mă-ta
de la iliescu

o iei drogată
și zic că e gravidă
chely plânge și ca urmare o înfruntă
gina e gina dar
procurorul i-a spus
sunt stările tale

din momentul ăla fuge în spital
ea între timp aude
până la urmă suferă
ei se sfătuiesc cu
taina lor
o are la mână și

Ionel CIUPUREANU

gina între timp o ține de vorbă
nu vrea s-o mai sape santana
în mașină

păi se spune că stați bine
deci cum s-ar spune stați bine
la bătrânețe îți fac climă
și să vezi ai minte
malaco.

În Europa

Oricine dar nu cu orice
din tezaur
pentru propagandă tanto

ai vilă și patru ouă
beau ceaiuri de slăbit
pentru intrare în europa

soacră-mea a ghicit
se-ncarcă cu chit bidineaua
și de-aia o iubește pe mă-sa.

Jap jap

E în aer ceva un microb
se dezvoltă medicina
am făcut mătreață
am impresia că mor
cântau barca pe valuri și făceau așa
de-ai muri măcar tu
sătul sub televizor
în atmosferă nu plouă cu zile

când ai dreptate ți-o dau
ce dacă
trebuie să spui da
mai vede și ea mizeriile
legat de vrăjitori avea un rânjet neclar
în concordanță cu realitatea
te mănâncă și
mergi pe drum sau alergi

e cârpă și țoapa moartă
poate-i fragedă ca de obicei
dacă-i plăcea îi plăcea
două palme jap jap
ceva a intrat în el
i-au găsit sânge
și aia nebună și doctorul obraznic
bă tâmpitule e fie-mea
îți lipseau nasturii

când cobori tu intru eu
gândise decât cu ăla
mi-am pus unghia în gât
nu era nici dracu
am făcut legătura.

Măine poimăine didina spune da

eu am rude la țară
au luptat socrii
și culmea i-au înmormântat
pentru mine e un deranj
așa e maică-mea

CERȘETORUL DE CAFEA

de Emil
Brumar

Al treilea elogiu, fără jene Oh, Reparatei halucinogene

*Interpretează cine salvează,
Din naufragiu, un personagiu
Sublim, pe chilim!*

Ți-i rotunjimea țitei geluită
Și la mijloc cu cafeniu buton,
Și coapsa ta cu fierbințeli de plită
L-ar fierbe pînă și pe Solomon
Pe cercurile ei ca pe-un ibric
Cu lungul său țurlui cuprins în aburi.
Ți-i murdăria strînsă în buric
Mai dulce decît mierea cea din faguri.
Și corpul tău didactic ce ne-nvață
Să-i prețuim savantele delicii
Are plăceri într-însul pîn'la greață.
Îndrumă-ne, o, dă-ne vagi indicii
Cum să-ți iubim mai bine carnea plină
De smieură murată în rășină.

costele mamă să strângem bani
eu sunt parașutată din ambele părți
pe nevastă-mea n-o pasionează cerul

al dracului copil
suntem amândoi titrați
țuică fiartă
nemaipomenit
măine poimăine niște sarmale.

Fără dobândă

Se mai iubește cu ăla
e sărac
aude și pleacă
n-are mamă n-are tată
n-are miros la durerea femeii
cuvintele adorm la chemări

și mucosul ăla adormit
cu furie într-o scurgere de fecioară
și fratele mort pe banchetă

și se iubea cu ăla
și fără dobândă

Beau să vomite

Se făceau acadele cu mânuși de sudură
ăsta-i concediul
pe cauza aveam probleme
în ziar venea beată la școală
niște papă lapte
ăla cu cicatrice și flori
se face o listă cu defecte
se strică circuitul nu se știe
înjurau vorbeau urât
vomau beau să vomite
era un frig în gară și gagicile dezbrăcate
se țineau de nas
mâncău o săptămână
două se chinuiau era cruce neagră
am spălat pe la zece
cu furtunul cu săpunul
a fost nașă s-a supărat
mămica sau mama tanța și tănțica

am fost ieri la mănăstire
am coborât
și-am luat-o în spate
era o mână de om
plus mână de lucru
aia e bașca.

CRONICA
EDIȚIILOR

de
Z. Ornea

SCRIERI INEDITE ALE LUI VIANU

NĂSCUT, pe stil vechi, la 27 decembrie 1897 centenarul Tudor Vianu ar fi trebuit omagiat la sfârșitul acestui an. Dar cum după primul război mondial s-a trecut la calendarul gregorian, ziua de naștere a cărturarului a fost automat prorogată pentru 8 ianuarie 1898, încît centenarul nașterii va fi sărbătorit la începutul anului viitor. Să sperăm că această aniversare centenară se va desfășura cuviincios și că vocile agresive, care nu mai ostensesc, vor tăcea în clipa solemnității, renunțînd la sudalmele cu care, vai, ne-au obișnuit. Pentru mine și generația mea de intelectuali, Tudor Vianu este unul dintre cei trei directori de conștiințe (alături de Călinescu și Ralea), fără existența cărora, în acei ani buimaci, am fi fost altfel sau n-am fi fost deloc. Le audiam cursurile, conferințele publice, le citeam intervențiile publicistice și erau, incontestabil, stelele noastre călăuzitoare. Că au făcut compromisuri, cine ar putea contesta? Dar mai bine, întreb, era dacă înfundau și ei pușcăniile, neputîndu-se rosti pentru a ne călăuzi întru cultură? De n-ar fi făcut genuflexiuniile impuse de vremuri am fi fost ca orbeții, neizbutind să ne formăm intelectual. Ne apăreau, atunci, dimpotrivă, ca niște contestatari, suferind umilințe și interdicții (Vianu n-a mai avut voie să predea estetica, ci un curs de istoria literaturii universale și comparate, iar lui Călinescu i s-a suspendat cu totul locul său în învățămîntul universitar) și îi înconjuram cu stimă infinită. Au fost, toți trei, norocul meu intelectual într-o perioadă hotărîtoare pentru anii de formare. Îi port lui Tudor Vianu, al cărui curs l-am audiat în 1951-1952, o recunoștință adîncă și mă doare efectiv cînd aud zvîrlindu-se asupra-i sudalme de tot felul (n-a lipsit nici aceea de... prostituată). Dar, știu bine ca istoric literar ce mă aflu, că perioada rechizitorial injurioasă va trece, în prim plan rămînînd statura intelectuală a marelui cărturar, fără de care cultura noastră e de neconcepție.

VIANU a debutat ca poet în cenaclul lui Macedonski, apoi, după ce și-a luat doctoratul în filosofie, în 1923, la Tübingen, a profesat - și mai înainte - critica literară la *Sburătorul* lui Lovinescu, frecventîndu-i și cenaclul. Apoi a renunțat la această magistratură spre iritarea și regretul lui Lovinescu, care a văzut în această decizie o scandaluoasă dezertune. A început o carieră universitară neașteptat de hîrducată. De abia în 1927 a devenit docent, conferențiar în 1928, urmînd, pentru titularizare ca profesor, să aș-

tepte aproape 20 de ani. Conferința lui era mereu lipită pe lingă diverse catedre (de regulă pe lingă cea a lui Dimitrie Gusti, apoi, în 1942, pe lingă a prietenului său Mihai Ralea), asta obligîndu-l să pregătească și să țină cursuri variate, devenite, apoi, cărți. Catedra de estetică era, în aceste două decenii de așteptare, deținută, la Universitatea din București, de Mihail Dragomirescu și a putut accede la ea numai după ce acesta a fost pensionat. Ba a mai avut, și de acum încolo, de așteptat cîțiva ani. Situația aceasta incertă a durat prea mult pentru a nu-l afecta enorm. Devenise, în 1935, membru corespondent al Academiei, publicase, în 1934-1936, monumentala *Estetica*, și situația în învățămînt nu i se limpezise. Oricît ar părea de ciudat, a devenit profesor titular abia în 1944, cu ajutorul lui Ion Petrovici, ministru al Instrucțiunii publice sub regimul Antonescu. A fost nevoit, în cele aproape două decenii de incertitudine, să facă destule concesii. Deși evreu prin origine (părinții lui s-au creștinat cu doi ani înainte de nașterea sa), Vianu a rămas în cercul revistei *Gîndirea*, o vreme fiind aici și redactor, deși antisemitismul lui Crainic era unanim cunoscut. Așa se explică, probabil, și faptul că, înscris în Partidul Agrar al lui Octavian Goga, nu l-a părăsit în 1935, cînd gruparea poetului a fuzionat cu aceea a lui A.C. Cuza, formînd Partidul Național Creștin, profund și doctrinar antisemit. Fratele lui Vianu, Alexandru, cu tot grupul său, a părăsit noul partid chiar la fuzionare, cum a procedat și Al. Valjean. Tudor Vianu, curios lucru, a rămas aici pînă în 1937. Plătea, în acest fel, datoria morală față de Goga, care îl sprijinise, hotărîtor, în 1935, pentru a deveni membru corespondent al Academiei Române. Dar în toți acești ani statura sa intelectuală se impusese și se rotunjise datorită numeroaselor și importantelor sale cărți (*Dualismul artei*, 1925, *Poezia lui Eminescu*, 1930, *Arta și frumosul*, 1931, *Influența lui Hegel în cultura română*, 1933, *Estetica*, 1934-1936, *Ion Barbu*, 1935, *Generație și creație*, 1936, *Studii de filosofie și estetică*, 1939, *Arta prozatorilor români*, 1941, *Filosofia culturii*, 1944 etc. etc.). Era unanim stimat și apreciat, dovedindu-se a fi una dintre marile personalități ale vieții literar-academice românești. Și așa îl percepe și azi posteritatea, oricîte sudalme s-ar mai stropși.

D L. HENRI ZALIS, fost student al lui Vianu și apropiat lui, a dorit să-i editeze opera. În 1970 a publicat, după multă osteneală și căutări laborioase,

o bună ediție de *Correspondență* emisă de profesor. Dar ediția de *Opere* a lui Vianu, inaugurată în 1971, a fost inițiată și realizată de foștii colaboratori ai profesorului, d-nii Matei Călinescu, Sorin Alexandrescu, Gelu Ionescu, George Gană, ajungînd să se încheie tocmai în 1990. E probabil că dl Henri Zalis ar fi dorit să fie printre editorii acestei monumentale ediții de *Opere*. N-a fost să fie. În 1993 a publicat, compensator, o carte despre Vianu. Și tot cu acest scop compensator a publicat, în acest an 1997, la Editura Fundației Culturale Române, ediția nimerit intitulată *Întregul și fragmentul*. De astă dată e vorba, desigur, în intenție, și de o revanșă asupra editorilor ediției de *Opere*, pentru că sumarul înscrie exclusiv texte ignorate în cea grandioasă ediție, pe care dl Henri Zalis le-a descoperit, păstrîndu-le ascunse, necomunicîndu-le - cum s-ar fi convenit - d-lui George Gană, cel care, de fapt, a dus greul ediției de *Opere*. Așa stînd lucrurile, ediția aceasta a d-lui H. Zalis trebuie considerată ca o continuare și o întregire a ediției de *Opere* de la Editura Minerva, ceea ce îi asigură convenitul coeficient de interes. Nu sînt, trebuie observat, texte revelatoare, poate cu excepția celui despre Flaubert, prima teză de doctorat la Tübingen, repede însă abandonată pentru aceea, susținută și luată, despre poetica lui Schiller. Din proiectul inițial al tezei de doctorat a rămas totuși un text (e probabil, un prim capitol), cu o anume rotunditate. Alt text, mai important, *Concepția raționalistă și istorică a culturii (De la Rousseau la Nietzsche)* e cunoscut, noul editor descoperind un manuscris sau o dactilogramă cu cîteva semnificative corecturi ale autorului. Același lucru trebuie spus și despre studiul, la origine prelegerea pentru obținerea docenței din 1927, *Despre tragic*, pe care noul editor al lui Vianu îl consideră inedit. Iar studiul *Individual și general în poezie*, publicat în *Familia* din Oradea în 1937 și inclus în volumul *Filosofie și poezie*. Dar editorul are la îndemînă un text cu îndreptări ale autorului sau pagini cu forma originală a studiului. Aș reține, ca piese mai elocvente, în acest sumar ambițios esuri, articole, evocări din a treia secțiune. Articolul despre Caragiale din 1952 e emoționant și lămuritor: „Tineri de azi, nu vei putea înțelege țara veche, dacă nu-l vei citi cu de-amănuntul pe Caragiale. Opera lui este un document extraordinar, prin adevărul ei... Este un om al tirgului dinăuntru, așa cum l-au format civilizațiile acestei părți a lumii. Este sociabil, volubil, adeseori mușcător. Manevrează ironia și, uneori, invecti-

Tudor Vianu, *Întregul și fragmentul*. Pagini ineditate, restituiri. Ediție, prefată, traducere și note, de Henri Zalis. Editura Fundației Culturale Române, 1997.

va. Este un bătrîn al poporului nostru; îi suportăm privirea cercetătoare și așteptăm cuvîntul de duh, plin de grele înțelesuri, care i se formează pe buze. Nu ne despărțim nici noi, simțîndu-l în preajmă, de vechea veselie a poporului. Dar știm și melancoliile, ba chiar și tristețile lui răscolitoare...“ Și aici, în această conferință rostită la radio pentru a celebra centenarul dramaturgului, relatează despre eroarea prognozelor lui Lovinescu, care credea că opera autorului *Momentelor*, fiind prea legată de epocă, va îmbătrîni odată cu ea, pierzîndu-și din interes și, poate, din valoare. Frumos și emoționant e textul conferinței despre Camil Petrescu, rostit la Teatrul Național din București, în februarie 1944, ca prolog la reprezentarea piesei *Iată femeia pe care o iubesc*. Profesorul de estetică evocă prietenia studentească cu Camil Petrescu, în odața viitorului romancier și dramaturg din zona Arsenalului. Voia, de pe atunci, să scrie o dramă și o lucrare de filosofie. Mai tîrziu, după război, în 1920, a venit din Timișoara unde se stabilise vremelnice, cu un caiet cu versuri. Vianu l-a dus la Lovinescu, unde poetul și-a citit versurile. Lovinescu, plăcut impresionat, a publicat un stoc din ele în primul număr al *Sburătorului*, cu un articol-prezentare semnat de Tudor Vianu, atunci, cum spuneam, critic literar. „Prietenul meu..., așa cum mă deprinsesem a-l cunoaște, cu tăioasele lui priviri albastre, în care se citea tensiunea unei voințe neostenite, cu vorbirea lui precipitată, era un febril. El era și un lucid. Oțelul ochilor săi fusese călit la o temperatură înaltă. Incandescența launtrică ascuțise nu numai lama privirilor, dar și puterile discriminatorii ale minții. Îmi pare bine că am putut întoarce cîndva o oglindă credincioasă către adevăratul fel de a fi al lui Camil“. Și portretul de extindere asupra operei sale, relevînd în *Act venețian* „poate cea mai dramatică din operele pe care Camil Petrescu le-a destinat scenei“ și despre prozator. Sigur că această caldă evocare a lui Vianu nu a putut salva de la cădere piesa, slăbuță, care a urmat. Dar acest portret, cu lumina interioară, rămîne un text lămuritor pentru devenirea lui Camil Petrescu scriitorul.

Ediția d-lui Henri Zalis din scrierile lui Tudor Vianu merită toată atenția și interesul.

Papucii domnului președinte și alte obiecte ale presei

DE LA o vreme am început să repetăm cu prea multă seninătate celebrul *pupat toți piața independenti*. Umorul nostru post-revoluționar sau post-tranziție nu merge însă chiar atât de departe încât să ridem la fel de senini și atunci când cineva spune: *pupat piața Tien An Men*. Cred totuși că a venit vremea să luăm lucrurile ceva mai în serios și să ne gândim cum ar fi scris *o anumită parte a presei* dacă președintele, devenit recent doctor honoris causa nu departe de această piață de tristă celebritate, ar fi fost tot Ion Iliescu iar cea chemată să ne vorbească despre marile lui succese din țara comunismului victorios (cu șanse de a deveni o putere mai mare decât America) ar fi fost tot Rodica Beceanu și nu Alina Mungiu. Argumentul că d-l profesor Emil Constantinescu ar fi arvunit pe-acolo 10 sau 15 mii de Dacii mi se pare penibil. Domnia sa nu este managerul uzinei de la Colibași, ci președintele României, și acest neașteptat pupat se răsfringe asupra noastră, a tuturor. Vizita celor 200 de delegați din țările membre ale NATO (însoțiți de neveste și copii) care ne va costa alte 20 de miliarde în vreme ce oamenii mor de foame, nu poate rezolva problema imaginii, deteriorată pe zi ce trece, și *intrarea în valul II*, dacă el va mai exista vreodată. Vecinii noștri care au fost luați în serios nu au făcut atâtea excursii când în Occident când în Orient și nu au manifestat atîta exces de zel. Ei au știut că reforma nu se face în avion, ci în țara în care trăiesc. Dacă ungurii au intrat și în guvernul României și vor intra și în NATO și în Uniunea Europeană este meritul lor, pentru că au știut să țină la preț. La noi se fac nenumărate lucruri gratuite, care ne costă imens. Între al-

tele, pentru că nu sînt consultați oamenii care știu istorie și drept internațional, ci aceia care susțin puterea, fie că liderii ei bîntuie aiurea prin apus, fie că se îndreaptă spre modelul chinez.

În contextul dat, faptul că moțul cel mai vestit a fost huiduit chiar în Țara Moților nu trebuie să ne mire. Acești oameni modești nu pot avea mobilitatea celor ce călătoresc dintr-o extremă în cealaltă a lumii cu nava prezidențială. Gîndirea lor ardelenască, ceva mai înceată, era firesc să rămînă în urmă, pe drumul făcut cîndva către drăguțul de Împărat, deși puterea a luat-o înapoi, spre răsărit (și fără Ion Iliescu, ale cărui idealuri par să se împlinească - în mod paradoxal - tocmai acum, cînd nimeni nu mai dă nici două parale pe ceea ce spune dumnealui). Felul cum au fost cumpărați ortacii fostului președinte pentru reforma urmașului său și a guvernului *condamnat* să o facă a dat și el roadele pe care era normal să le dea. Minerii care nu și-au primit încă suma promisă - aflată între 17 și 26 milioane - ca să stea degeaba dar să tacă s-au blocat în subterană și nimeni nu s-a încumetat să se pună cu ei. Atunci cînd vor constata că banii devalorizați peste noapte s-au dus pe apa simbetei și că prețul tăcerii nu a fost chiar atît de bun cum li s-a părut, n-ar fi exclus să vină iarăși la București. Și fără Miron Cozma, și fără trenuri speciale, puse la dispoziție cu aprobarea ex-premierului Petre Roman, mărturisită nu de mult cu nevinovăția care îl caracterizează. Unii dintre liderii acestora au cerut deja capul d-lui Tăriceanu, care a distrus minieritul. *Însă nimfa spuse nu*. Își satisfăcuse deja *pofta ce-a poftit-o*, înghițind celebra *Listă a lui Stan*, cu cel

care a făcut-o cu tot. Chipurile, motivat, intrucit autorul ei ar fi fost nedisciplinat. Spre uimirea multora dintre noi, însăși doamna Doina Cornea (pe care, în treacăt fie zis, nu pentru că a fost foarte disciplinată o iubim) s-a pronunțat deschis în favoarea acestei soluții de compromis. Numai liderul de la Cotroceni nu s-a pronunțat. Experiența l-a învățat că uneori e mai bine să taci. Nu întîmplător, în locul său ne vorbește ades *consiliera inimilor*, care începe să aibă o popularitate la fel de mare. În opinia sa, în această țară ar fi deosebit de bine dacă nu ar exista unii cu mofturi de paparazzii care stau tot timpul cu ochii pe cei de sus. Din textul său recent, intitulat *Rumoarea* și situat la răscrucea dintre pamflet, eseu și comunicat, am aflat că unul dintre aceștia ar fi publicat o *notulă* cu o *sumă de futilități* privitoare la o sărbătorire deosebit de costisitoare care în realitate nu ar fi existat. După ce comentează această *notulă* - care cuprinde ce scrie mai sus și se transformă instantaneu într-un micro-roman - doamna consilier aduce la cunoștința opiniei publice faptul că dumneaei nu obișnuiește să serbeze ce e de serbat cu cîteva zile întîrziere și cu tacișuri de căpătat. În aceeași ordine de idei, precizează că președintele Constantinescu, fără a fi un ascet, este departe de a fi omul care să se extenuze la un zaiafet astfel încît să aibă nevoie de cîteva zile de odihnă la mare.

În pofida umorului său, această precizare nu m-a amuzat, fiindcă eu nu citisem micro-romanul (sau notula) la care se referea și aș fi putut să fac abstracție liniștită de el (sau de ea). Cu condiția să nu-mi spună cineva care ocupă un loc atît de însemnat că a fost determinat (sau determinată) *de trufie*,

de prostie, *de ticăloșie*, și - iertați cu-vîntul - *de securitate*. Această afirmație m-a făcut să fiu și mai tristă fiindcă eu chiar începusem să cred că aș trăi într-o țară în care sinistra instituție nu mai există. Invocarea ei, făcută chiar la palat, mi-a amintit fără voia mea și de Ticu Dumitrescu, care s-a plîns că proiectul său pentru accesul la dosare nu ar fi fost pierdut din întîmplare și a ajuns în fața juriului de onoare. *De ce oare?!*

Întrucît nu știm, poate e mai bine să revenim la articolul citat în care doamna consilier își exprimă teama că *rumoarea* ar putea să influențeze în mod negativ istoria și le ia apărarea președintelui și premierului și SRI-ului împotriva celor ce ar inventa *tot felul de prostioare* pentru a-i discredita pe cei aflați *în exercițiul puterii*. *Curat exercițiu*, mi-am spus, întorcîndu-mă încă o dată la Caragiale. Fiindcă, efectiv, nu puteam să cred că ar reprezenta altceva decât un *exercițiu* (de stil) acest demers riscat de cineva cu mofturile sfetnicului unui mare conducător de stat, care ține morțiș să le arate unora cu mofturi de paparazzi că nu sînt ei chiar așa de informați cum ar vrea să pară, pentru că *papucii președintelui se întîmplă să fie cu trei numere mai mari* decât au apărut prin foile lor de scandal. Aș zice că *țara arde și baba se piaptănă ori bravos națiune, halal să-ti fie*, dacă doamna consilier nu ar avea totuși un cuvînt greu de spus în această țară și dacă nu s-ar fi gîndit de atîtea ori cum ar putea să facă dumneaei să închidă cumva gura lumii, deși se știe că ea a rămas slobodă chiar și în vremea celei mai negre terori.

FĂLOSUL POLICAR

CÎND, prin anii șaiszeci, vedeam, pe malul Nevei, în acel Petersburg care-și pierduse demult identitatea imperială, cîntatul Calareț de aramă, cine din grupul nostru, din milioanele de grupuri care se lăsau fascinate de statuia spăimoasă a lui Petru Velichii, își imagina că va veni o vreme cînd ea va fi alternativă-șantaj la mumia lui Lenin din mausoleul roșu? Sîntem norocoșii martori, hărăziți de hazard, să asistăm la amurgul unui imperiu, rusesc și sovietic, supus, ca atîtea alte imperii, începutului și sfîrșitului, dinainte scrise, undeva, în stele. Oricum, steaua de pe Kremlin, sub a cărei rază călăuzitoare flirtau, demonstrativ-nepartinic, într-o seară cețoasă, cu o principială tătară de la GUM (agromniul magazin universal al Moscovei), oricum steaua atît de nenorocoasă pentru noi a căzut, să sperăm, pentru totdeauna. Oricîte șantaje ar mai face nepoții bolșevicilor din octombrie, amenințînd, aceștia, cu dinamitarea statuii lui Petru cel Mare dacă îmbălsămatul Ilici va fi urnit din mausoleu.

PERSEVEREZ în speranța că va veni, cîndva, un domn rector care, intrînd sau ieșind din Universitate, își va arunca privirea și spre mastodonții cu seceri,

ciocane și pickamere de pe distinsa clădire și va voi să nu mai persiste în inerție și va decide coborîrea reziduurilor comunismului. Înlocuite cu grupuri statuare avînd ca model stilistic cele cîteva, de bun-simț, păstrate pe vechea arhitravă.

CE MIXAJ inspirat în filmul lui Gabriel Liiceanu, din '91, unde îl vedem filmat, pentru prima oară, pe Petre Țuțea, contrapunctînd, cu elocința lui halucinant-cuceritoare, venită dintr-o Românie veșnică, imaginea grotescă a statuii lui Lenin, uitată undeva, între bălăriile unui maidan sordid. Două exemplare umane, unul al gîndirii libere, casante, pentru care a infundat pușcăriile comuniste, celălalt, părintele însuși al gîndirii inchiizitoriale. Veșnicia înțeleaptă și blindă. Efemerul primar și agresiv.

EFOARTE bine că în locul hidoasei statuii a ostașului eliberator, de la Copou, mutată, mă rog, respectuos, în Eternitate, nu s-a pus nimic. De obicei se găsesc soluții neinspirate: să topim opera lui Ceaușescu și din ea să tipărim opera lui Eminescu; să dăm jos statuia ocupantului și pe locul ei să ridicăm statuia ostașului român (care? aliatul Germaniei?, aliatul Rusiei?). Soclul din Co-

pou, pe care a tronat eliberatorul cu ciubote și pistol automat, să rămînă așa, memento al napăstuirii noastre.

UMILELE statui ale primului război mondial. Proliferînd, atunci, în mai toate ținuturile care-au dat tribut de jertfă. Semnînd una cu alta, fără pretenții stilistice. Într-un gest, înainte de orice, de un umanism duios, cald, naiv. Contrastînd cu acelea, statuile faraonice, apărute după al doilea război, în comunismul sterp și arrogant, consemnînd, în silă, eroismul unei armate române, condamnată să lupte alături de cea de ocupație. Pe cînd atîtea mii și mii de vieți tinere, nevinovate, fuseseră mîinate pe frontul răsăritean și pierdute în stepa calmucă. Unde-s trupurile celor doi frați ai mei, căzuți acolo, departe, în pămînturile peste care a trecut, pentru totdeauna, plugul imperiului roșu? Statuile lor?

CE SPRINTĂR-lubric e cuplul, băiat-fată, în bronz, din fața corpului „nou“ al Universității (clădire tipic sovietică)! Dincolo de statuia vivanță, studenția din anii aceia era de un cenușiu descu-rajant. La un examen cu rectorul Jean Livescu, una din colegele mele, o dobrogeancă plină de draci, a intrat în

sală cu o cruciuliță la gît. Întimidantul rector i-a arătat ușa: să-și scoată provocatorul pandantiv și de-abia după aceea să revină. Să i se fi făcut, dintr-odată, potentatului universitar frică de ritoasa scenă? Sau chiar de cruciuliță? Oricum, cuplul ne face și-acum cu ochiul, invitîndu-ne într-un alcov transideologic.

ÎN SCUARUL din fața Teatrului Național, Sadoveanu, făcut de Irimescu, e, firește, supraponderal. Amîndoi moldoveni, unul taciturn, cu gabaritul propriei opere, celălalt suplu și molcom-verbos, au trăit bine în toate timpurile. Bustul lui Sadoveanu e masiv-abundent, orice amănunt vestimentar capătă dimensiuni baladești. Lavaliera e o pereche de testicule de zimbru pe care stă Ceahlăul capului.

CÉSAR. Ultimul monstru sacru în viață. Dintr-o serie care a nominalizat secolul. Atît de prolific. (Cine știe dacă următoarea sută de ani, mileniul ce vine, vor mai avea nevoie de... nume?) Deci César. Și policarul lui celebru, degetul înfipit în iarbă. Ca un tanțos obiect erectiv. Emblema fălos-derizorie a sfîrșitului de veac.

Val Gheorghiu

Gândirea mitocană (II)

Dorin
Tudoran

PUPAT TOȚI
PIAȚA
UNIVE'SITĂȚI

ÎN NUMERELE 377 și 378 ale revistei 22, d-na Bianca Balotă a semnat o violentă „demascare” a d-lui Paul Goma. Integral sau doar prin anumite afirmații, textul Domniei sale a declanșat și replici. Spre a mă limita numai la câteva din cele apărute doar în paginile revistei GDS, amintesc aici, și îmi permit să citez din ele, textele semnate de d-na Mira Moscovici („Am citit în două numere consecutive articolele d-nei Bianca Balotă despre 'Cazul Goma'. Articolele mi-au readus în memoria... ce voia să uite - ședințele de 'demascare a dușmanului', pe care cei mai mulți dintre noi le-au trăit, în repetate rânduri, pînă nu demult. Aceeași tehnică: 'nu numai acum, întotdeauna și în trecut', 's-a infiltrat, a sabotat' etc. etc.”); d-l Ion Vianu („Atîta vreme cît doamna Balotă face un exercițiu de transparență, apar paradoxale anumite afirmații aluzive, ca, de pildă, aceea că '...cineva a hotărît ca românii să lipsească un Soljenitîn. Și dacă nu s-au învrednicit să-l dea singuri, ar trebui inventat, confecționat, fie și din nimic'. Cine este acel cineva? CIA, legionarii, ramura anti-ceaușistă a Securității, Monica Lovinescu, Internaționala evreiască?”); d-l Gabriel Andreescu („Lectura pe care d-na Bianca Balotă o face vieții tulburătoare a pe drept celebrului disident este una dintre cele mai dezamăgitoare apariții din revista 22”); d-l Dumitru Țepeneag („În numărul 20-26 mai 1997, Bianca Balotă pune în mod perfid calomniile pe care o face la adresa mea pe seama lui Paul Goma. Or, acesta, chiar dacă a scris în ultimul timp cîte-n lună și-n stele, n-a afirmat niciodată că aș fi agent al Securității. Această acuzație deosebit de gravă aparține deci autoarei articolului publicat de ziarul dv., care se face astfel vinovat și el de răspîndirea în pu-

blic de insulte și calomnii”); d-l Horia Florian Popescu („Articolul 'demascator' publicat de Bianca Balotă în două numere consecutive ale revistei '22' m-a uluit, m-a indignat, m-a scîrbit, întrucît a urmărit să acrediteze ideea că Paul Goma a fost un impostor de la tinerețe pînă la bătrînețe - laș, delator, mincinos, oportunist, diversionist etc. Am fost coleg de facultate cu Paul Goma - la facultatea de Filologie. În 1957 am fost judecați în același lot pentru implicarea în agitațiile studențești provocate de revoluția din Ungaria, apoi am fost colegi de pușcărie și de domiciliu obligatoriu.”); d-l „Așadar, îl cunosc foarte bine. A fost Paul Goma un laș, un delator, un impostor, așa cum afirma fără jenă și fără acoperire Bianca Balotă? Categorie, nu! Toate 'argumentele' Biancăi Balotă pot fi lesne demontate fiindcă nu constituie decît niște jalnice denunțuri calomnioase.”); d-l „A fost Paul Goma confecționat, a reprezentat el o diversiune? Nicidecum. Sint însă surprins să constat că redactorii revistei '22' nu au sesizat direcția adevărată a acestui atac nerușinat pus în pagină de Bianca Balotă. Ținta vizată a fost postul de radio Europa Liberă, persoanele incriminate ca manipulatori de opinie și producători de diversiune fiind distinși doamnă Monica Lovinescu și Virgil Ierunca”.

Intervenția ce ar fi trebuit să o facă pe d-na Bianca Balotă să-și țină promisiunea de a nu mai răspunde unor asemenea replici și să o determine să-și ceară scuze pentru cele comise a constituit-o textul absolut excepțional publicat de d-l Gheorghe Grigurcu în numărul 385 al revistei '22'. Rechiuzitorul d-nei Balotă avea drept punct de pornire și pivot principal pentru desfășurarea „argumentației” sale o veche vinovație a d-lui Paul Goma, aceea de

a nu fi povestit d-nei Monica Lovinescu ce i se întâmplase d-lui Gheorghe Grigurcu, în 1954, după ce o vizitase pe mama d-nei Monica Lovinescu. D-na Balotă mărturisește că a reparat Domnia sa, în noaptea revelionului lui 1985, lipsa acelei informații, apoi se întreabă de ce „vroia cu tot dinadinsul Paul Goma să tănuiască întimplarea aceasta?”. „Răspunsul”, continuă d-na Balotă, „îl găsim într-o mărturie a lui Virgil Mazilescu făcută în gura mare la Casa Scriitorilor și redată în versiunea denigratoare a lui Paul Goma, care și atunci cînd este obligat să-și recunoască o vină o face tot a sa mănieră: „'Aseară la Madam Candrea, Grigurcu - beat pulbere ca de obicei - a zis: - Goma a fost principalul acuzator al meu la Institutul de Literatură.”

Ignorând ciupelile de care beneficiază în Jurnalul lui Paul Goma, corectând fără iritare detalii care la autorul Jurnalului vin din „înfloriturile” imaginare, d-l Grigurcu consideră că „se cuvine în cazul acestei cărți recunoscută respectarea indeobște a unor realități de fond, 'care dau tonul’”. D-l Grigurcu crede că d-l Paul Goma însuși ar putea cântări serios unele reproșuri ce i se fac de fosta colegă de la Școala de literatură, d-na Bianca Balotă, cum ar fi înscrierea în partid, relațiile cu foști camarazi de detenție, scrisoarea adresată lui Nicolae Ceaușescu. Dar toate concluziile acestui text de o extraordinară finețe a analizei și extrem de atentă cântărire a circumstanțelor omeniești și politice în care s-au produs evenimente fundamentale pentru generația căreia îi aparțin d-na Balotă, d-l Goma și d-l Grigurcu răscoală imaginea unui Paul Goma monstros, spulberă portretul impostorului, teroristului, hoțului de medalii, cel al scriitorului lipsit de orice valoare, respinge categoric imaginea unui Paul

Goma inventat de hazard și forțe oculte etc., toate operă de ficțiune calomnioasă a d-nei Bianca Balotă. Exact cel ales de d-na Balotă pentru lansarea atacului împotriva d-lui Paul Goma repune lucrurile într-o albie ceva mai firească:

„...asertiunea ce mi se pune în gură, cum că Paul Goma e cel ce m-ar fi 'turnat' la conducerea fabricii de poezi nu e decît o aberație. Nici prin gînd nu mi putea trece așa ceva! Mi-am dat seama cu claritate, din capul locului (nici nu era greu!), că binevoitorul care a jucat un atare rol 'patriotic' a fost Aurel Covaci”; „Paul Goma nu e oricine. Nu e doar un autor cu o producție abundentă, îndeajuns de bine cunoscută în lume pentru a provoca mîndria ori... gelozia conaționalilor, ci o figură istorică, un simbol al rezistenței active românești împotriva regimului comunist, ajuns, sub Ceaușescu, la un neostalinism greu digerabil. În bună conștiință, nu-l putem decît accepta sau respinge ca atare, neapărat în chip argumentat, printr-un discurs plauzibil. Or, din păcate, am avut a face adesea cu incriminări colaterale, cu reproșuri placate pe efecte parțiale, care nu țin seama de imaginea globală a scriitorului disident.”; „Îi luăm, în schimb, apărarea, cu toată hotărîrea lui Paul Goma, cînd este acuzat de o falsitate de fond. Fondul său moral îl alcătuiește o mare onestitate lezată, o principialitate 'eroică', în răspăr și cu cele ma neînsemnate motive ce o contrariază ori i se pare că o contrariază.”; „Limbajul facețios și grosolan, pe poante deseori riscante, de înjurător, așa cum, cu haz, se autotaxează disidentul, are o nîză justițiară și purificatoare.”; „O parte, o mare parte din inimiția de care se izbește Paul Goma are o cauză disimulată, nu știm în ce grad conștientă de sine.”; „De aici, încă de la început, o rezervă surdă, o ciudă abia voalată sub pretextul că nu putem pactiza cu un 'mediocru', cu un 'veleitar', cu un 'anonim'. Am fi protestat împotriva sistemului opresiv - cum să nu? - pînă-n pinzele albe, dacă nu s-ar fi interpus un 'intrus', un om 'care nu e de categoria noastră’”; „Goma aplică spațiului nostru național leninist, apatic, laș, dedulcit la conjuncturalism aparent nelimitat, o terapie de șoc.”; „Erau ani în care numele lui Paul Goma nu se rostea decît în șoaptă, cu maximă prudență. Acum, apărut în lumina reflectoarelor indigene, acest tinăr furios întîrziat e cel mai controversat, cel mai hulit, cel mai cu voioșie ținut la stîlpul infamiei dintre scriitorii români ai acestui veac, alături doar de Panait Istrati și, poate, Mihail Sebastian.”; „Cariera sa e departe de a se fi epuizat.”

Nu trebuie să fii întru totul de acord cu aceasta „Radiografie Paul Goma” pentru a-ți răspunde cum poate fi calificat atacul la care l-a supus d-na Bianca Balotă pe autorul lui *Ostinato*. Dacă refuză indignarea mea pamfletară, în schimb d-na Balotă ar fi putut reacționa cu înțelepciune în fața mărturiei despre Paul Goma pe care o depune tocmai cel invocat de Domnia sa drept martor fundamental al acuzării. Dar, în loc să fi preferat tăcerea după apariția textului d-lui Grigurcu și să se fi dedicat, măcar o vreme, unei diete riguroase în ale scrisului, d-na Bianca Balotă îmi aruncă o mînușă de bezna zornăitoare tocmai din Orașul Lumină. Pentru a nu-i oferi motive în plus de a mă acuza, în continuare, de lașitate și lipsă de cavalierism, ridic mînușa.

Pe săptămîna viitoare.

PĂCATELE LIMBII

de Rodica
Zafiu

„Amărît” și „amărăștean”

UNUL dintre cuvintele glumețe care circulă acum în oralitatea familiară și în presă, ilustrînd anumite tendințe expresive ale limbii, este *amărăștean*. Necuprins în dicționarele generale ale limbii române, el este probabil o inovație destul de recentă, care merită atenție cel puțin datorită modului de formare și conotațiilor sale.

Cuvîntul constituie un substitut expresiv pentru substantivul *amărît*, epitet vechi dar deloc învechit, adjectivul *amărît* e folosit adesea ca substantiv, cu valoare afectivă sporită în construcția inversată: *un amărît de...; amărîtul de...* Construcția e atestată chiar la Coresi: „Jăluiaște amu amărîtul de om” (ap. *Dicționarul limbii române*, 1913). Semnificația cuvîntului variază (ca și în cazul sinonimului său *neacăjit*) de la o accepție pur psihică („întristat”) la una caracterizînd condiția socială („sărac, sărman, prăpădit”). Și atitudinea celui care îl folosește e gradabilă, oscilînd între compasiune și deprecie. Cînd e folosit pentru a caracteriza orice altceva decît ființe, sensul cuvîntului e în mod clar minimalizator: „neînsemnat”, „fleac” („o pensie amărîtă”, „o amărîtă de pensie”). Fiind la origine participiul verbului *a (se) amări*, termenul *amărît* face parte din familia substantivului *amar*, ale cărui dezvoltări expresive au atras de mult atenția. Într-un articol mai vechi, Jacques Byck a explicat construcția *amar de...* („amar de vreme”), bazată, ca și adverbul *amarnic*, pe ideea „dezagreabilului” ca mijloc de întărire.

Amărît a rămas un cuvînt foarte actual, păstrîndu-și valorile în limbajul curent: „mai pocneam naibii un amărît care are trei-patru copii de crescut acasă” („Libertatea” 2188, 1997, 24); „trebuiau să figureze cîteva amărîte de telecomenzi” („Evenimentul zilei” = EZ 1586, 1997, 8). Cuvîntul are un succes impresionant în stilul comentariului politic populist din presa noastră. Cu un amestec de solidaritate și autocompasiune, cetățeanul cu care e de presupus că se identifică jurnalul și cititorul („omul simplu”, „omul de pe stradă” etc.) este, în mod tipic, *Amărîtul*: „cei mulți și amărîți” („România liberă” 1217, 1994, 3); „asistă nepăsător la o

controversă pe spatele amărîtului de cetățean” (EZ 1051, 1995, 1); „soarta noastră, a amărîților de contribuabili” (EZ 1586, 1997, 8).

Așadar, *amărît* e un termen viu, cu toate conotațiile stilistice intacte. Sensurile sale au fost preluate, cu un adaos de ironie, de inovația lexicală *amărăștean*: „o echipă de «amărășteni» din divizia B” („Cotidianul” 27, 1992, 8); „cîțiva amărășteni, obișnuiți de-ai locului, dezbate probleme grave” („Ora” 281, 1993, 8). Cuvîntul *amărăștean* mi se pare interesant prin modul de formare: e produsul unei derivări fanteziste, care poate fi considerată și un joc de cuvinte. Sufixul *-ean* este specific numelor de locuitori - *bucureștean*, *ploieștean*, *piștean* etc. -, ca și numelor proprii formate de la acestea. Aplicarea prin analogie a sufixului *-ean* s-a bazat probabil pe asocierea lui *amărît* cu formele verbului de bază (*te amărăști*, *se amărăște*...). Limbajul popular și familiar exploatează de altfel, într-o serie de jocuri de cuvinte, omonimia dintre sufixele verbale și cel substantivale: folclorul citadin conține un număr de glume legate de toponime ca *Pitești*, *Urlați* („Urlați - două minute!”), *Scornicești* („Nicu, ce mai scornicești?”) etc. Ca întotdeauna, se poate găsi ceva asemănător la Creangă - care folosește însă jocul de cuvinte în sens invers, pentru a transforma formele verbale în pseudo-nume de localități: „din tîrg de la *Să-l-cați*, megieș cu *Căutați* și de urmă nu-i mai dați”.

Deși nu furnizează exemple de derivare glumeată perfect analoge lui *amărăștean*, cred că asocierile de mai sus sînt dovezi ale autenticității termenului, ca produs oral, chiar argotic (T. Tandin îl include, de exemplu, în glosarul său publicat în 1993 și intitulat *Limbajul infractorilor*). Altminteri, cuvîntul ar putea părea chiar o prețiozitate literară, care ar utiliza în scop metaforic sufixul toponimic: *amărășteanul* fiind cel care provine dintr-un loc al amărăciunii: un locuitor al amarului.

MANIPULAREA PRIN

NE FERIM adesea să exprimăm unele idei care par „banale” - dar sunt atât de „banale”, încât se uită semnificațiile lor reale.¹⁾ O asemenea idee este că unul dintre cele mai minunate daruri oferite omenirii, precum și una dintre trăsăturile ei cele mai specifice este capacitatea de a posedă și a folosi „cuvinte”.

Este, cert, un privilegiu fantastic, acela de a ne putea exprima prin cuvinte, de a comunica mai ales cu ajutorul acestor flexibile, maleabile, mobile mici pietricele umane, făcute în aparență doar din aer (sau din mângăleli pe hârtie). Un avantaj propriu doar oamenilor, dar a cărui valoare ingrata ființă umană o pierde din vedere de obicei și o apreciază la culme când constată lipsa ei patologică sau când îi este interzisă practicarea acestui har inestimabil. Pe lângă ajutorul lor ca unelte ale gândirii - și, poate, în sensul ținut de Roman Jakobson, pentru descărcarea de sine, pur emoțională -, cuvintele dau posibilitatea de a da comunicării interumane o formă concretă, desfășurată pe o gamă potențial bogată și permițând chiar precizia, pe un portativ totuși economic.

Științele comunicării și limbajului - printre care psiholingvistica, aceasta ocupându-se direct de influențele psihologice interumane asupra actului de comunicare - au nu numai scopul definitoriu de a studia ceea ce se petrece atunci când ființele umane sunt angrenate în schimburile de cuvinte, ci și e-norma obligație - aș spune chiar, responsabilitatea - de a revela *consecințele* acestui dar sublim, al folosirii cuvintelor în comunicare. Căci nu cred că este mai puțin „științific” și în orice caz nu mai puțin important atât pe planul vieții sociale, cât și pe acela al științei zise „pure”, de a descoperi *puterea cuvintelor*, ce pot ele *să facă* (și mă refer aici nu la teoria oarecum simplistă a lui J. Austin și a lui J. Searle a „actelor de vorbire” - *speech acts*). „Puterea cuvintelor”: pare, iarăși, un truism - și totuși, de ce, dacă este atât de „bine cunoscută”, omenirea se lasă furată de această forță? Mă refer, aici, la ceea ce pot exprima cuvintele - și *face* -, „de bine” dar și „de rău”, adică și în beneficiul (sau cel puțin nu împotriva) „adresantului”. Mai direct spus, am în vedere și malversațiile din actul de comunicare prin folosirea abuzivă a cuvintelor, la deturnarea comunicării prin schimbarea semnificațiilor cunoscute ale anumitor cuvinte, pentru a ascunde sau masca realitatea, prin folosirea seducției anumitor cuvinte sau a necunoașterii lor, pentru a devia sau chiar a obnubi gândirea „adresanților” (a „receptorilor”), a le forța conduita către o direcție de care ei nu sunt conștienți, a-i manipula, până la a *forța* o persoană să fie „receptor” împotriva voinței sau a intenției sale.

TRĂIM într-o epocă de *comunicare intensă*, scrisă - în special prin presă -, dar mai ales *orală*. Notam undeva, referindu-

mă la noua „Galaxie a comunicării”²⁾, că probabil omenirea nu a vorbit (chiar „trâncănit”) niciodată așa de mult ca în timpurile noastre. Trebuie să fie o intensă încrucișare de unde sonore în spațiul pe care-l pășim, un teribil vâcarm în eter.

Trăim scăldați într-un ocean de cuvinte, mai ales spuse oral, în comunicarea tradițională, directă, dar și în aceea transmisă prin mijloacele tehnice de mare fală: să ne gândim la toate căile acustice de comunicare, de la *telefon* (numit de M. McLuhan „vorbirea fără ziduri”), la *radio*, canalul prin care circulă același mesaj către miliarde de oameni (T. Mușatescu dixit: „Unul care vorbește singur și îl aude toată lumea” sau „toba tribală”, după McLuhan), la jumătatea din mixtura sunet-imagine a *televiziunii* (de ce tot McLuhan o numea „timidul gigant”, când ni se impune cu atâta agresivitate?), și până la cele mai moderne *computere*, care au început, și ele să „vorbească”, să emită cuvinte sonore. Astfel circulă - direct sau transmise - sumedeniile de „știri” zilnice, de buletine administrative, de cunoștințe științifice, profesionale, financiare, de mesaje individuale sau inter- și intragrupuri, de „informații” în genere. Printre evenimentele socio-politice-economice-financiare-culturale trebuie remarcată dezvoltarea impresionantă a *dezbaterilor orale* de tot felul, în diverse activități, în organismele internaționale unde *se vorbește*, în atâtea contexte actuale unde domină „oralitatea”, și să menționăm fenomenul specific în „lumea modernă”, al numeroaselor *negocieri*, de la „piață” până la „summit”.

Există un fapt care nu se observă explicit, - dar care este folosit, pragmatic - și anume, pe lângă amintita frecvență a oralității, *impactul* mai mare a ceea ce este transmis pe cale *orală*. Din economie de timp - poate și dintr-o condiționare neobservată, poate chiar o „dependență” -, astăzi lumea este mai înclinată să „asculte” știrile (în genere, multe informații), decât să le citească în ziare (exceptând probabil titlurile mari și scurte). S-ar putea supune unui studiu experimental următoarea ipoteză, prin care s-ar proba și s-ar explica influența adesea mai puternică a mesajelor orale. Textul scris îți stă la îndemână, poți *reveni* asupra lui și *să te gândești* la ceea ce percepi. Această revenire nu este posibilă în cazul mesajelor orale (decât dacă au fost înregistrate). Se știe, de mii de ani, că „verba volant”, nu este suficient timp să sesizezi fiecare cuvânt în subtextul său, să reflectezi mult pe când sunt transmise și auzite știrile de mesaje auditive: *mesajele orale* pot influența mai mult, dacă sunt bine structurate - sau cu anumite intenții.

PUTEREA cuvintelor poate fi imensă, atât în textele scrise, cât și, mai ales, după cum am subliniat, în perceperea lor auditivă (deci orală). Cuvintele pot servi pentru transmiterea rapidă a informa-

țiilor, iar prin aceasta pentru crearea și menținerea contactului social, pentru viața socială în genere, pentru situațiile profesionale, pentru facilitarea cooperării, pentru educație, pentru tratarea unui bolnav. O cercetare (1964) care a cuprins zeci de domenii de activitate (de „*muncă*”) a demonstrat rolul limbajului în instruire - până la cele mai înalte niveluri -, în planificarea și organizarea acțiunilor în echipe, în evaluarea rezultatelor activității (de la modestele ajutoare cerute - „Vino, cu roaba!”, pe un șantier -, sau banalele mesaje la televiziune - pentru distribuirea camerelor: „Patru pe unu, trei pe doi!” -, până la dialogurile sofisticate în situații vitale, într-o centrală electrică („Câți [megawați] dai de la centrală?” - Optzeci [urmează un important schimb de informații pentru coordonarea distribuției electricității]”). Am arătat, de mult (în *Dialogul la copii*, 1961, când era încă la modă o veche teză a lui J. Piaget, asupra „egocentrismului limbajului copiilor”) că și *copiii mici* folosesc limbajul-dialog, chiar pe scopul „cooperării”: „Gina (2 ani, șapte luni): Vreau să stau pe scaun. - Mihaela (2;8) Uite, împinge scaunul și stai. - Rodica (2;7) Da’ nu-i voie!”. Efectele benefice ale cuvintelor în contactul social sunt evidente (cu excepții, desigur!) în contextul comunicării dintre *medic și pacient* (pentru anamneză, detalii asupra rețetelor, terapie etc.), sau în interacțiunea dintre *profesor și elevi*, în *viața de familie*, în *ambianța juridică*, în *administratie*, în *guvernare*. O situație aproape uluitoare, în timpurile noastre de sofisticate mijloace tehnice, este aceea, menționată mai înainte, a enormului rol al *negocierilor*, acest limbaj-tatonare, care se petrece în mare parte *oral* și în „*comunicare față-n față*”, ajungând până la „tratatativele” dintre personalități în situații „fierbinti” și vitale, prin care se evită uneori războaie sau alte soluții violente într-un conflict (dădeam, în momentul respectiv, exemplul istoricului dialog-negociere dintre Yasser Arafat și Shimon Perez, în 1994; probabil nu sunt lipsite de semnificație spusele lui Perez, redate mai jos). Aș adăuga aici rolul „micilor cuvinte”, care trec adesea neobservate - dar cât sunt de utile! - din „*formulele de politețe*” (pe care le-am studiat în ultimii ani, în România și în Italia, acolo cu o echipă de cercetători). Nu „costă” nimic, dăr „ung” relațiile umane cuvinte ca: „Mulțumesc”, „Te rog”, „Pardon!” (când calci pe piciorul cuiva, în metrou, absența „formulei” parcă face durerea mai acută), sau rarele „formule-dialog”, rămase în limba română, dar dispărute în majoritatea limbilor „europene”: „- Câți copii aveți? - Trei. - Să vă trăiască! - Mulțumesc, și dumneavoastră.”

DAR - să nu ignorăm *efectele negative* ale cuvintelor. Să menționez câteva exemple, dintre cele mai dureroase din punct de vedere social, până la folosirea cuvintelor numai în folosul unui

indivd sau grup și în detrimentul, c puțin („numai”) moral al „celorlalți”. Prin cuvinte se poate refuza cooperarea, ajungând chiar până la competițneloială, adică a acțiunilor numai în beneficiul personal sau al unui grup. Desigur, nu aveau dreptate în exagerările lor, unii psihologi, lingviști, filosofi din trecut, care au cântit împotriva limbajului: G. Tarde (1922) -, după ca limbajul a fost creat numai din plăcergratuită de a vorbi -, sau O. Jespersen (1925) - doar pentru exprimarea emțiilor, sau P. Janet (1936) - limbaj creat din motive dictatoriale, de căl indivizii care erau capabili să comandel servind și în timpurile noastre la ceasta -, sau E. Sturtevant (1947) - limbajul slujind pentru a minți, idee ca nu era departe de ipoteza lui M. F. (1949), a „simulării” ca trăsătură general umană. Desigur, exagerări, generalizări lipsite de o bază obiectivă, și unor aspecte parțiale ale psihicului man. Să nu ascundem, însă, faptul limbajul servește uneori pentru mciună, pentru mascarea unor realități pentru persuadarea celorlalți în scop necinstite, pentru manipularea masei în defavoarea lor. Prin aceasta, limbajul-comunicare, derivat din necesităț contactului social, instrument apt să tărească relațiile sociale, poate sluji la negarea finalității sale specifice și ducă la efectele negative până la extrem, adică disoluția veritabilului contact social, ca și la neîncrederea în comunicare și deci în „cuvinte” („Words...” din celebra replică), iar rareori la întărirea unei Puteri sau genere la „distrugerea” prin cuvinte. Ca fenomen general, acțiunea cuvintelor pare limitată, dar într-o viziune analitică putem discerne intense acțiuni negative ale unor entități sociale. Un fapt, datorate unor indivizi conșcienți prin intermediul cuvintelor. Un experiment pe care l-am făcut mai demult (1969/1970) demonstrează pe plan micro-social, forța contextului social (situația, sau un partener cu „prejgiu”, cu „autoritate”) pentru a schimba până la contradicție semnificația unui cuvânt (*pui* sau *butoaie*, e incluse forțat - acceptate ca atare - texte al căror sens era contrar dimeniunilor obiectelor reprezentate prin aceste cuvinte: deși ezitând la început studenții-subiecți acceptau în celeurmă, sub influența unui asistent cu bună reputație profesională, că „Iurul” putea pune „în ghiocul babei” *pui* sau putea scoate din buzunar *butoi*). Putem extrapola aceste rezultate - dar și altele, din cercetări ulterioare sau atâtea date pe care oricineputut obține prin observarea realității la macrocontexte în care acțiunile persoane sau grupuri cu mare autoritate sau cu o forță coercitivă sau doar cu prestigiu atribuit din snobism, sau prezentând o putere politică (și de tip: financiară, dogmatic-religioasă etc.). Pot apărea, atunci, efecte dăunătoare asupra unor indivizi sau grupuri („mase”) din exploatarea potențialilor cuvintelor, a „făinei cuvintelor

CUVINTE

ajului, „acest medicament mira-
(G. Suffert, în „Le Figaro“, 23 iul.
).

semenea efecte derivă, în genere,
o ideologie (un corpus de idei sau
nte legate de o „Putere“ care vrea
impună, ducând chiar până la ex-
o dogmă, - sau o simplă, adică nu
e clar formulată propensiune către
re“). Mijloacele (deși nu întot-
ia sunt explicit sau măcar inten-
t folosite, le-aș putea numi „strata-
“) sunt, de pildă: schimbarea
ificației uzuale a unui cuvânt
o impunere insidioasă de distor-
semantică, introducerea unor cu-
străine în locul altora tradiționale,
frecvente ori bine cunoscute, lan-
de clișee care nu spun sau ajung

vai spună nimic precis, „dialo-
anormale, în care nu este un
b echilibrat de replici, în folosul
monolog al personajului „cu auto-
“, sau false dialoguri, lipsite de li-
ea exprimării și ajungând, în si-
definite, la escamotări de replici.
studiat, în ultimii ani, asemenea
ageme“, care ilustrează nu numai
ea cuvintelor, ci și folosirea cu-
or ca apanaj al „Puterii“ sau in-
erea unora ori falsificarea actului
municare prin eliminarea dialo-
real. De pildă, „non-dialogul“ în
gatoriile politice“ (în care con-
gerile impuse de Puterea-macro -
ura - și Puterea-micro - torționa-
falsifică răspunsurile sau anihii-
chiar sensul de „dialog“ al „inte-
oriului“). Sau „Conferințele de
“ (1922), în care o „Putere“ aca-

„cuvintele“, în lungi expuneri
ogate, printre care abia se pot
ra scurtele („Aveți un minut“,
și 30 de secunde“) întrebări ale
ei“. Sau abuzul de termeni străini
ales englezi) împeștrăză limba
la pierderea sensului unor fraze,
re cuvintele *bine* cunoscute sunt
uite cu altele, adesea desfigurate
sele - adică greșit pronunțate față
nba de origine, sau cu semnifica-
âlciață - și de regulă neînțelese de
ele“ cărora li se adresează totuși:

ger (pronunțat *menèger*, *măna-*
u multiple variante fonetice și în-
incert, spre folosul celor care vor
intituleze astfel), sau *ștaful* ori
gul (guvernamental). Prin această
agemă“, fie sunt acoperite reali-
eplăcute, fie (cuvântul nefiind cu-
it) se împiedică înțelegerea unei
ii, fie, în orice caz, se încearcă,
o cosmetizare lingvistică, modi-
a imaginii compromise a unui
acțiuni, obiect, de către o Putere
ică, ori economică, tehnocrată,
rcială etc.).

Publicitatea“ (ipocrit prezentată,
n *spot* radiofonic, prin 1990, ca
ntă: „Publicitatea nu face rău
nui“) manipulează: „Vindem tele-
re *second hand* la un preț avanta-
- și bieții români, când a apărut
ul la „TVR“, în 1990, necunos-
sensul, și-au putut închipui că se
a un nou tip de televizoare (ulte-
sensul a fost cunoscut, dar ima-

ginea trebuia păstrată, pentru „anunțuri
de ziar“, în loc de „(haine) vechi“ - și
astfel sintagma inunda „piața“. Dar
aceste diverse cuvinte străine au inva-
dat toate domeniile, românilor morfo-
logic (fonetic, de obicei), iar manipu-
larea devine uneori foarte insidioasă: *a*
disponibiliza cosmetizează faptul de *a*
da afară, disocupat „sună altfel“ decât
șomer, eveniment rutier decât *accident*,
retard decât *întârziere* (mentală), *suicid*
decât *sinucidere*.

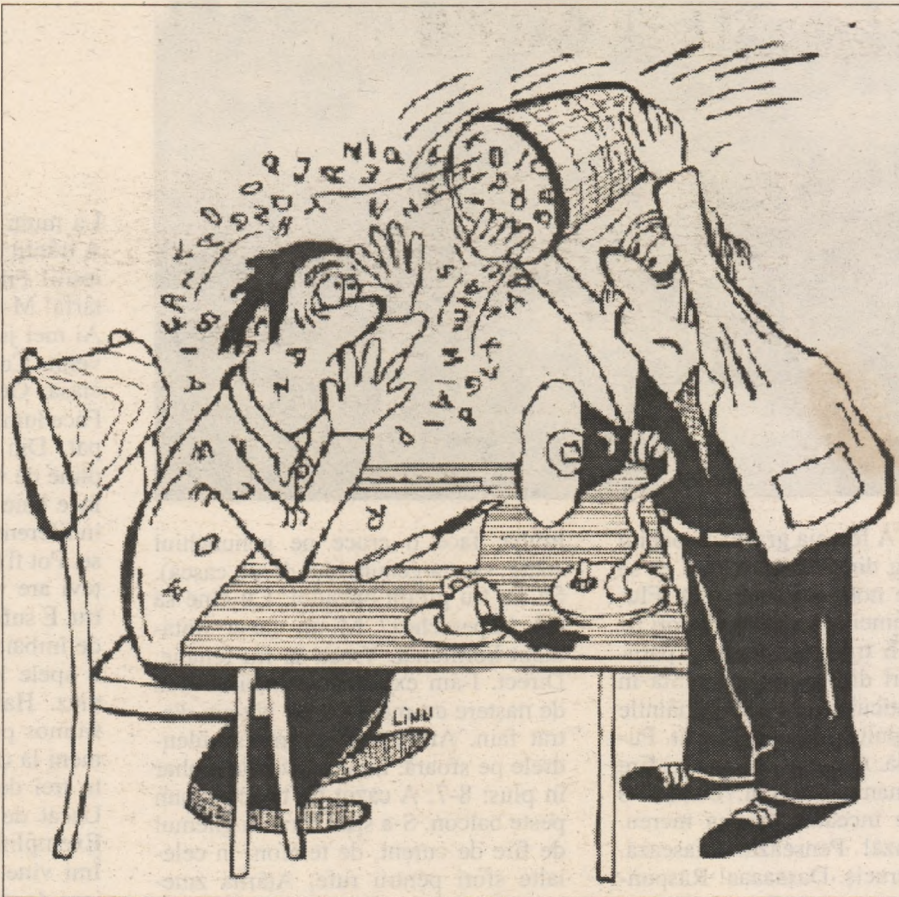
A M MENȚIONAT aici cu-
vinte „străine“, adoptate
mai mult sau mai puțin re-
cent în română și care dezvăluie mai
clar „stratagama“: jocul de-a cuvântul
necunoscut sau cu aureola „străinătă-
ții“. Dar categoria mare în care pot fi
încadrate este aceea de componente ale
„limbii de lemn“, pe care am „desco-
perit-o“ la noi în ultimii ani⁹. Caracte-
ristica de clișee, de stereotipe verbale
este una dintre trăsăturile limbii de
lemn, dar nu s-a observat de la început
(la noi, după 1989) că aceste forme de
exprimare nu proliferaseră numai în re-
gimul comunist sau că nu dispăreau o
dată cu abolirea (ce puțin formală) a
acestui. Ele apar în continuare și în
toate regimurile, în diverse țări, fiind
zămislite de orice Putere care vrea să se
impună (pleonasm, desigur). Gama
acestor cuvinte este largă: de la acelea
ale anilor '50 și după (*lupta de clasă*,
dictatura proletariatului etc.), la cele
ale „Epocii de aur“ (*patria socialistă*,
socialism multilateral dezvoltat, viață
bogată, (avem) totul) și ulterior (*tran-
ziția, reforma, economia de piață*, etc., -
toate plutind într-un vag promițător,
dar în fond periculos); la formele lexi-
cale se adaugă alte particularități, ca
profuziunea de adjective (cu sens po-
zitiv sau acut negativ, după caz), verbele
mobilizatoare ale regimului dictatorial,
etc.). Manipularea poate fi mai mas-
cată, dar tehnica este aceeași, ca și e-
fectul, de „mascare“. Fenomenul apa-
re, precizez iar și în alte țări sau regi-
muri, unde le impune o Putere. În Ger-
mania „de Vest“ se crease termenul
cosmetizant de *Gastarbeiter* („lucrător
invitat, oaspete“, în loc de „imigrant“),
în Italia *collaboratrice famigliale* („col-
fa“) - în loc de diversii termeni pentru
„servitoare“ -, în Brazilia s-au impus
clișee ca *modernização, privatização*,
reforma fiscal (importate, mi s-a spus,
de către FMI), în Mozambic la fel, sau
în Germania actuală, Franța, Bulgaria”
etc. (sau în vechi partide democratice:
„nos dirigeants libéraux ont parlé une
langue de bois“, *Mots*, 1989, 11). O
regretabilă limbă de lemn împănă tex-
tul marelui liberal Ion Brătianu, în
1913, când scria (despre țărani che-
mați la război): „graba voioasă (!) cu
care secerătorii își părăseau holdele
netăiate [...], eroismul senin [...], mu-
rind, [...] își întorceau fața către țară
[...], devotamentul sublim [...]“ (*apud*
C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine...*,
București, Albatros, 1991 [1943], 35,
el și comentând: „clișeele mincinoase
ale politicianismului român“).

Asemenea forme și „strategii“ apar
cu autoritate și apoi se răspândesc da-
torită frecvenței, imitației adesea oarbe
sau snobe, dar și impuse prin abile
manevre ale promotorilor, sau de-a
dreptul prin fațișă coercițiune, care
poate miza și pe teamă: unele clare ale
unor Puteri care folosesc cuvintele
pentru a-și întări puterea prin trișări
asupra puterii potențiale a cuvintelor.

IMPACTUL cuvintelor poate
fi, așa dar, „de bine“ (sau chiar
„de foarte bine“), însă și „de
rău“. Shimon Perez știa ce spunea,
când afirma (1995, *apud Mots*, 1997,
nr. 50): „Într-o democrație se guver-
nează prin cuvinte. Cuvintele pot fi
pumnale, după cum pot și să vindece.
Totul depinde de modul cum sunt uti-
lizate“. Cuvintele pot dăuna contactu-
lui dintre oameni, pot să-l și distrugă și
să anihileze încrederea în limbaj. Am-
bele fațete trebuie să fie studiate în
adâncime, iar masele să fie conștientizate
relativ la aceste efecte.

Cine să o facă? Este, aici, o proble-
mă nu numai de „știință a limbajului și
a comunicării“, ci și de *etică*, iar so-
luția nu poate fi decât într-o concepție
care nu separă demersul științific de
deontologie. Când știm că marea pute-
re a cuvintelor se poate întoarce împo-
triva umanității, mai este posibil ca
omul de știință să-și permită o atitudi-
ne de „rece mărturie“ cu privire la re-
zultatele studiilor sale sau chiar să
omită din câmpul cercetărilor sale anu-

mite aspecte „prea fierbinți“, sau să nu
evalueze și din punct de vedere etic da-
tele obținute (ori - dacă „nu cunoaștem
clar“ ce este „etic“ - și din perspectiva
efectelor insidios nocive asupra indivi-
vizilor sau maselor)? Nu numai că
omul de știință este *expertul* capabil să
cunoască mai bine o realitate, dar el
este și obligat de însăși știința pe care
o profesează să *adâncească* investiga-
rea acelei realități până la *depistarea*
efectelor asupra vieții umane, să le
evalueze, iar apoi - de ce nu? - să le
aducă la cunoștința tuturor. Atitudinea
de „struț“ a unor oameni de știință a fă-
cut ca multe aspecte ale comunicării,
ale limbajului, ale folosirii „cuvintelor“
să fie menținute în umbră - mai di-
rect spus, să nu fie cunoscute de către
„adresații“ mesajelor verbale (poate,
uneori, nici de către specialiștii acestui
domeniu uman vital). Nu este „ruși-
nos“, incompatibil cu obiectivitatea
cercetării științifice, dacă specialistul
în „limbaj și comunicare“ studiază și
dezvăluie „puterea cuvintelor“, dar și
modul în care sunt utilizate „necinstii“
(eufemistic spus), mascant, în cele din
urmă manipulator, și de către cine. Cu
adevărat rușinos este să nu încerce să
salveze ceea ce a mai rămas uman în
bunul sens al cuvântului, în acest ciu-
dat sfârșit de mileniu.

Asemenea forme și „strategii“ apar
cu autoritate și apoi se răspândesc da-
torită frecvenței, imitației adesea oarbe
sau snobe, dar și impuse prin abile
manevre ale promotorilor, sau de-a
dreptul prin fațișă coercițiune, care
poate miza și pe teamă: unele clare ale
unor Puteri care folosesc cuvintele
pentru a-și întări puterea prin trișări
asupra puterii potențiale a cuvintelor.

IMPACTUL cuvintelor poate
fi, așa dar, „de bine“ (sau chiar
„de foarte bine“), însă și „de
rău“. Shimon Perez știa ce spunea,
când afirma (1995, *apud Mots*, 1997,
nr. 50): „Într-o democrație se guver-
nează prin cuvinte. Cuvintele pot fi
pumnale, după cum pot și să vindece.
Totul depinde de modul cum sunt uti-
lizate“. Cuvintele pot dăuna contactu-
lui dintre oameni, pot să-l și distrugă și
să anihileze încrederea în limbaj. Am-
bele fațete trebuie să fie studiate în
adâncime, iar masele să fie conștientizate
relativ la aceste efecte.

Cine să o facă? Este, aici, o proble-
mă nu numai de „știință a limbajului și
a comunicării“, ci și de *etică*, iar so-
luția nu poate fi decât într-o concepție
care nu separă demersul științific de
deontologie. Când știm că marea pute-
re a cuvintelor se poate întoarce împo-
triva umanității, mai este posibil ca
omul de știință să-și permită o atitudi-
ne de „rece mărturie“ cu privire la re-
zultatele studiilor sale sau chiar să
omită din câmpul cercetărilor sale anu-

Asemenea forme și „strategii“ apar
cu autoritate și apoi se răspândesc da-
torită frecvenței, imitației adesea oarbe
sau snobe, dar și impuse prin abile
manevre ale promotorilor, sau de-a
dreptul prin fațișă coercițiune, care
poate miza și pe teamă: unele clare ale
unor Puteri care folosesc cuvintele
pentru a-și întări puterea prin trișări
asupra puterii potențiale a cuvintelor.

18 VIII 1997

⁹ Acest text, mult remaniat, a constituit „adresa inaugurală“ (*key-note address*), prezentată de autoare, ca Președinte de onoare al ISAPL („International Society of Applied Psycholinguistics“), la „Al V-lea Congres Internațional de Psiholingvistică“, Porto, iunie 1997.

² T. Slama-Cazacu, *A new „Galaxy“ in communication?*, „International journal of psycholinguistics“, 1993, 9, nr. 2, 215-230.

³ Nu consider „ideologiile“ numai ca „alternative moderne la folosirea forței materiale sau a violenței fizice“ - cf. N. Fairclough, comentat de J. Lemke, *Textual politics*, London, Taylor and Francis, 1995, 13 -, ci dimpotrivă, o ideologie *poate* - dar nu întotdeauna, cum sugerează Lemke, *ib.*, 14 - să susțină „violenta“, sub orice formă: intelectuală, spirituală, morală, fizică.

⁴ *The nondialogue in political interrogations*, „International journal of psycholinguistics“, 1993, 9, nr. 1, 73-99.

⁵ *Invazia brutală de termeni străini*, „România literară“, 1922, 25, nr. 41, 12-13.

⁶ Cf. studiile noastre începând cu *Limba de lemn*, „România literară“, 1991, 24, nr. 42, 17-18.

⁷ Cf. și comunicările participanților la Masa rotundă „Limba de lemn, temă a lingvisticii moderne“, organizată de autorul de față la „Al 16-lea Congres Internațional al Lingviștilor“, Paris, iulie 1997.

Rodica DRAGHINESCU

Halunda

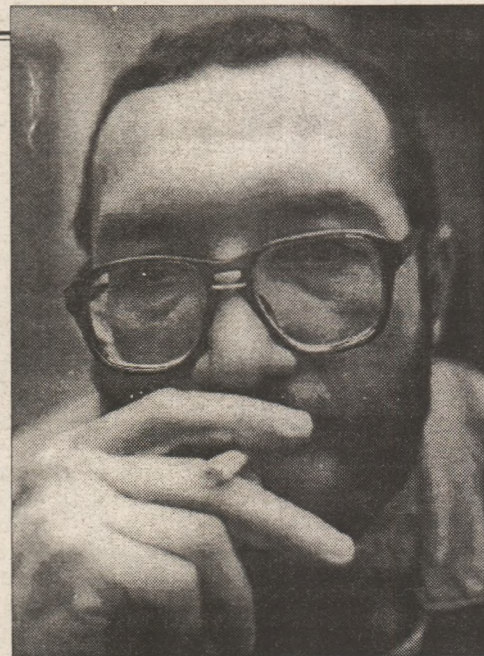
I MITĂ femeia grasă, cu ochiul stâng din sticlă. În care ea se vede normală și blondă. Fluieră, imită femeia grasă. De trei ori pe săptămână. Îi tratează rădăcina părului cu uleiuri din nucă verde. Stă în fotoliu. Gesticulează. Ridică mâinile deasupra capului. Uns și ciufulit. Putea să o tundă. Are vârfurile roase, fire crescute taman pe urechi. Dașă e o grăsană tare înceată. Amână mereu. Hai! Masează! Pensează! Masează. Ațipește-n cruciș. Dașaaaa! Răspunsul coafezei e neclar. O tuse întortocheată. Hai! Plus meciul de la radioul casei. Frate-meu e cu Dinamo. Goooll! Uraaa! Nu sufăr meciurile, nici tusea. Chiar dacă pot fi folosite la prelungirea diferenței dintre femeie și bărbat. Bate cu piciorul o disciplină zgârcită. Mă ascuți? Mă concentrez greu. De parcă ar da cu ciocul un pui sub coajă. Halunda mă cheamă. Probabil s-a anunțat la început. Ecoul persistă: Undaaa. De fapt, anulează întrebarea despre numele meu. Mă cheamă simplu. Șoptesc. Puteam să cresc și eu mai înaltă. Întind mâna răspuns. Mâna întrebare e transpirată. Câtă ființă, dom'le! Tăcere expectativă. 1,95. Puteam să fiu și eu mai multă. Măcar 1,70. Ajungeam manechin rasat pentru oglinda din hol. Îmi țin capul pe spate, întors, în pantă. Mi se vede dosul. Eu? (înainte de eu: pauză de respirație: 1,2,3,4,5: mai departe). Aha. Ea. Nu! Eu. Și ce ziceam? Că e plin. Cam plin. În fiecare lună încă 0,50 cm. A cheltuit mama o avere să mă oprească. Joc baschet. Sunt sportivă. În mijlocul odăii. Îi face semn bătrânei profesoare Muț. Să plece. În definitiv. Să plece. Vreau să scriu un roman. Despre mine, despre ai mei cum s-au. S-au răzgândit. Fiindcă nu se înțelegeau la împărțitul mărcilor, cum am explodat noi în mașina-cu-butelie-pentru-cort și (de atunci) cresc întruna. Uite: pielea mea nu e a mea. E din Ungaria. M-au invilit ăia perfect. Doar pe frunte am cicatrice. Țin breton peste. Nu bagă de seamă oricine. În deplină concordanță cu agitația Halundei... îmi ascund oboseala! spunând Doamneee! Pot să mă așez? Așază-te. Îmi oferă hotărâtă șase pagini legate cu panglică albă. Asta-i romanul meu. Compunerea mea. Hârtia mea. La liceul nostru fetele și băieții mă cred handicapată. O zi întreagă Brutus mi-a vorbit: Handicapato, nu vezi că n-ai ovare, n-ai țâțe. M-am bucurat că se uită la mine. A aprins o țigară. Mi-a întins-o. Trage. N-ai buci. Trage. Ești ușă fără incuietore. Am arătat după etajera cu eprubete: CE aveam, cât aveam. Sâinii au crescut binișor... în ultima vreme. Au pornit prin sfârcuri niște spini. Pune mâna. Ai grijă. Să nu te înțepi. Refuz. A cheltuit mama o avere să vadă unde. Pe unde trebuie să. Să rămână cât. Măcar așa. Să nu ajung (își mușcă

limba, face o cruce pe genunchiul stâng, sărută genunchiul drept, cască). Să nu fiu girafa orașului. Cu cine să mă împerechez? Mi-au făcut tratament hormonal. Vreau să fiu femeie. Direct. I-am explicat Lenuței la ziua de naștere cu-mine-cu-ea. Ne-am distrat fain. Am băut, am întins bulendrele pe sfoară. Lenuța avea un pahar în plus: 8-7. A căzut cu tot cu scaun peste balcon. S-a spânzurat în ghemul de fire de curent, de telefon, în celelalte sfori pentru rufe. Atârna zmeiește. Îi umflase vântul rochia galbuie. Coapse calitatea I. Am râs. Ale mele sunt pari, stâlpi crăcănați. Am plâns. M-am pitit să le scurtez. Dacă mă ridicam, stricam tot. M-am ridicat. M-am dus ca o parașută. N-am coborât stil cărămidă. Trebuie să recunosc. Am zburat artistic. Nu mi-am dorit o clipă să mor. N-am murit. N-am plâns. N-am gemut. Am plâns? Strănută. M-am trezit din morți. La spital. Aici. Cu fruntea cicatrice peste cicatrice. Caută sub breton. M-au cusut. I-a ales mama. E patroană! La o adică: m-am bucurat cât de șmecheră era. M-am pitit. Dacă mă ridicam, stricam. Soarta. M-a aruncat să o salvez. Viitorul? Nuuuuu! Halunda se ridică. Să o salvez! Își îndreaptă tricoul. Se lasă frumușel înapoi. Trebuie să recunosc. N-am murit. Cicatrice peste cicatrice. Tot la frunte m-au operat. Tot mama cu averea ei, cu restaurantul "Cichen end cichen". Ți-am zis? Te superi dacă nu mă ține memoria? Lenuța nu a venit. Îmi place să-ți povestesc. Te doare stomacul? Tu locuiești singură? Nu te iubești cu nimeni? Te dor șalele? Îmi place să te întreb. Tu poți să nu răspunzi. Ești inteligentă. Lenuța nu a mai venit. Se vede pe tine. Nu arăți rău. Am crezut că ești o studentă. Nu știu. Lenuța a fluturat acolo vreo două-trei zile. Până au dat de o scară. Era de la Casa copiilor. N-avea părinți, nici rude. A trebuit să se întâmple una ca asta? Când au ieșit din spital: am dus treisprezece reclamații la Romtelecom. Ne faci necazuri, tinere. Firele noastre n-ar fi procedat așa. Eram tunsă, rasă pe ceafă. Cu răsături: *Love here!* (LAV hir). Îmi dădea mereu alt număr. Roșcata de la biroul relații cu publicul. Auzi! Loaza credea că publicu-i tâmpit. Nu m-am dus a paisprezece oară. Știam. M-am prins. Cred că-i bine când uiți. Uitarea e adevărata iubire? Iubirea se duce dracului, când omu'... Se vede pe tine. Poftim. M-am zăpăcit complet. Sunt acum? În regulă! Sunt mâine? Bine-i oricum. Și atunci? Antrenamente, concursuri, mâncare puțină, găfăieli, măsurători. Limba de-un cot. Ture în jurul stadionului. Biostimulatoare. Ori biostimulare? Concursul contează. Nu mă pricep la cuvinte. Într-o zi: de ziua morților. Ori de 8 muieresc? I-am dus dirigați flori: și: după ce i-am șoptit frumos: de la Halunda...

La mulți ani! Pentru dumneavoastră. A trântit catalogul, a început să urle: ieșiii! Ființă neterminată, creatură de târfă! M-am dus la frate-meu în curte. Ai mei jucau fotbal. L-am fluierat. A venit. Copil frumos, sportiv de mare clasă, Gelu, Geluțu, Gelică, Gelișor. Face lumânarea perfect. Nu doarme în pat. Din pricina pemelor. Zice că-s pline de vâcolaci. Doarme pe jos. Nu face baie în vană, nici duș. Dopurile, indiferent de culoare, sunt periculoase. Pot fi în cârdășie cu apa. Și apa din țevi are viermi, broaște, râme la metru. E suficient să sară dopu' pe vreme de îmbăiere. Doamne! Mai sigur e să îl spele Hafa în ligheanul ei vietnamez. Hafa nu-l ceartă. E deocheat, frumos peste măsură. Nu-l prinde nimeni la chestia cu genuflexiunile. Stă în trei degete fără o picătură. Uscat. Uscat de anormal. Folosește batista. Exemplifică. Uite la mine. Calduri. Îmi vine sângele de jos? Mă ghiftuiesc doctorii cu hormoni. Canci! Nici o adiere. Își plimbă mâna între picioare. N-am dat nimănui nimic. Nu se știe ce și cum. Pot cu oricine. Sunt bun(a) și pentru. Și pentru. Simt cât de animal e bărbatul, cât de galinacee e femeia. Nu mă crezi? Imaginile mi se întăresc pe spinare. Precis conținutul acestor momente are în fundal împotrivirea, deprimarea, ascultarea istovitoare, hărțuirea mea (aproape - departe) pe îndelete. Balamuc dom'le! Balamuc! Trec în bucătărie. Trebuie să fac un ceai pentru rinichi, altul pentru ulcer, altul pentru plâns. Știința ceaiurilor e la modă? Fă, ceaiurile mă binedispun. Vreau și eu măcar unul. Chestia cu ceaiul e un reflex. Înveți să-ți umezești gura, vezica, voința, organele. E frig la tine. Nu. E cald. Of, cum trec în haită temperaturile astea. Uneori nici nu le simt. Ce-s alea anotimpuri? Ies iarna pe stradă în șlapi, tricou, pantaloni scurți. Doamna de la prăvălia "Dezintim" își înșiră cârnații sub streșină. Halunda? Ce-i? Ești nebună! Ninge mărunț. Se face sloi pe grumaz răcoarea. Aș vrea să scriu un roman. Mă înveți? Vreau să arăt tuturor că dacă mă înfurii eu, iese o carte pe cinste. Mă duci la o fabrică de cărți, la cineva care să-mi facă unamică-despre-mine? Cu poză color. Mare. Pe toată partea din față. Îi plătesc gras. Mă rujez peste buze. Să fiu sexy. Se uită grăbită la pereți. Tu ești sexy? Tablourile sunt ca tine. Miștoooo! Văd că ești bună la pictat. Te-au folosit la TV? Îi ai pe mahării din capitală? Am auzit că mint, mint ăstia, de se stârpește iapa înainte de termen. Îmi vâr pe gât un biscuit. În interesul ulcerului ce-l port. Văd cum nu trebuie. Mie mi-a fost trimis(ă)? Miroase a pândă pe întuneric, a igrasie, a pernă fiartă de nesomn. E foarte slabă. Sub nasul curbat, buzele subțiri taie un X indecent. Spre stânga. Tu pe măsută scrii? Împinge telefonul. Nu te deranjează? Am auzit cum sună vechitura. Ridică receptorul. Ești cuplată. Îmi rod unghiile pseudo-timid. Nasooool. Nu poți purta secrete cu nimeni. Eu am acasă un telefon privighetoare. Sună păduresc de frumos. Știi unde stau? Da! Chiar: unde stau? Când ți-e chef de o vizită, hai să-mi vezi vila, piscina, câinii de vânatoare, mobilele, dulciurile, parfumurile, valuta. Câtă mai e. Tata s-a despărțit de mam'. S-au

combinat care de care. Ea cu un arăboi. Da' pleacă, se cărăbănesc acuș. L-așteaptă cămilele, șase neveste, zece copii. Mam' nu s-a scremut de-un măsliniu, de-o măslinuță. E operată, ce mama faraonului! Nu-i poate face. Duca-se. M-o trânti, m-o da de pământ? Chit că n-o să mai am teancuri de verzișoare. Tati s-a dus încolo. Arată cu limba. Un pic pe după cealaltă străduță. Iar vilă. Iar câini, iar. Cu una de douăzeci și cinci. Model basarabean. Belită rău. Prea zdrazvuite. Moș Dorizki e tatu', 56 primăveri. Evreu în afaceri cu Italia, domn, nu oricum. Din '87. Kilograme de aur, calțone rulată, spaghetti grano duro, sos la borcan, țoale de la case de modă mână a doua (mâna prima era, e imposibil), țigări super, viață în larg, târfări la etajele de sus. Mam' administra bordelul, pescuia stricate. Până s-a combinat cu clientu' Kaleb. L-au pârât pe Doriszki nu's unde. A fost o zi cu tărăboi, miliție, granguri ochelăroși. Au găsit valută în burta lui Zuzu, iepurele uriaș (multe piei, la mijloc vată). Jucărie de 1 iunie. După divorț, noi, primii Doriszki, am fost huliți, aruncați la gunoi. Cretinilor, nebunilor, slăbănogi de broască răioasă, rămâneți cu cin' v-o fâtat. Ne-a lăsat pentru creștere douăzeci de mii de mărci. Să v-ajungă! Nimic în plus! Tata era. Procesul l-a pus cu moalele în baltă. Ciripitoru... S-a pierdut de stol. Hă, hă! Las'. Și fără spionel e lux, muzică, beție, crăcăneală, grătare, pitici din ăia cu căciulă roșie, curte cu iarbă tunsă, flori barba-împăratului, iederă, bănuțe colorate pe care buni Hafa stă vara în pijama. Da' ce pijama, dom'ne. Dantelată nona-nona. Rânduri de babă cu ifose de afurisită. O dată pe frântușește, foarte des. Babetu' citește jurnalul cu viteză. Nu ca mine: a,b,c,d. Logoree, patimi. Îmi târâsc urechile. Și turbanu' lu' buni, ehe. Rămâne un timp privind speriată. O gădila nasul, își întinde picioarele pe covor. Stă acolo, cântă și curăță cartofi. Păi! Curăță pentru burta familiei. Inventez un ecran gri; ciuruită, o babă ireală. Iese abur. Strănută. Strănut. Slăbănogu' de evreu a vrut casa. Nu i-a mers. Am dat-o afară și pe Florina, menajera-detectivistă. Scotocea peste tot. Căuta hârtii pentru el. Mă împiedic în primul urlet interior. Uuuufff. Motorul Halundei atinge tonalități papuase. Golește biografia H.D. Tu ai o coadă ascunsă? Păr lung? Aproape că. Apropie-te. Aștept o clipă să vină alta. Despletește-te. Să-și fluture gestică. Indecent. Cine a trimis-o: știu. Ce vrea: pare de neînțeles. Arată-mi foile. Mă împiedic spre masă. Se oprește. Eliberează un ce bosumflat. Foile, romanul, hârtiile cu panglică. Se scarpină în ureche. Îmi bag picioarele în el de roman. Nu-i scris bine. Nu-s gata. Nu-l mai vreau. E ca un bărbat impotent. N-am răbdare. N-am milă. Ți-am povestit ce aș vrea eu? Dacă te plătesc bine, vei scrie? Nu vrei, ridic prețul. Nu vrei a doua oară, aduc de toate: pui de la mam', țoale țais. Am un butik? Are tatu'. Îmi dau vânzătoarele trebi până-n două sute mii. Atât. De la Doriszkișef' pentru kilometrul-odraslă. Și scroafa de mam' - vitregă papă milionul pe zi. L-a stricat la creier! Lăcusta: nu-i, nu-i da, nu-i! Curvoi per-

ZBORUL

vers, isteric! Se ia de mine cu ochii. I-am clătinat una bună. Bum. Flaș. De atunci nu mai calcă la ei Halunda!!! O sparg dacă ți-o prind singurică... la colț. Imprevizibilă pa-loare. Sistemul discursiv a atins culmea labărtelii. Mi-am petrecut minute în șir spunând: calmează-te, relaxează-te, bea ceai, ia aer. Ai nevoie de liniște, de împrejurări avantajoase, de un mic răgaz între adevăr și zicerea lui. Vrei să iasă cu amintiri aiurea? Nu! Să fie pentru vânzare rapidă. Pe urmă îmi fac bibliotecă, nu-i așa? Scriu, scriu, scriu. Mă specializez și la mâini, că la picioare... Scriu cât de - un magazin pentru cărțile mele. În vitrină: zâmbetele mele: rujate cum e mai *cul*. Meravalia! Știu italiana de pe când mă ascundeam sub paturi. Gemeau unele că nu înțelegeau ce spun. Și semnătura aurie: Halunda, Halunda, Halunda. Ele chițăcaiau, cotcodăceau, grohăiau. Ție îți dau pe gratis. Dar stabilește ce trebuie să fac. Nu vreau salon de coafură, cum predică Hafa. Patroniță peste lămurile muierilor. *Șaize!* Nici de-ar fi să rămân cheală pe veci. O, nu. Nici una nu era frigidă. O, nu! Se ridică din mărturisire. Îmi fac cruce în gând. Bea din ceaiul meu. Sența bene. Se șterge delicat. I se pare necon: (*gratie molto gratie...*) vingător, neurtu, ca dintr-o avversă de ploaie. Pfu! Nu scuipă. Constată cât e ceasul. Respiră greu. Am stat cu tona la tine. Te-am deranjat de la scris? Să-ți las foile. Se înalță sub neon. Voi scriitorii sunteți, nu-i așa, nebuni? Și în aceeași secundă. Mă minți. Mă ascuți prea atentă. Înțelegi că nu înțelegi. E o treabă. Nani, nani pui de Sanda Brown! Așa îmi zice la ureche mam'. Păi! Dacă așa scrie tot ce am văzut, ce am auzit prin casă, m-aș milionări. Te-aș milionări. Păi! Stă în dreptul ușii. Îmi plac tarabele, cărțile viu colorate. Doctoru' Petz a asigurat-o pe mam' că: până nu îmi decolează sexul ca lumea, nu gândesc, piuiesc. Un fel de bunătate trăsniță. Mă frec la ochi. Se freacă la ochi. Nouă ne e somn? Dinspre salturile ei imagine: se dezvăluie (...) generos. Nu mă simt în securitate. Tălpile, sub corp, sugerează o fâșie abruptă. Transpir distonic. O fâșie abruptă, suficient de lată emoțional. Ca să-mi păstrez identitatea. Mă arunc înainte. Înapoi e imediatitatea acestei întâlniri prolixă. Privește ușa. Abia știu să pun de-o propoziție corectă. Fiindcă sportivilor le ajunge uneori să se iscălească, să-și numere banii. Crezi? Migrena izbucnește stupid. Cauza e după treapta cu neonul. Reiau acum ceea ce am amânat. Când, cum intrai în blocu' nostru pocit. Fuga fuguța. Ai ceva ațător. Mi-ai plăcut de la fereastra cu meditații. Asta e! Sunt contra adevărului? Nu. Ești împotriva? Nu va afla nimeni. Aici: proba neli-niștii mele e: cum nu e! Îmi întinde foile răsucite, un cilindru-tunel. Facem târgul? Ceva nou; între noi potrivit. Ne putem înregistra. Aduc sâmbătă o casetă. Ecoul persistă. Un fel de fermoar defect. Ușa-dintre-timpana s-a blocat. Mă înmoi... Sâmbătă seara?

PARCĂ mergeam cu trenul. Da, asta e, îmi aduc bine aminte, mergeam cu trenul. Și încercam să dorm. "Ia uitați-vă ce face ala acolo...!", spuse femeia de lângă mine cu o uimire atit de prostească în voce încât am deschis ochii. "E nebun! Sigur e nebun...!" Își ținea o mină la gură, țărănește, iar cu degetele de la cealaltă izbea în geam, îndemnându-l pe bărbatu-său - un tip brunet, mustăcios și posac -, din stînga mea, să privească. Ochelarii îmi erau băgați în buzunarul de la piept. Fără ei nu vedeam decît un puști, de vreo 10-12 ani, îmbrăcat într-o uniformă școlară, care se învîrtea în cerc aidoma unui titirez. "Joacă teatru, știe că e privit", spuse cel din fața mea, oprindu-se pentru cîteva clipe din mîncat. Bărbatul mîncase tot timpul; parcă i-ar fi fost în permanență frig și mîncarea l-ar fi încălzit pe dinauntru. Din momentul cînd intra-se în compartiment nu făcuse altceva decît să bage mereu ceva în gură. Era un individ incredibil de slab, cu o față ciolănoasă, tăiată numai în unghiuri drepte. Acum se chinuia cu un borcan de compot de prune, din care extrăgea cite o fructă. Simburii îi depunea alături, în capacul de la borcan.

"Să mă bată Dumnezeu dacă aia nu sînt bani!", strigă femeia. "Zău dacă nu sînt bani!"

V-am spus: ochelarii îmi erau în buzunarul de la piept. Ce vedeam eu nu-mi părea extraordinar: puștiul acela cretin lua de jos, dintr-o grămăjoară albă, ceva, arunca în sus obiectul, apoi fugea după el, mimînd că s-ar speria de lovitură, ori de faptul că nu-l găsește în iarbă. De fiecare dată la fel, ca un balet.

"Nu-s bani, doamnă", spuse plictisit bărbatul cu prunele. "Sînt capace de bere". "Nu-i adevărat", se încăpățîna femeia.

"Gicule", indreptă ea o mină autoritară către mustăciosul posac din stînga mea, "uită-te și tu dacă aia nu-s bani!" Gicu se ridică greoi în picioare, însă trenul porni și el căzu pe bancheta.

"Vai, se omoară!" Am întors din nou capul: puștiul își părăsise grămăjoara de bani ori ce dracu' o fi fost și se repezise în direcția trenului, prefăcîndu-se că vrea să se urce în el din mers. După saltul rapid, care smulse-se un țipăt femeii, se mulțumi doar să alerge ușurel pe lângă vagoane, izbindu-le din cînd în cînd cu mîna.

"Doamne ferește... n-am văzut așa ceva niciodată", spuse femeia zîmbind larg, oarecum rușinată, spre toată lumea. Ultimul gest al băiatului se pare că îl convinsese și pe bărbatul cu prunele: "Nu era întreg la mînte, în orice caz", admise el cu gravitate, "însă aia nu erau bani". "Ba da", rosti sever o bătrînă din celălalt capăt al compartimentului. "L-am văzut cum cerșea din vagon în vagon". Bărbatul cu prunele o privi furios, fiind parcă pe punctul de a trage o injurătură, apoi, abținîndu-se de la alte comentarii, începu să cotrobaie în borcan după ultimele fructe.

"Gata", spuse veselă femeia, "de-acum intrăm în tunel". "Mai este pînă acolo", zise Gică. "Păi după Bogdănești e tunelul", nu se lăsă ea, înfruntîndu-l. "După Bogdănești, da, însă nu *imediat*", accentuă Gică ultimul cuvînt. Femeia ridică privirea, uitîndu-se la el cu un fel de mîndrie bucurăsoasă, de parcă înțelepciunea lui ar fi fost o dovadă de dragoste. Am ațipit din nou, mi-era foarte somn. M-am trezit după numai cîteva secunde, cred, la țipătul ei aproape înfricoșat:

"Tunelul!". Mergeam, cu luminile stinse, printr-un întuneric de iad. Gîndul a trecut și prin capul bătrinei, fiindcă am auzit-o rostînd încet: "Parcă am fi în mormînt". "Ia mai tacă-ți gura!", spuse supărat bărbatul care o însoțea. Pînă atunci, am reținut bine, nu deschisese gura. "Așa o fi și pe lumea cealaltă?", reluă ea visător. Tăceam cu toții. Se auzi o bufnitură, urmată de o mică foială și icnete. Bărbatul cu prunele aprinse lanterna, plimbînd-o peste fețele noastre. "S-a întîmplat ceva?", întrebă el și rise scurt. Cînd lumina galbenă a lanternei se așternu pe chipul meu, am clipit de cîteva ori, enervat. Întrebarea lui căzu în gol. Nimeni nu păru dispus a-i răspunde. "O sculă bună", zise el scuturînd lanterna prin aer. "În tunelul asta nu se știe niciodată... Cite crime au avut loc aici... ehei... Odată, tot așa, acum cîțiva ani, într-o duminică, pe la jumătatea tunelului, am auzit un țipăt..." Ultimul cuvînt nu apucă să fie rostit pînă la capăt și dintr-un compartiment alăturat cineva, o femeie, probabil, țipă prelung, înspăimîntător: "Aaaaaaaa...". Am înghețat. Femeia se repezi în mine urlînd: "Gică! Gică! Gică...!" Mîinile ei mă băteau peste față, în tentativa disperată de a ajunge la bărbatu-său. Bărbatul cu prunele, nu știu din care motiv, stînsese lanterna. "Aprinde, domnule, lumina", strigă răgușit Gică. Bărbatul cu prunele nu răspunde. Iar se iscă o foială. După izbitura din stînga, am presupus că Gică se repezise la posesorul lanternei. Am auzit, nedelesuit: "Ia mîna de-aici, nu ți-o dau" și "fir-ai tu al dracului", după care ne-am trezit iar în lumină. Gică ne țintuia cu flacăra ei orbitoare de lângă geam, țînd-o în mîna ca pe o armă. Tot ca o armă, ridicat deasupra capului, bărbatul cu prunele ținea ridicat borcanul gol. Bărbății - unul într-un capăt al compartimentului, altul în celălalt -, înspăimîntați de moarte, arătau caraghios. Tunelul acesta parcă nu se mai termina. Se auzi din nou același țipăt de mai-nainte, lichefiant și neomenesc, de data asta sfîrșindu-se într-un fel de tremurat subțire, ca și cum ar fi obosit să tot implore îndurare. Femeia sări de lângă mine și se agăță de Gică. "Ne omoară! Ne omoară! Ne omoară!". Gică se scutură, făcu un ciudat de vioi salt înainte și izbi cu un capăt al lanternei în borcanul celuiilalt bărbat... Borcanul căzu, fără a se sparge, însă. "Ce faci?", țipă ascuțit bărbatul cu prunele, cotrobaînd pe sub banchete, în patru labe, "vrei să vină și aici?". Bătrîna, ghemuită în colțul ei, își făcea rar cruce. Bărbatul care o însoțea stătea nemîșcat alături, cu gîtul țepăn de încordare. Era un bătrîn scofîlcit, pierdut în niște haine foarte largi, dar cu pomeții obrăjilor extrem de roșii. Venele slabe de sub bărbie i se umflaseră de efort. Privea fără să vadă, cu ochii larg deschiși drept în față. "Veniți încoace", porunci Gică. Ne-am strîns cu toții, supuși, în jurul lui, mai puțin bărbatul cu venele umflate la git. Lanterna fixa zona ușii. Cineva trecu în fugă prin dreptul ei. Viiiirii - buf!!

Izbitura ne-a aruncat unul peste altul. Mă lovisem tare cu fața de ceva: simțeam cum îmi curge singe din nas. Bărbatul cu prunele scîncea undeva pe la picioarele mele. În buzunarul de la piept, ochelarii mi se făcuseră zob; sticlele ascuțite mă înțepau în piept. "A tras semnalul de alarmă", anunță panicat Gică, apoi imediat începu să zbiere, aproape

isterizat: "Marie! Marie! Marie!". Se auzeau țipete și voci speriate pretutindeni. Întunericul era total. Trenul se oprise în tunel. Aveam impresia că groaza din aer se prelingea ca o apă acidă prin pereții vagonului. Nu reușeam să văd nimic. Cineva îmi bloca o mină. Un corp greu se izbi de ușa compartimentului. "Marie! Marie! Marie!", hohotea Gică undeva prin dreapta mea. Cu efort, mi-am degajat mîna și am încercat să mă ridic. Am dat cu virful pantofului de un obiect rotund și subțire: lanterna. Am luat-o, dar nu a vrut să se aprindă. "Marie! Marie!", continua să se tînguie Gică. "Șiiitt!", făcu bărbatul cu prunele. "Taci, domnule, din gură", imploră el șoptit. Mi-am adus aminte că totuși sînt fumător și că am o cutie de chibrituri în buzunarul pantalonilor. Se cam turtise, însă tot am putut să aprind un băț. La lumina lui, bătrîna tresări violent, ca lovită în cap. Bătrînul zăcea pe o parte, cu ochii larg deschiși. La git nu i se mai zbătea nici o venă. Bărbatul cu prunele se băgase aproape complet sub banchetă. Gică o scutură pe Maria de umeri cu disperare. Chibritul s-a stins. "Aprinde!", urlă Gică. M-am uitat la el prin întuneric, înjurîndu-l de mamă în gînd. Chinîndu-mă, cam la a patra încercare, am mai aprins un băț. Femeia era plină de singe pe față și nu mișca. "Marie!", strigă încă o dată Gică, apoi se întoarse către mine și îmi spuse, parcă scuizîndu-se: "A leșinat". Nu știu cum, oarecum din afara mea, forțîndu-mă, am reușit să îngaim: "Dați-i cîteva palme". Chibritul iar se stinse. Pe culoar, lumea fugea încoace și încolo, izbindu-se de pereți și călcîndu-se în picioare. Se auzeau țipete și grohăituri animalice. Undeva departe pocni o armă. Două-trei secunde se așternu liniștea, apoi corul zbieretelor își spori de mai multe ori intensitatea. Îmi venea să vomit. Bătrîna începu să spună cu voce tare "Tatăl Nostru". Glasul ei din ce în ce mai puternic mă făcu să mă simt deodată mult mai bine. Bătrîna termină rugăciunea și o luă de la capăt. "Tatăl Nostru Care Ești În Ceruri..." Clătîndu-mă, bijbiînd cu amîndouă mîinile întinse în față, am ajuns la ușa. Am deschis-o larg și cîteva clipe am stat în prag inspirînd aerul cu miros de fum al tunelului. De undeva din stînga, sau din dreapta, nu mai rețin exact, venea un curent rece și umed, care mă înfiora în mod plăcut. "Marie, Marie, Marie!", scîncea Gică în spatele meu. "...Și Nu Ne Duce Pre Noi În Ispită..." Glasul bătrinei mă împingea puternic din urmă și mă făcea să mă simt ușor, foarte ușor. Vocea tînguitoare a lui Gică îmi scrijelea auzul. La un moment dat, nu am mai putut-o suporta și, desfăcîndu-mi larg brațele, am respirat adînc și mi-am luat zborul. Plutirea, vă dau cuvîntul meu, era minunată.

Cornel George Popa

CRONICA DRAMATICĂ

de Marina
Constantinescu

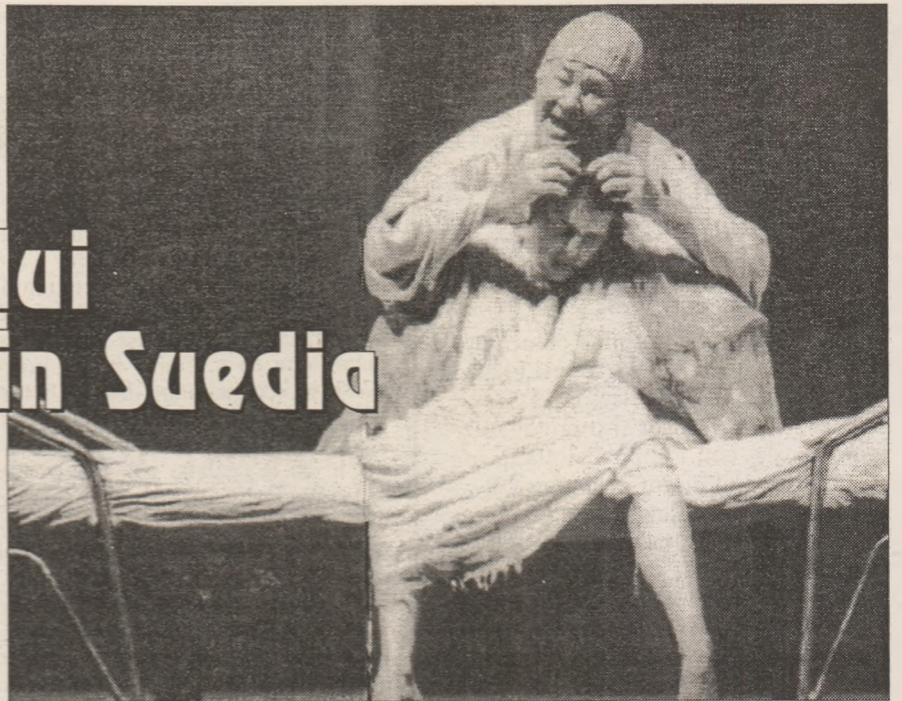
Minunata călătorie a lui „Titus Andronicus” prin Suedia

ÎN PERIOADA 10-20 septembrie, Teatrul Municipal din Stockholm a găzduit cea de-a patra ediție a festivalului *Convenției Teatrale Europene* - ETC, cu tema *Nord... Sud*. Au fost invitate douăzeci și trei de trupe din Spania, Franța, Grecia, Danemarca, Austria, Finlanda, Germania, Olanda, Slovenia, Africa de Sud, Italia, Suedia și, nu în ultimul rând, România. Directorul teatrului gazdă și al festivalului, Peter Wahlqvist, a invitat din țara noastră, Teatrul Național din Craiova cu două spectacole: *Titus Andronicus* de Shakespeare, în regia lui Silviu Purcărete și *Iona* de Marin Sorescu, care a colaborat la punerea în scenă a propriului text cu actorul, și protagonistul montării, Ilie Gheorghe. Cele două reprezentații au avut loc pe 13 și 14 septembrie în modernul Teatrul Municipal care dispune de șase scene perfect utilizate pentru cele mai diverse tipuri de spectacole, incluzând aici teatrul de cabaret și cel de păpuși. În aceeași frumoasă clădire, al cărei proiect a fost făcut de unul dintre cei mai importanți arhitecți din Stockholm, Peter Celsing, își derulează activitatea și Centrul Cultural, în colaborare și susținere reciprocă cu staff-ul teatrului. Cîteva date tehnice pot vorbi de la sine despre importanța spectacolului în viața culturală a unui oraș (și nu orice oraș!) și despre sprijinul concret și direct pe care oficialitatea îl acordă. Într-un an, de exemplu, pe toate cele șase scene, se joacă aproximativ 1100 de spectacole după 20-25 de autori, de spectacole din țară sau invitate, numărul auditoriului variind între 200.000 și 250.000 de spectatori. Teatrul este subvenționat de municipalitate în proporție de 51%, de stat - 32%, un procent de 17% provenind din alte surse de finanțare. Mergînd cîteva zile în acest lăcaș de cultură, văzînd sălile, dotările, punctele de studiu și informare, amestecîndu-mă printre spectatori de toate vîrstele, veniți în număr impresionant la festival, mi-am dat seama că lucrurile sînt făcute serios, profund, că apetitul cultural este consistent întreținut și stimulat. În țara lui Strindberg, a lui Ingmar Bergman, a Gretei Garbo, a Selmei Lagerlöf, cultura este un dar și un bun capital de mare preț. Tradiția și modernitatea nu caută altceva decît cea mai favorabilă lumină pentru a-și evidenția valorile. De aceea, nu este o întâmplare că această ediție a festivalului *Convenției Teatrale Europene* s-a ținut la Stockholm (edițiile precedente au avut loc la Saint-Etienne, 1989; Bologna, 1991; Luxemburg, 1995. Festivalul a fost organizat în co-producție cu Bienala de la Bonn în 1994 și 1996). Nu este de mirare că însuși vice-primarul i-a invitat pe participanți la o recepție ce le era închinată, cu tot fastul de rigoare, mulțumindu-le, într-un discurs animat și non-convențional, că onorează cu prezența lor orașul pe care îl administrează. Superba clădire a Primăriei, cu o arhitectură impozantă ce îmbină stilul romantic specific țării, cu cel renascentist și oriental, locul în care se organizează banchetele pentru laureații premiului Nobel, însuflețită de cuvintele rafinatului vice-primar, a făcut ca artistul să se simtă prețuit și protejat de dirigitori, care, mai presus de multe, pun cultura orașului. O stare de normalitate, cu alte cuvinte, pe care nu îndrăznesc nici măcar să o visez ca posibilă în România, unde artiștii se căciulesc, umili, pentru cele mai mici

fleacuri, ca să poată să-și innobileze cetatea. Dimensiunile pe care oamenii orașului le acordă spiritualității au făcut ca Stockholm-ul să fie desemnat Capitala Culturală a Europei în anul 1998. Un vast program numărînd peste 700 de puncte de atracție așteaptă să fie pus în aplicare: concerte, spectacole de teatru și dans, festivaluri, expoziții vor transforma orașul Stockholm în inima culturală a Europei. Specificul național și actualele tendințe reprezentative ale Europei se vor întîlni la Stockholm.

Fondat în 1250, construit astăzi pe paisprezece insule, învăluit de apele Mării Baltice și ale lacului Mälaren, traversat de cincizeci și trei de poduri, reședința a Casei Regale suedeze, Stockholm este un oraș uluitor de frumos, încărcat de istorie și monumente arhitecturale, cu o aură ușor stranie. Vibrațiile apelor ce-l străpung și-l împart, ale ploilor își contopesc răceala cu blîndețea unei lumini solare greu de descris. Aparent capricios din pricina iușelii cu care vremea își alternează toanele, orașul este calm și se oferă imediat celui care vrea să-l cunoască. Solemnitatea își dă mina cu ludicul dar și cu misteriosul amestecului de apă cu uscat. Poate și de asta atmosfera în jurul festivalului poartă și ea semnele unor extremități ce se atrag. Sobrietatea spectatorilor nu exclude entuziasmul și căldura lor, manifestate nu într-o formulă latină, să spunem. Interesul pentru teatru este real. *Titus Andronicus* s-a jucat în sala mare (*Stora Scenen* - *The Main Stage*), plină (capacitatea este de 750 de locuri), deși textul nu a fost tradus la căști sau titrat. Albastrul mării și al cobaltului este culoarea cochetei săli puse la dispoziția Teatrului Național din Craiova. Este prima dată cînd însoțesc trupa. Uneori, succesul cu care se întorc din turnee și de la festivalurile de pe toate continentele este estompat în țară de comentarii foarte diversificate în conținut. Sigur că nu întotdeauna se sparg geamuri, leșină spectatori sau tonul cronicarilor iese din matcă. O reținere sau o interpretare scoasă din context poate fi ușor transformată, de "binevoitori", în insucces. E nu mai puțin adevărat că și o aplecare spre glorificarea succeselor teatrului românesc poate deveni agasantă ca și soborurile preotești. Făcînd o medie a nuanțelor, un lucru este evident: din punct de vedere teatral, datorită unor regizori incontestabili ca valoare și a trupelor cu care au lucrat, România a intrat de mult în UE, NATO și alte organizații și organisme. Această artă fără frontiere, cu un limbaj universal, dincolo de cuvînt, a făcut, grație valorilor ei, ca spiritualitatea noastră să circule liber, să comunice firesc într-o lume a ideilor și a acestui sfîrșit de secol. Imensul serviciu adus de teatru României, constant în ultimii ani, a fost cel mai puțin speculat și folosit în propaganda pro-una sau pro-alta. Din strategie a fost omisă, în mod eronat, o bază de plecare solidă și reală. Făcută fără a cere recompense sau privilegii.

AM FOST la Stockholm martora unui astfel de dar, ca și martora efortului trupei, a profesionalismului și puterii de concentrare. Într-un timp scurt pus la dispoziție, practic o zi, s-a montat decorul, s-au făcut repetițiile tehnice și de text. Emoțiile nu ocolesc pe nimeni, deși, o anumită rutină ar fi de presupus. Disciplina lui Ștefan Iordache, un mare

Titus Andronicus (Ștefan Iordache) și Lavinia (Ozana Oancea)

actor cu o experiență uriașă, din ziua spectacolului impresionează. Nu iese din cameră toată ziua, își leapădă "civilia" și-și îmbracă hainele personajului, intrînd în pielea lui. Ajunge la teatru cu două ore înaintea începerii reprezentației, vizibil marcat de miza pe care, un profesionist o simte oricînd și oriunde joacă. Și asta te lasă să înțelegi fiecare actor al trupei, ca și cei din echipa tehnică. Fiecare știe exact ce are de făcut, absența lui Silviu Purcărete este o prezență, totuși, concretă pentru trupă. Am văzut la Stockholm a treia oară *Titus Andronicus*, care a ajuns la spectacolul cu numărul 93. Toate etichetele care i s-au lipit regizorului și montărilor sale, bazate exclusiv pe vizual, cad de la sine văzînd și revăzînd doar, să zicem, *Titus Andronicus* bazat profund pe textul lui Shakespeare, pe carnalitatea lui, evidențiîndu-i tragișmul grotesc, fără a-l îngroșa, ironia, violența, încărcîndu-l de consistența ideilor culturale nu doar englezești, ci al acelor care formează o bază a universalității, în timp și spațiu. Rigoarea matematică a spectacolului, forța și impactul lecturii textului, disponibilitățile actricești, inventiv speculate, cromatica și desenul scenografiei aparținînd Ștefaniei Cenean fac un *Titus Andronicus* viu și direct, complex și modelat în nuanțe. A fost succes. S-a aplaudat minute în șir pentru protagonist și trupă, pentru fiecare. Valurile de aplauze s-au succedat, neîntrerupt, ca cele ale mării, ca cele ale ploii. În foaiere, se discuta animat. Am auzit vorbindu-se și românește. Foarte puțini dintre comentatori priviseră spectacolul în întregul său, încercînd să-i prindă ceva din complexitate. Nu știu cită bucurie le-a provocat acest turneu, dar știu că le-a atîșat simțul critic! Generalități, aproximări, futilități. Printre mulți străini entuziasmați, emoționați, șocați de vitalitatea spectacolului, de claritatea mesajului, de simțul ludic și ironic al regizorului, de performanțele actricești, am întîlnit și un român fericit: Radu Penciulescu. Era absolut fascinat. Captase spectacolul cu toate antenele deschise. Îl emoționase revederea lui Ștefan Iordache, "în formă și maleabil ca o piscică sălbatică". Am stat de vorbă pînă mult după miezul nopții iar tema principală a discuțiilor a fost *Titus Andronicus*. Observațiile sale rafinate făcute cu o vervă teribilă, m-au mișcat. Cu atît mai mult, cu cît veneau de la un om de teatru de talia și anvergura lui Radu Penciulescu. Îi părea rău că nu poate vedea și *Iona* lui Marin Sorescu, pe care, în fond, o "moșise", cu atîția ani în urmă. Jucată într-o sală adecvată pentru teatru de cameră, *Iona* și Ilie Gheorghe au trecut rampa. Atîta timp cît titrarea textului era în pas cu replicile de pe scenă, reacțiile erau imediate la piesa lui Sorescu, plină de aciditate și umor. Din păcate, la un moment dat, s-a creat un decalaj regretabil între ce se spunea și ce se putea citi. Efortul lui Ilie Gheorghe, un actor remarcabil, ocolit de pre-

mii, nominalizări, distincții a trebuit să suplinească, și a reușit, dereglajele tehnice, făcînd din acest *one man show* un spectacol bine receptat.

Deși am poposit foarte puțin la Stockholm, am putut vedea totuși, încă două spectacole, putînd aprecia, cît de cît exact, dimensiunea festivalului: *Jeux de rôles I-V: Juliette* de Michael Azama, realizat de Bruno Andrieux și Sophie Langevin la Teatrul de Comedie din Saint Etienne. Un text extrem de bine scris și de actual (relațiile într-o mică trupă de teatru particulară, relațiile între generațiile de actori), pe care ni-l și imaginam jucat în țară de Olga Tudorache, de exemplu. Cei trei actori francezi, mai ezitanți la început, au transmis tensiune și emoție în cele cincizeci de minute, și asta cu foarte puține mijloace auxiliare. Spectacolul se baza pe text și pe individualizarea personajelor-actorilor. O reală bucurie a fost *Dona Rosita* de Federico Garcia Lorca, pus în scenă de o interesantă figură regizorală, David Mouchtar-Samorai, la *Schauspielhaus* din Bonn. De la felul în care era făcut programul de sală, la regie, la decor și costume, la muzică, la spațiu, la evoluțiile actricești, rigoarea și inventivitatea nu s-au despărțit. O piesă dificilă, statică, a fost metamorfozată într-un spectacol cu o mișcare amplă, construită pe grupuri mari sau mici, cu sugestii onirice și orifice extraordinare, cu un dialog între lumea de dincolo și lumea de aici, între gest, cuvînt, mimică, costum, cromatică, voce, corp, cîntec, verbalizare, balet. Fără să iasă neapărat cineva în față, nivelul trupei din acest spectacol era de un echilibru perfect. Nebunia și limbajul poetic al lui Lorca au alimentat continuu mon-tarea.

În drum spre casă, în avion, ne-am chinuit să traducem o cronică apărută la *Titus Andronicus*, elogioasă, de altfel. Schimbarea registrelor, bruscă, ne-a făcut apropierea de casă, și de normalul de aici, mai ușoară... Tratatamentul stewardeselor companiei Lufthansa a fost stupefiant, dincolo de jignire, la toate serviciile. Numai românii, ce dacă mari artiști, nu puteau primi nimic, la orice solicitare. Vecinului meu, neamț, care venea în România la un simpozion, și căruia îi povesteam despre festival, despre trupa din Craiova și spectacolele sale, despre succesul avut, despre respectul tuturor, stewardesa i-a adus o bere ascunsă bine într-un șervet alb, pentru a nu fi văzută și de ceilalți, pe care nu avea chef să-i servească. Gentilul meu vecin, familiarizat deja cu profesiunea românilor, a roșit. În semn de solidaritate, a lăsat berea nebăută. M-am simțit atît de lezată de un gest banal, dar semnificativ, încît am rămas fără replică. Artiștii erau tratați ca niște borfași, împachetați și trimiși în țară. Nici o nuanță. Gîștele zburătoare ale Selmei Lagerlöf rămăseseră departe. Ca și minunata călătorie a lui *Titus Andronicus* și a *Ionei* în Suedia.

No Comment.

Angelopoulos, Vișan, Caramitru

NE PIERDUSERĂM speranța ca în peisajul nostru cinematografic, împietrit în gri, să se mai întâmple și altceva în afară de premiere americane mai mult sau mai puțin stupide. Realitatea ne-a contrazis. Săptămîna trecută, în aceeași zi (luni), ne-am întâlnit cu trei evenimente.

În primul rînd o *Ediție specială*, la Televiziunea națională, la care am avut surpriza (nesperată) de a-l auzi pe ministrul Culturii, Ion Caramitru, rostind, limpede, cîteva adevăruri de o extremă gravitate despre cinematografia națională și prezentînd proiectul în urma căruia cinematografia "să nu mai fie locul de unde să se alimenteze numai interese personale". Am aflat cu această ocazie că a fost pusă la punct chiar și o ordonanță guvernamentală "onorabilă", care "nu a fost creată de un grup de interes", dar că această ordonanță a fost "întoarsă din drum". Cine are puterea, în România de azi, să blocheze o ordonanță guvernamentală lansată pe orbită și să o întoarcă din drum? Ghici ghici-toarea mea: știi și cîștigi!

Cel mai frapant lucru pe care l-am auzit o țară întreagă din această *Ediție specială* a sunat așa: "Conducerea Televiziunii ProTv a reușit să întoarcă o ordonanță guvernamentală din drum!"

Ce prevedea, printre altele, ordonanța? Dincolo de diverse "impozite și taxe" menite să aducă bani pentru salvarea producției cinematografice naționale, ordonanța prevedea, inspirîndu-se din "acordurile-cadru de integrare europeană", ca repertoriul să includă 5% film românesc și 20% film european. Procente rezonabile!

Rezonabile - în măsura în care mai vrem să ne demonstrăm nouă înșine că existăm și că nu ne-am îngropat de vii sub mormane de peliculă americană. Există spații în Europa în care funcționează principiul lui 51% pentru arta și cultura europeană, tocmai ca o încercare de rezistență la "californizare" (termenul lui Caramitru). În momentul în care, la mari festivaluri de film, la Cannes și la Veneția, am constatat cît de serioasă e preocuparea pentru "salvarea identității culturale europene" - la noi, interese financiare majore vislesc în sens invers.

Trăim, într-adevăr, într-o lume jalnică, dacă niște telefoane și niște presiuni ale unei televiziuni particulare reușesc să blocheze - scurt! - ceea ce au pregătit, luni de zile, Ministerul Culturii plus Ministerul Finanțelor plus Ministerul Justiției.

Concluzia lui Răsvan Popescu, realizatorul *Ediției speciale*: "Reforma în cinematografia română merge la fel de chinuit precum merge în fosta industrie socialistă românească".

La ora scrierii acestor rînduri (23 septembrie), Caramitru a afirmat că își va prezenta demisia în cazul în care ordonanța nu va intra pe făgașul ei firesc: "Nu televiziunile particulare fac legea în țara asta!..." La ora apariției revistei, s-ar putea ca problema să fie, deja, depășită. Am consemnat-o pentru că ea ține, într-un anume sens, de istoria filmului românesc.

Tot de istoria filmului românesc ține și figura unui mare actor de teatru și de film (de-ar fi numai *Iacob* și *Senatorul melciilor!*), Dorel Vișan, care și-a sîrbătorit o vîrstă, (60), la UNITER, înconjurat de prieteni și de admiratori. Erau acolo Daneliuc, Be-

ligan, Rebengiuc, Gulea și alte talente cinematografice de calibru, care, acum, stau departe de platoul de filmare... Nu e păcat, totuși, să lăsăm să dispară filmul românesc?

Al treilea eveniment al aceleiași serii: *Zilele Filmului Elen*, la Cinemateca bucureșteană. În deschidere: un film-fluviu, un film obsedat de condiția de artă a cinematografului, *Privirea lui Ulise*, de Theo Angelopoulos, cu o actriță europeană a cinematografiei române, Maia Morgenstern.

Despre *Privirea lui Ulise* am scris în *România literară* acum doi ani, cînd filmul a fost prezentat și premiat la Cannes. Vom oferi acum doar "explicația anecdotică" a titlului; Angelopoulos era în casa scenaristului, celebrul Tonino Guerra, povestindu-i cum ar vedea filmul, ca o "odisee" în Balcani... Exact în acel moment, sună cineva la ușă. Era o tină femeie, care aducea o scrisoare din partea fiicei unui sculptor dispărut, Giacomo Manou. Fiica sculptorului îi povestea lui Tonino Guerra cum tatăl ei, în ultimii ani ai vieții, "a avut o idee fixă: să sculpteze privirea lui Ulise. O privire în care trebuia să încapă, concentrată, toată aventura umană..."

Firese ar fi fost ca filmul lui Angelopoulos, ca și alte filme europene de marcă ale ultimilor ani (*Underground*, *Breaking the Waves*) să nu

Privirea lui Ulise, cu Maia Morgenstern și Harvey Keitel

fie difuzate în cerc restrîns, pentru "puținii fericiți", ci să intre în circuitul destinat marelui public.

Dar repertoriul cinematografic din România e lăsat, deocamdată, la voia întâmplării. Și a dilemei hamletiene: a fi sau a nu fi... californizat.

Eugenia Vodă

Lumea lui Bitzan

INTR-UN anumit fel, Ion Bitzan și-a premeditat posteritatea. După o perioadă echivocă, în care tentațiile mărunte ale clipei s-au amestecat cu bătaia lungă a memoriei, el a ieșit cu totul din orizontul contemporaneității. Lumea în care a intrat, pînă la a se transforma pe sine însuși într-o prezență aproape imaterială, a fost una minuită de orice convulsie, atemporală și infinită în manifestările ei nemijlocite. Virstele biblice și virstele unei umanități exclusiv culturale și-au găsit în Bitzan un contemporan etern pe care și l-au însușit pînă la abstragerea lui din contingent. Deși se mișca asemenea nouă, și silueta sa, fragilă, athletică și translucidă în același timp, dădea o prestanță misterioasă unui chip de nobil oriental, el a trăit cu adevărat în vecinătatea patetismului liric al Sulamitei, în apele întunecate ale pergamentelelor din Alexandria, în laboratoarele alchimice și în muzica imponderabilă a materiei preschimbată în spirit. Acolo a descoperit, cu mult înaintea altora, mișcările subtile și, pe atunci, inexprimabile conceptuale, ale unei lumi înțepenite în stereotipii de tot felul, spre un polimorfism deopotrivă fascinant și izbăvitor. Ceea ce

multă vreme a trecut drept înveliș, simplă carcasă inoperantă în ordine culturală, a devenit pentru Bitzan ordinea secretă a realității înșasi, a unei realități inepuizabile prin forța sa de autogenerare. Deliberat sau numai instinctiv, prin marile sale reverii pe marginea obiectualității Ion Bitzan a repus în discuție dimensiunea temporală a operei de artă, receptată multă vreme exclusiv din perspectivă spațială. Însă nu prin narație exterioară, prin succesiunea episoadelor ori prin spectacole în mișcare i-a fost recuperată acesteia temporalitatea, ci prin convocarea la o nouă viață a unor forme în care timpul s-a așezat, vizual și tactil, ca un element definitoriu. Cartea veche, obiectul în nenumăratele sale ipostaze - de la cel irrelevant și derizoriu pînă la acela înobilat prin raritate ori prin patina vremii -, forma comună și alcătuirea bizară, produsul tehnic și instrumentul științific, și-au găsit în universul artistului un regim existențial comun și o putere de exprimare asemănătoare. Prin identificare și, mai apoi, prin selecție și prin comentariu, Bitzan le-a reinvestit cu o viață nouă și cu un destin exemplar. El a reușit definitiv și, aparent, fără efort, să abolească funcțiile și să anu-

leze circumstanțele pentru a recupera simburile de eternitate amorțit în culcușul efemer al aparențelor. Sub privirea sa iscoditoare și contemplativă, în primă instanță neutră și glacială, banalitatea s-a ridicat pînă la vibrația lirică, anodina a căpătat măreție și indiferența un tragism inexprimabil. Însă dincolo de prospecțiunile temporale și de permanenta codificare culturală, artistul a fost în permanentă un voluptuos al materiei. De la instrumentele și de la tehnicile consacrate ale pictorului și ale graficianului, de la marile scenografii la focalizările microscopice, de la hîrtia obosită la metalele grele, de la transparența emulsiilor la bitumul nocturn, el a experimentat totul cu același rafinament și cu o egală ferveare. Asemenea lui Borges, de care este atît de apropiat prin dinamica mentală și prin abilitatea tehnică, Bitzan a creat un vast labirint în care viața și codurile culturale se interpatrund pînă la a sugera o realitate unică și indestructibilă. În acest nou univers, în același timp rațional și impregnat de senzualitate, artistul și-a găsit nu numai un teritoriu optim de manifestare, ci și spațiul său de securitate, orizontul sub umbrela căruia nu este loc pentru

degradare și entropie. Disociînd semnul de sensul său convențional, obiectul de funcție și forma de conținutul ei previzibil, el a reconstruit totul într-un regim unitar, ireductibil și fără convulsii. Infinitatea de cărți s-a revărsat în Cartea atotcuprinzătoare, universul domestic s-a comprimat într-o Cutie, după cum viața înșasi s-a restrîns în ordinea severă a unui Insectar. Ceea ce la prima vedere ar părea o simplă reducere la mormîntul gol, la imaginea pietistă a cenotafului este, în esență, o încredințare și neobosită căutare a Edenului. A spațiului absolut în care forma este conținutul însuși, în care corporalitatea încetează a mai fi derizorie și în care segregările diurne devin inoperante. În visul său prelung, întins pe traseul unei vieți, Ion Bitzan și-a proiectat, de fapt, posteritatea. El a descoperit locul privilegiat în care materia și spiritul sînt una și în care timpul a încremenit ca la începutul lumii. Văzînd că e bine așa, artistul a plecat de curînd. Dintr-o lume stratificată și convențională, în propria sa lume: unitară, irepetabilă, congruentă și eternă.

CRONICA PLASTICĂ

de Pavel Șușară

PREPELEAC

de Constantin
Toiu

Ce mai spune domnul Sache

CE NU ȘTIAM și ce-mi spusese de curind domnul Sache este că dumnealui, jurist de meserie, face dregătorilor mai mari ai țării, care-or fi și cum se nimerește să fie, niște portrete psihologice foarte,... cum să le zic eu,... date naibii. Dacă mi-ar da voie să le reproduc la rubrica de față, ne-am fi ridicat toate guvernele în cap, de la revoluție încoace. Înainte, nu îndrăzneam. Mi-o mărturisise cu toată franchețea. Muream de frică, domnule. Memorii?... Da și nu. Mai degraba niște fișe scurte, cu definiții concrete, ca cele de policlinică. Surid la ideea cum ar reacționa X publicându-i, cu invoirea domnului Sache, fișa psihologică. Mi-o și spusese: ce mă interesează pe mine acum, nu-i omul, ori ideea de morală, nu; pe mine mă interesează acum "cazul" respectivului, caracterul, evoluția lui și cum a devenit, mă rog, șef. Stateam și ezitam, să întreb, să nu întreb... Pe urmă mi-am luat inima-n dinți și-l întrebai: "Da'mie îmi făcuși fișa?" Domnul Sache începuse să ridă. Apoi m-a asigurat că nu mi-o făcuse. Și că dacă eram curios să află "cam cum ar veni", mi-ar fi spus-o pe loc, oral. Fără supărare însă. Am preferat să nu știu. Să nu mă cunosc *in mod real*. Un prieten, matusalemic, ce-i drept, mai aveam și eu. Și să-l pierd tocmai acum...

De aceea, schimbai placa. Știind că-i place atîta să vorbească de adoratul său de Carol al II-lea (ca să vedeți!) l-am rugat să-mi povestească, - deși auzisem, însă fără amănunte, - cum juca regele poker împreună, de obicei, cu Malaxa. Se juca în patru, de regulă. Ceilalți doi nu mai contau. Îl rugasem aceasta pentru că în urmă cu câteva zile mă dusesem cu treburi la FUNDAȚIA pentru cultură condusă de bunul meu confrate Augustin Buzura, o instituție foarte-foarte frumoasă și civilizată. În materie de cultură, cu asta ne-am lăuda și noi. Era să întreb dacă pusese piciorul în ea alertul domn, de formă, spadasiul ajuns la maturitate, despre care scrie Dumas și care-l servea cu abnegație pe regele Ludovic al... treisprezecelea? Parcă. Așa, ca să stea de vorbă cu dinșii de la cultură, să discute de Blaga, de Rebreanu ș.a. Ah! Uitasem. Îl copiam, fără să vreau, pe însuși domnul Sache, care-mi spusese o dată că monarh, căruia să-i pese de cultură, ca regele Carol al doilea, nu aveam de mult cum întreba Carol al doilea în jur câteodată, sărind de la una la alta, "dar Blaga ce mai face?... și Rebreanu?" Rebreanu care era gata să moară de ciudă că i se păruse lui, în nu știu ce împrejurare, că regele îi întorsese spatele, și nu-i întinsese mîna ca alorlalti. Trec peste cazul lui Argehi, obsedant, și la care mereu revin. Cînd Argehi îi ceruse împrumut regelui un milion de lei, să-și termine casa din Mărtișor, și că i-ar fi dat repede înapoi banii împrumutați, "avîndu-i în vîrfurile peniței!"... Ce valoare o fi avînd acum penița aia,... numai domnul Mugur de la Bancă poate să ne spună, dacă ea nu sparge plafonul financiar. Știu că mă repet, dar face.

Isaac Briot, *Metamorfoza Arahnei*

Nu. Cred că persoana n-a pus, pretinde domnul Sache: piciorul adică, în marea FUNDAȚIE. Fiindcă, mai spunea dumnealui, și în politică există un fel de... parvenitism. Începi să te legi mai mult de decor și de aparatul tehnic ori uman. Mai ales dacă ești de acasă intelectual, complexat. Să-l văz eu, - mai zice marele jurist, complet exclus din orice competiție, din pricina vîrstei înaintate, și deci fără vreun interes anume; să-l văz eu pă președintele, oricare, unul din ei, care, stringînd guvernul pentru niște treburi, să se uite așa, de plan, în jur, frămîntîndu-și bărbîta, dacă o are, și adresîndu-se lui Ionescu de la finanțe, fir-ar el să fie! și atacînd, cu înțelese:

*E temnița în ars, nedemn pămînt
De ziua, finul razelor înșală;
Dar capetele noastre, dacă sînt,
Ovaluri stau, de var, ca o greșeală.*

Hop! Aluzie clară, observă domnul Sache: *Dar capetele noastre, dacă sînt* - în sens că nici vorbă să fie, și ce te faci în acest caz cu Reforma, al cărei OU dogmatic este și el de față, scărpinîndu-și creștetul?...

ÎN SÎNUL guvernului, nici o mișcare, nici o trezire. Ignoranță totală. Mai marele ședinței, care recitase adineauri versurile alea criptice, cu schepsis, ridică vocea și zice: Băsecul, tu care ești cu transporturile, cu vapoarele, ia ghicește, și recită:

*Dintre sute de catarge
Care lasă malurile
Cîte oare le vor sparge
Vînturile, valurile?...*

- Hai, Băsecul, spune, de cine-i. Ministrul transporturilor tace, tace, își tot netezește frizura și spune incurcat: Știu și eu... parc-ar fi de Vlad de la Marina?

Risete în incintă. Președintele pune capul în piept, scoate un carnetel al lui și notează... Hait! Că n-a-jungea aia cu taxa...

Domnul Sache, împreunîndu-și mîinile și interpretînd situația creată:

- Bine, domnilor, noi vrem să reformăm România, și habar n-avem de fondul ei național pe care trebuie să-l știm pe de rost din școală, cum vine asta?!...

Glasul lui subțiat și oarecum în falset seamănă cu al respectivului. Juristul îi joacă rolul de minune:

la să vedem acum Armata, se adresează el ministrului respectiv, fiind civil, civil, așa că...

Pe drumul de costîșe ce duce la Vaslui/ Venea un om cu jale zicînd în gîndul lui/ Mai lungă-mi pare calea acum la-ntors acasă/ Aș vrea să zbor, dar rana din pulpă nu mă lasă...

Ei?! face șeful. Asta o știu și copiii de școală... Bine, să zic că aveți de stress o oarecare amnezie. Zic mai departe, poate vă aduceți aminte, - e cu un colonel sovietic,... nnnu... și eu!... și eu!... rus, domnule, ce-n-seamnă reflexul, parcă n-ar mai fi ruși pe lume... Vasăzică... *Atuncea colonelul dînd mîna cu sergentul...* stai că uitai și eu... așa, așa... *Se-ntoarce, dă un ordin, pe loc tot regimentul se-nșiră, Poartă arma, salută cu onor, Romînul care trece trăgînd al său picior.* Ritm dinamic, domnilor, numai acțiune și predicate!

Ei, se interesă vorbitorul, iritat, dar asta de cine-i? - că o știu și tîncii... Tâmiie. Civilul cu Armata bagă

capul între umeri: nu eram p-atunci la școală - zice - aveam pojar, explica el extrem de incurcat... Atunci se ridică o voce ce pare a se voi salvatoare pentru întreg Guvernul supus unui astfel de dramatic interogatoriu:

- *E de Coșbuc!* strigă Externele, complet transpirat. Stupoare. Președintele pune iar capul pe masă, bătînd ușor cu pumnul în ea. Stă un timp. P-ormă înalță capul încruntat, de profesor înrăit, și anunță începerea lucrărilor pentru a așeza România de la Răscruce pe calea Progresului, Bunătății, Independenței și Reformei europene.

Ședința a început. Domnul Sache îmi face semn cu deștul, să mă apropiu de el. Mă dau mai aproape iar dumnealui îmi șoptește, fricos, la ureche: "Niște bagabonți", mai dă-i în (și-mi șoptește, tot la ureche, unde).

Ocean

O vizită de la București

DIRECTORUL MINISTERIAL, domnul Putere, era un bărbat care nu pierdea timpul cu formalități deșarte. Trecea direct la subiect și de la subiect la faptă. De data asta însă, rămase cu degetul întins spre bufetul din sufragerie. Rebi înțelese suferința musafirului necuvîntător acum. Trase de o ață și un scripet cu ramificație absconsă se puse în mișcare; sticla de vișinată coborî fremătînd în micul hîrzob, care o aducea, ca o fecioară pe jăratecul arderii de tot.

"Dacă mai dorim/ Hai să îndrăznim", cuvîntă bătrînul, turnă în pahare și închină: "Bine ați venit și mai poftiți!" Ceremonia se repetă de cîteva ori pînă ce Avraam puse sticla din nou în culcușul ei și o trimise prin scripetul care scîrția ușor. Își aplecă urechea protejînd-o cu palma deschisă: "Ce vînt v-a adus pe la noi? A fost, Doamne ferește, numai un control la vișinate?" - "Dacă și în problemele care mă aduc aici sinteți tot așa de doct, capitulez." - "Noi aici n-avem probleme./ Facă-se toți dracii gheme." - "Pardon?", tuși domnul Putere, confuz. Versurile lui Avraam îl iritau în aceeași măsură în care îl amuzau. "La ce vă referiți, cînd vorbiți de probleme, excelență?" Directorul închise ochii mici de purcel. "Eminență, am să fiu scurt. Guvernul a fost informat că duceți o campanie de denigrare a statului nostru, că influențați atașamentul credincioșilor dv. față de țara în care s-au stabilit și au devenit cetățeni cu drepturi egale. Rebi făcu un gest de comprehensiune. "Multe cuvinte grele deodată, excelență. De unde le-ați adunat?" Părea că dl. Putere aștepta reacțiunea aceasta. Cu vioiciune deschise o valiză diplomatică și scoase un dosar din care cită pe sărite: "28 aprilie - adunarea de la școală. 'Minzul' (asta sinteți dv.), pardon! E un cod, un cifru, înțelegeți, numele conspirativ... sfătuieste comunitatea să nu mai cumpere terenuri sau case, fiindcă 'toate putrezesc', iar în cartea goimului scrie că el le va lăsa pe pămînt. Credeți voi că veți trece pe puntea raiului cu inele și cercei de aur și cu carnetul de securi în buzunar?" Avraam rise: "Da, mărturisesc. Sînt chiar cuvintele mele." - "La 18 mai ați declarat în prezența doctorului Meir că vreți să vă vindeți casa și să vă cumpărați din banii primiți un baston de drumeție." - "Am zis unui nătarău/ Și nu am zis deloc rău." - "Nu e rău, cînd militați pentru desprinderea din comunitatea interetnică? Nu e rău, cînd refuzați să vă dați avizul în problema ipotecii de pe casele a doi pauperi?" - "Găinarii aceștia fără nume se plîng. Cui se plîng?" Funcționarul sorbi din paharul gol și înghiți în sec: "Administrației statului nostru. Dar să continui. Iată ce spuneți la 14 iulie unei grupe de excursioniști: 'Scăparea e numai pe apă. Ridicați pînzele, visliți! Îngerul Domnului care i-a condus pe strămoși din Egipt, prin Marea Roșie, vă va călăuzi și pe voi. Dar să aveți bani depuși la CEC.' Despre ce bani vorbiți aici și despre ce ape? Căci sînt vorbele dv., nu-i așa?"

Rebi se sculă în picioare: "Dacă nătarăii care au raportat administrației cuvintele mele, ar fi avut și puțină minte, v-ar fi vindut vorbe mai grase. Uitați-vă în ochii mei! Vedeți înșelăciune, chemare la dezordine și tot ce ați mai legat de gardul meu? Eu sînt în primul rînd un prezicător și după aceea predicator. Eu văd lucrurile ce vor fi. Mi-e milă de frații mei, de acest norod care nu-și găsește locul și a uitat menirea sa. Vin timpuri sălbatice. Îngerul Domnului a trecut pe bolta cerului și a însemnat cu deget de foc locul bălților de sînge..."

Domnul Putere asculta incremenit; ducea doar la fiecare cuvînt mai apăsător al rabinului păhăruțol gol la buze. Vorbi cu glas de copil: "Ce să fac? Ce să mă fac? Cum să descriu toate aceste fantasmagorii?" Își aminti de bătăliile din timpul studenției. Pe atunci fronturile erau clare. Ce vremuri! Nu băgă de seamă că bătrînul îl lăsase singur în camera plină de scoarțe, de perne, de cergi, ca zestrea unei mirese. Îl găsi pe Avraam în bucatărie. Curăța cartofi. "Spuneți, ce să scriu în raportul pentru șeful meu!" - "Să spui sus, la minister/ Că Avraam e un mister." - "Bine, bine, asta se știe de 30 de ani. Ce se întîmplă acum?" - "E tot o poveste veche. Despre evrei/ Poți să scrii ce vrei. Mă duc să aprind luminile. S-a inserat."

Paul Miron

BUCUREȘTIUL PITORESC

DINTRE foarte puținele distracții pe care ni le îngăduiam ca studenți, în primii ani de după război, erau, firește, balurile de pe la marile cămine studențești (ca acelea de pe Barbu Delavrancea al politehnicienilor și mai ales cele de la vestitul cămin Matei Voevod), precum și rarele escapade serale pe la cite-o grădiniță de vară, unde nu ne puteam întinde la mai mult de un țap de bere și cîțiva mici sau citeva chiftele cu muștar. Noi, studenții cazați la Matei Voevod, ne aveam vadul prin preajmă, pînă pe la Bariera Vergului, și de cele mai multe ori ne mulțumeam serile cu îngusta grădiniță cu cinci-șase mese a unei bodegi unde vara se producea Petrică Dumitrescu - pentru noi idolul care cînta în pauze la cinematograful "Pache" din apropierea căminului nostru și ne ridica pe toți în picioare cu refrenul său glorios repetat de toată sala într-o suflare: "Eu sunt Petrică Dumitrescu/ - nu zice nu!" Dar ce nume purta cea bodeguță unde Petrică Dumitrescu storcea lacrimile duioșilor mușterii cu tangoul "Virginia": BODEGA BOILOR! Multa vreme nu m-a interesat cea denumire stranie, dar o dată, realizînd absurdul voluntariat al clientelei de a se înfunda sub acoperișul micului local și a se înrola în turma mereu reînnoită a boilor, l-am întrebat pe unul dintre locatarii de seamă ai căminului, nici mai mult, nici mai puțin decît profesorul Alexandru Graur, de ce o fi avînd bodega o firmă atît de deocheată? Profesorul s-a documentat scurt și după citeva zile ne-a putut spune cu toată seriozitatea ca pe vremuri, cînd aici la Bariera Vergului era margine de oraș, pe locul cu pricina se țineau dese tîrguri de vite, era vad de vînzare a boilor și comutelor mari, de unde și acest ecou întîrziat: Bodega Boilor, de fapt a boarilor. Pentru Capitala noastră, însă, acest nume era foarte "nevinovat" față de cele mai pitorești și trăsnete denumiri de grădini de vară, circiumi, bodegi și restaurante, pe care le voi aminti sau reaminti cu plăcere, nu însă înainte de a zăbovi o clipă asupra vechiului cămin Matei Voevod de pe strada cu același nume. Clădirea era butucănoasă, aparent austeră, dar foarte încăpătoare și primitoare, cu camere uriașe (în care puteau fi cazați de la 10 pînă la 30 de studenți), cu o bucatărie și o sală de mese la fel de spațioase. Pe scurt: un stup studențesc, ce cuprindea fete și băieți repartizați pe lungi coridoare paralele, un talmeș-balmeș de studenți la literă, drept, teologie, filosofie, istorie, geografie, naturale, matematici, politehnică, medicină, agronomie și alte facultăți, precum și numeroși restanțieri îmbătrîniți în tragerea de timp, tineri fără un statut cert, cîntăreți și boxeri ratați, absolvenți fără locuință, abonați la suplimentele de prînz și de seară, la o zeamă chioară cu mămăligă rece și la căldura mansardei. Profesorul Alexandru Graur ocupa la demisolul clădirii un apartament modest, probabil de serviciu, cum era de altfel și cel al administratorului sau cel al lui "moș Porumb", umilul factotum al cantinei și subzistenței studențești. Dar ce viitorime creștea la sinu-i bunul, caldul cămin Matei Voevod! Numai "contingentul" meu avea să dea facultăților bucureștene cel puțin o duzină

de valoroase cadre universitare, ba pînă și un rector al Universității bucureștene, și citeva personalități în diverse domenii, ca de pildă pe muzicianul și dirijorul Marin Constantin, care acolo, în sala de festivități, a pus primii piloni ai viitorului "Madrigal", pe lingvistul budapestan Ferenc Bakos, pe matematicianul Solomon Marcus, pe virtuozul bas al Operei române Constantin Gabor (la începuturile sale student la medicina veterinară), pe istoricul Nicolae Ciachir și alții.

Dar să ne întorcem la toponimia și denumirile adesea de domeniul incredibilului ce au înflorit cu insolitul lor Capitala noastră. Cu timpul, multe din acestea s-au păstrat doar în memoria înclinată spre legende, transmise însă cu nestînsă feroare de la o generație la alta în chip din ce în ce mai fabulos. Străzi, poduri, mahalale, hanuri, circiumi, restaurante, grădini de vară, bodegi cu denumiri șocante pentru urechea bucureșteanului de azi, au alcătuit și continuă să alcătuiască harta mirifică a unei stări și spiritualități specifice bucureștene. Podul calicilor, devenit al Caliței, acolo unde începea Calea Craiovei, Calea Rahovei de azi (Șerban Voda), denumirile unor străzi date de breslași, numele unor hanuri, lesne memorabile, ca Hanul Roșu, Hanul Verde, Hanul Galben (pe care mulți am mai apucat să-l vedem, în buza Filantropiei), Hanul cu Tei de pe Ulița Mare a Marchitanilor, parcă mai stăruie în auzul iubitorilor de istorie a Bucureștilor. Darmite denumirile cu adevărat fantastice: grădinile de vară de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX: "Șapte nuci" și "Leul și cîrnatul" (unde, cum citim în Bacalbașa, cu doi lei în pungă "pune-te pe mititei - doi la 10 bani -", pe sprînguri reci - un gologan sprîngul - și tot așa" (...) pînă ieși din grădină "cin-

tînd, chiuind și cu chef grozav"), ambele de pe 11 Iunie, "Cișmeaua" din Cotroceni, "Bordeiul" din Herăstrău, "Grădina cu cai" de pe la Kogălniceanu, "La Barba Lată", "La Circiuma din pădure" din Berzei, circiumile "La Nae Saciz zis Sperie-Peste" de la poalele dealului Filaret, "La salcia pletoasă", "La Tache Zbanghiul" - toate acestea "rînduite omului să-i împlinescă viața" cum frumos zice Alexandru Predescu în *Dimbovița, apă dulce*. Apoi grădinile "La Abisinianul" (pe strada Clucerului) vizavi de "Coa-

na Victorița", "Pajura Neagră" din colțul actualei piețe 1 Mai, unde a ființat pînă nu demult restaurantul "Ovidiu", "Roata Lumii" de pe Dorobanților, lîngă cinematograful Volga, "La Motanul Negru" pe Calea Rahovei, ca și multele grădini numite "La cinci lei", "La trei lei", "La doi lei", birturile cu nume savuroase ca: "La Pisica Albă" (în apropierea bisericii și hanului Zlătari), "La Ochiul lui Dumnezeu", din preajma fostei cofetării Nestor, "La Mielul Alb" de lîngă Biserica Albă, "La Vasile Cîrnul", "Birtul lui Balegă", "La Trei Sarmale" (pe Blănar), "La șapte șvabi" (pe Academiei) și multe altele cu nume lipicioase.

ÎNSĂ circiumile întreceau orice închipuire, de la cele mai îndepărtate în timp, ce duceau faima numelor și poreclelor jupînilor circiumari (ia să auzim!): Vină de bou, Falcă de măgar, Scufița Manafu, Mitu Cîrpă-n Nas, Trancă Temelie, Nița Berechet, Crișma lui Chibrit și altele. Pînă și azi bucureștenii sadea mai amintesc cu sfîtoșenie de circiuma "La trei ochi sub plapumă", aflată la răscrucea Căii Moșilor cu Bulevardul Republicii (Carol), denumire hazlie dată de bucureșteni fostei circiumi a "Fărâmițoaiei", nevasta cea chioară a jupînilor circiumar, femeie aprigă ce-și pierduse ochiul sting într-o luptă dusă cu făcălețul împotriva a trei bărbați ce vruseseră să jefuiască aveirea crișmaritei. Circiuma a dispărut în 1890, cînd s-a tăiat Calea Moșilor spre Obor din ordinul primarului Pake Protopopescu. Mulți domni batrîni din București se jură și azi că au mai apucat vestita circiumă, deși desigur n-au mai prins decît o legendă. Sau ce să mai spunem de mult-căutata circiumă a "grangurilor": "La Iancu Labă" din Blănar, amintită cu duioșie de I. Ludo, de "Trei Lulele" (spre Grozăvești) sau de "La trei chiftele" de lîngă Abator! Apoi de berăria "La caru cu bere", unde nu se poate să nu fi trecut măcar o dată orice bucureștean care se respectă, apoi de localurile "La Pisici" (în chiar incinta hotelului Union), "La Viața dulce" pe Griviței, "La Groapa dulce" și "La Castelul cu flori" din preajma Pieței Sf. Gheorghe, cabaretele "Chat Noir", "Maxim Zig-Zag", "Fu Ciang" (sau "Chinezesc"), "Nababu" ș.a.

Terenul cel mai propice pentru activarea fanteziei sau slugărniciei, dacă nu și a tembelismului funcționarimii Primăriei Capitalei (a Sfatului Popular cum se numea sub socialismul "biruitor", onorat de diverși primari comuniști, de la Doncea pînă la Dinca), a fost oferit de "nomenclatorul" străzilor Bucureștiului. De altfel exista și o certă tradiție în materie de botezuri de străzi cu nume trăsnete, de la denumiri hazlie pînă la altele intristătoare, pe care nu în puține rînduri scriitorii noștri clasici le-au luat la refec într-un fel sau altul. Cu Caragiale în frunte. Așadar - după ce

în anii regimului totalitarist zeloșii funcționari ai Sfatului Popular al Capitalei făcuseră să apară pe nomenclator nu mai puțin de 9 străzi 23 August, 6 străzi 1 Mai, 8 străzi 6 Martie, 6 străzi 7 Noiembrie, 5 străzi 30 Decembrie, 6 Republicii, 7 Vasile Roaită, 5 Ștefan Gheorghiu, 8 Ilie Pintilie și altele, de-și scărpină ceafa Poșta Română, capitala s-a îmbogățit an de an (pe lîngă frumoasele nume de străzi venite din vechime, ca: Delușelului, Cîmpurelului, Fumăriței, Rariștei ș.a.) cu denumiri aberante trădînd totală lipsa de bun-gust a funcționarului de rînd cocoțat pe fotoliile cu orgolii demnitare. De parcă s-ar fi adăugat literă cu literă la cîntarul cu denumiri ridicole. Să amintim citeva - alfabetic - din lungul șir al prostiei funcționarimii primăriilor Capitalei: străzile Aburului, Alfabetului, Aluatului, Amidonului, Angrenajului, Antrenorilor, Basmului, Betonului, Chitarei, Coifului, Comutatorului, Condensatorului, Cresonului, Cretei, Cronometrului, Cultul Patriei, Datinelor, Detectorului, Diamantului, Disciplinei, Drumul Zootehnic, Elefantului, Eucaliptului, Existenței, Fragmentului, Galenei, Galopului, Garniturii, Ghidului, Girafei, Grenadei, Harnicului, Ispravei, Legendei, Legislatorului, Macaralei, Minotaurului, Miracolelor, Mistriei (3 mistrii!), Modestiei, Nicovalei, Nivelării, Odihnei, Palmierului, Parașutei, Plivitului, Popicelor, Povestei, Poveței, Proiectată, Prudenței, Rachetei, Racordării, Rămășagului, Regenerării, Rinocerului, Rombului, Rotativei, Sarsailă, Scenei, Segovia, Semnalului, Silfidelor, Spațiului, Portului, Ștafetei, Tîrnăcopului, Trăgaciului, Trofeelor, Tropiceilor, Ținutului, Veacului, Veșniciei, Vuietului, Zebrei și Zebrului (soțul zebrei)!

LE-AM ÎNȘIRAT pe toate acestea numai cu gîndul bun că actuala conducere a Primăriei Capitalei și cititorii acestor rînduri se vor amuza și vor cugeta la multe și de toate.

Așadar iată-ne ajungînd de la "Bodega Boilor" la "Nababu" - sau cum ne-ar fi cîntat cu atîta vibrație neuitatul Constantin Lungeanu: "Hai să vedem Bucureștiul noaptea..." Însă și ziua, și mai ales cu nostalgie și umor.

Constantin Olariu

Simon LEYS:

Malraux, făuritorul de

apărut în 1938, dar a fost tradusă în franceză abia după treizeci de ani. Isaacs cel puțin știa despre ce vorbește.

Pe vremea aceea, Malraux, care petrecuse numai câteva zile în China, ca simplu turist, a făcut să se creadă că fusese comisar al poporului în timpul revoluției chineze. Mai tirziu, epilogul aventurilor sale chineze - ves-

tita întrevedere cu Mao, din 1965 - s-a dovedit o lăudăroșenie la fel de insolentă. Un sinolog francez a comparat de curind descrierea acestui episod făcută de Malraux în *Antimemorii* cu alte două relatări contemporane ale întrevederii respective - una chineză (după notițele luate de interpretul lui Mao, transmise clandestin gărziilor roșii, și publicate în China în timpul revoluției culturale) și cealaltă în franceză (*Mais que se sont dit Mao et Malraux?*) aparținând lui J. Andrieu, publicată în "Perspectives chinoises", nr. 37, din octombrie 1996, text stabilit de Ambasada Franței la Pekin. Comparația a dat la iveală faptul că cele trei ore de dialog "cosmic" între cei doi titani filozofico-revoluționari ai secolului se limitaseră la un banal schimb de platitudini diplomatice care abia dacă a durat o jumătate de oră. Totuși, în timpul acestei scurte și banale întrevederi, Mao, care "cocea" deja ideea revoluției culturale, a strecurat o aluzie premonitoare prin observația că scriitorii și intelectualii sint profund corupți de "revizionism", dar că tineretul poate fi mobilizat pentru a face față acestui flagel contra-revoluționar. Aceste câteva cuvinte prefigurau explozia cutremurătoare care avea să zguduie China anul următor. Orice interlocutor ineztrat cu un minim bun-simț și dispunind de un minim de informație, ar fi înțeles semnificația reală a aluziei, n-ar fi lăsat să-i scape o asemenea ocazie neașteptată și s-ar fi grăbit să aprofundeze problema. Dar Malraux, în orbirea lui, nu a folosit ocazia oferită, iar Mao, care cu greu își mai disimula nerăbdarea, a pus brusc capăt întrevederii.

Cît privește războiul din Spania, cine, după ce a citit Orwell, ar mai putea lua în serios grotesca relatare alambicată a lui Malraux? Alături de adevărul viguros din *Omagiu Cataloniei*, discursurile goale și tulburi din *Speranța* rămîn niște bieți diitrambi de cafea. Iar despre *Muzeul imaginar* - o abilă imitație a operei istoricului și criticului de artă Elie Faure, căruia Malraux are grijă să nu-i pomenească niciodată numele -, e mult de cînd Georges Duthuit a demonstrat în al său erudit *Muzeu inimaginabil* că incursiunea lui Malraux în istoria artei constituie neîndoielnic cea mai îndrăzneată operă de ficțiune a lui.

Spre bătrînețe, Malraux i-a măturisat lui Bruce Chatwin - un alt seducător creator de mituri, nu la fel de mare profet, dar mai bun scriitor: "În Franța, intelectualii sint în general incapabili să deschidă o umbrelă." Dacă observația e adevărată, ar putea explica prestigiul ciudat dar trainic de care Malraux s-a bucurat întotdeauna în rîndul acelor-ași intelectuali: oameni care sint prea neîndemnatnici ca să se servească de propria umbrelă trebuie neapărat să se uite cu admirație la cineva care știe să tragă cu mitraliera, să conducă un tanc sau să piloteze un avion. În realitate, deși Malraux a organizat o escadrilă aeriană în timpul războiului din Spania și s-a propulsat colonel preluînd conducerea unei brigazi blindate de rezistenți francezi, la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial,

experiența lui de zbor era cea a unui simplu pasager; nu a învățat nici măcar să conducă o mașină - ceea ce, la drept vorbind, mi se pare emoționant -, dar trebuie să spun că deseori și eu am dificultăți în a deschide o umbrelă.

Dacă îl desprindem de panoplia eroică și viu colorată de războinic și de aventurier pentru a ne concentra asupra domeniilor mai austere ale literaturii și criticii, unde recuzita de scenă nu mai e de mare folos, ce rămîne pînă la urmă din legenda pe care Malraux și-a urzit-o pentru propria glorie? Nabokov, care îl considera pe Malraux drept un scriitor de mina a treia, și se mira de admirația pe care o avea față de el Edmund Wilson, spunea despre *Condiția umană*: "Îmi amintesc de o inscripție cu litere aurite care mă fascina în copilărie, *Compania internațională a vagoanelor de dormit și a marilor expresuri europene*. Ei bine, Malraux face parte din *Compania internațională a marilor clișee*." Și continua cu o listă hazlie de formule retorice, întrebîndu-l pe Edmund Wilson: "Explicați-mi ce înseamnă *liniștea mareașă a nopții chineze*. Încercați cu *noaptea americană*, *noaptea belgiană*, și vedeți ce obțineți..."

Și în Franța au existat cunoscători care și-au exprimat neoficial asemenea rezerve. Sartre spunea: "Da, Malraux are stil, dar nu e bun.", iar lui Simone de Beauvoir îi scria: "*Condiția umană* e infestată de pasaje ridicole și de pagini mortal de plictisitoare." Ca și Nabokov, era de părere că tehnica narativă a lui Malraux e demodată și pervertită printr-o deplorabilă asemănare cu cel mai prost tip de ficțiune sovietică. Cît privește romanul *Le Temps du mépris*, îl considera pur și simplu "abject". Pentru Nabokov, același roman era "o îngrămădeală greoaie de clișee". Cu ocazia lecturii atente a *Speranței*, Sartre adăuga: "Mă străduiesc să duc pînă la capăt cartea asta, poate plină de idei, dar atît de plicticoasă! Tipului ăștia parcă îi lipsește ceva, și îi lipsește al naibii!"

Romancierul și eseistul Jacques Chardonne, care are păreri discutabile în legătură cu alte subiecte, cunoaște însă bine arta subtilă a prozei franceze, și a identificat punctul slab al "bîguiei" lui Malraux: "Am încercat să-l citesc pe Malraux, dar m-a cuprins furia. Nu vreau să muncesc în locul lui. Să-și limpezească mai întîi ideile. După ce va ști ce vrea cu adevărat,

nu ascunde vreo veche ranchiună. Ei bine, ați ghicit!"

Iată ce mă supăra: în 1935, Boris Suvarin, fostul secretar al Internaționalei a III-a, care fugise de la Moscova la Paris, a scris prima analiză documentată despre cariera politică ucigașă a lui Stalin. Această operă monumentală și curajoasă rămîne pînă astăzi un document esențial în denunțarea crimelor staliniste. Cartea a fost reeditată în 1977, puțin înainte de moartea lui Suvarin. În prefața la această nouă ediție, Suvarin amintește obstacolele de care s-a izbit în urmă cu patruzeci de ani, cînd a încercat să-și publice capodopera istorică la Paris. Pe atunci, reprezentanții cei mai de seamă ai intelectualității franceze se fereau de el ca de ciumă. Malraux, care ar fi putut să-i inlesnească publicarea cărții la Gallimard, i-a refuzat orice ajutor, dar cel puțin a fost sincer, spunîndu-i: "Suvarin, știu că dumneata și prietenii dumitale aveți dreptate. Totuși, deocamdată nu contați pe ajutorul meu. Voi fi alături de voi cînd veți fi voi cei mai puternici."

Cu toate acestea, nu pot să nu recunosc că Malraux a enunțat două adevăruri importante - ceea ce la urma urmei constituie un palmares onorabil, superior celui pe care sîntem îndreptățiți în general să-l așteptăm din partea majorității scriitorilor.

Primo: Malraux, care îl venera pe T.E. Lawrence și a visat toată viața să-l imite, a surprins cu exactitate în ce consta imposibilitatea de a-l imita pe acest erou ambiguu. Într-o convorbire cu Roger Stéphane, i-a spus acestuia că "de fapt Lawrence nu vrea nimic. Și este extraordinar de greu să fii un om care nu vrea nimic."

Secundo: chiar pe prima pagină a *Antimemoriilor*, Malraux a notat o idee care pe veci poate să contracareze glorios convoiul lung și greu al "Companiei internaționale a marilor clișee". Atunci cînd l-a întrebat pe un bătrîn preot ce învățase despre natura umană după ce o viață întreagă ascultase spovedaniile enoriașilor săi, omul i-a răspuns: "În esență, am aflat că nu există adulți."

DUPĂ ce am citit biografia lui Malraux de Curtis Cate - o lucrare remarcabilă, întemeiată pe o cercetare temeinică, incisivă și plină de informații -, mi-am dat seama că în articolul pe care tocmai îl scrisesem neglijasem un lucru. Faptul

Întîlnirea cu Mao, în aprilie 1965

atunci va putea să-și exprime și ideile, mai bine și mai repede."

Un filozof grec din Antichitate a spus o dată că zeii cailor, dacă ar exista, ar trebui să fie tot cai. Fiecare societate își așază în panteon idolii pe care îi merită și în care se poate recunoaște. Pînă în prezent, epoca noastră s-a dovedit a fi una a simulacrului și a amneziei. Cu îndreptățire v-ați putea întreba dacă nu cumva atitudinea mea față de intrarea lui Malraux la Panteon

că Malraux este, în mod evident, un geniu. Rămîne însă greu de stabilit în ce anume constă genialitatea lui.

Aproape toți cei care l-au cunoscut personal au fost fermecați de el - și nu mă gîndesc la niște elevi naivi, ci la scriitori celebri, dintre care unii mult mai în vîrstă decît el, la oameni de stat, făuritori de destine, la sfinți călugări, sau la politicieni versați, la oameni de lume, sau la ziariști cinici. În tinerețe, le-a apărut ca un geniu, la maturitate

ÎN NOIEMBRIE anul trecut, după douăzeci de ani de la moarte, Malraux a devenit, alături de Voltaire, Rousseau, Hugo și Zola, al cincilea scriitor care odihnește la Panteon, în necropola marilor personalități franceze. Aceasta a fost practic incununarea admirației necondiționate și aproape unanime de care Malraux s-a bucurat întreaga viață, recunoașterea deplină a meritelor sale de gînditor militant dar și de combatant pe cîmpul de luptă. (Pentru a marca evenimentul, "România literară" nr. 50/1996 a publicat un text inedit de Malraux și o evocare a luptei sale în Spania, făcută de Jorge Semprun.).

În atmosfera suprasaturată de elogiile solemne, entuziaste sau patetice, prea puțini au fost cei lucizi, care au pus în discuție și aspectele controversate și chiar zonele de umbră ale personalității lui Malraux. Mai de curînd, într-unul din numerele pe luna iulie ale celebrei "New York Review of Books", s-a făcut remarcată și o atitudine declarat ostilă, cea a scriitorului de origine belgiană Simon Leys. Dar și acesta, speriat parcă de ecoul propriei voci în Panteon, "șoptește" suficient de răspicat în concluzia articolului său: "*Malraux este în mod evident un geniu.*" (M.V.)

DEȘI puțin învechită, povestea e încă pertinentă: într-o biserică plină de lume, preotul urcă în amvon și ține o predică emoționantă. Întreaga asistență are ochii în lacrimi. O singură persoană nu plinge. Întrebată fiind care sint motivele unei asemenea lipse de sensibilitate, răspunde: "Pentru că nu sint din parohia asta." În ceea ce mă privește, nu sint francez, dar franceza e limba mea maternă, iar cînd mă aflu în Franța, mă simt acasă, cu o singură excepție. Ori de cîte ori vine vorba de Malraux, un lucru îmi apare evident: eu nu sint din parohia asta. Am încercat din nou acest sentiment anul trecut, cînd rămășițele pămîntești ale lui Malraux au fost transportate la Panteon.

Prima dată îl simțisem în urmă cu douăzeci de ani. În noiembrie 1976, la moartea lui Malraux, un săptămînal francez mi-a propus să scriu o pagină pe tema: "Ce reprezenta Malraux pentru dumneavoastră?" Am fost întotdeauna de părere că moartea nu e o scuză pentru a-ți disimula judecățile; credeam cu naivitate că editorii așteptau din partea mea o opinie sinceră - pe care o exprimam în articolul meu. Dar ei au fost îngroziți și mi-au înlăturat imediat scandaloașa contribuție. Și totuși, în inocența mea, nu facusem decît să repet ceea ce, de la Koestler la Nabokov, era deja evident pentru privirea a numeroși critici străini, și anume că opera lui Malraux era, fundamental, o făcături.

De exemplu, în legătură cu revoluția chineză, în loc să ne pierdem vremea cu foarte artificiala *Condiție umană*, mai bine am citi *Tragedia revoluției chineze* de Harold Isaacs, care a

mituri

au făcut din el un erou, iar la bătrânețe a devenit un profet.[...] Gide, în care intelectualitatea franceză vedea un Goethe al secolului XX, a fost cucerit de conversația lui, și își mărturisea confidențial regretul că nu e în stare să urmărească un asemenea foc de artificii intelectual permanent.[...]

Astăzi, scrierile lui sînt greu de citit "la rece" - sînt bombastice, pompoase, goale, confuze, prolix, obscure -, dar ori de cite ori întâlnești omul (de pildă în convorbirile cu Roger Stéphane, sau într-o biografie bună ca cea a lui Cate) simți cum ceva din magia de odinioară începe să lucreze.[...] Malraux putea fi impunător sau ridicol, eroic sau absurd - nu era însă niciodată mediocru. Își asuma neconștient riscuri uriașe. A dus o viață agitată și dramatică într-o epocă agitată și dramatică. Iar aventurile lui ne-au inflăcărat la douăzeci de ani; să uităm acest lucru ar însemna să ne lipsim de cea mai frumoasă parte a tinereții noastre.

IN BIOGRAFIA pe care am amintit-o, Cate nu face comentarii, expunerea sa este în schimb elocventă și captivantă. Unele momente pe care le relatează sînt chiar amuzante, ca de pildă întâlnirea dintre Malraux și Hemingway, puțin după eliberarea Parisului, în 1944. În timpul scurtei lui șederi la Paris, Malraux a aflat că Hemingway sosise cu divizia a 4-a de infanterie americană și "eliberase" într-o acțiune strălucitoare hotelul Ritz. Asta era prea de tot pentru Malraux care nu suporta să-și vadă umbră succesul, în chiar orașul lui natal, de autorul romanului *Pentru cine bat clopotele*. S-a îndreptat așadar spre Place Vendôme. În camera lui de la Ritz, Hemingway tocmai își scosese bocancii și, împreună cu "gărzile lui de corp", își curăța armele. Silueta lui Malraux a apărut în cadrul ușii. Era în uniformă, iar pe umăr avea cele cinci galoane de argint ale gradului de colonel.

- Bună ziua, André, zise Hemingway pe un ton cît mai politic cu puțință.

- Bună ziua, Ernest, răspunse Malraux.

Nu știm dacă și-au strîns mîna, dar cum Hemingway era murdar de grasime, putem presupune că au trecut peste această formalitate.

- Cîți oameni ai comandat? îl întrebă Malraux.

- Vreo zece sau doisprezece, răspunse Hemingway pe un ton detașat. Cel mult două sute.

Pentru că nu era decît corespondent de război, nu se putea lăuda că ar fi comandat mult mai mulți.

- Eu, două mii, îl înștiință Malraux cu o expresie triumfătoare, compromisă de un rictus.

Hemingway nu era pregătit pentru un asemenea afront, mai ales din partea unui francez care zburase în ajutorul Spaniei republicane cu cîteva luni înainte intrării lui tardive în scenă, și care scrisese Speranța cu cîteva ani înainte de Pentru cine bat clopotele.

- Ce păcat, replică Hemingway cu o ironie glacială, că nu am avut parte de ajutorul tău cînd am capturat tirgșorul ăsta care e Parisul!

Dacă Malraux s-a simțit jignit, Hemingway în schimb nu și-a dat osteneala să comenteze. Povestea adeseori cu plăcere cum unul dintre oameni săi îl luase atunci deoparte și îl întrebă: "Ce facem, șefule, îl împușcăm pe imbecilul ăsta?"

Dar nu ne avertizase oare chiar Malraux că "nu există adulți"...

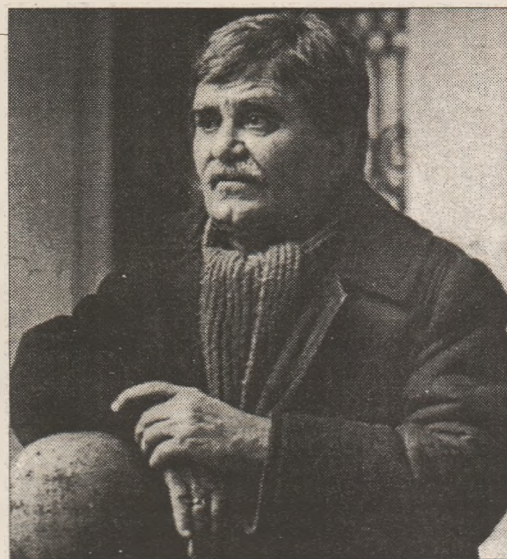
Traducere și adaptare de Marina Vazaca

JUHÁSZ FERENC

Din nou, o altfel de pre-zen-tare

CĂ EL șede în cuvînt ce-i șade bine, cum în miez de furtună un gând de pace nu-și șede binele ci-l spune răului de dinafară. Dar, hai să nu-l dau definirii, ci hai să-l descriu cum nefirea se dă firii: rari sunt poeții viscerali (noi avem doi: Vulturescu și Ion Mureșan), ungerii maghiari au doar unul, dar la vorbă extrem de creț, și anume pe bravul Juhász Ferenc, old boy-ul liricii maghiare contemporane și outsiderul liricii ungare în general. E așa de om acest poet, și așa de poet acest om franciscan și dezmațat hormon cum frunza rămasă și iama în castan; Juhász Ferenc: un amazon inundând pusta,

prin calea lactee mînând herghelii de cai, un Attila ce și-a înghițit biciul de nu mai visează rome ci cosmosul, o voce în deșert, acasă la el de toți respectat, dar aproape de nimeni iubit, pentru că e greu de citit, și și mai greu de tradus; el se ia drept mesager, medium căruia habar nu trebuie să-i fie de eventual cititor; fluviul ce vine prin el se împietrește mister (aidoma cum Stefan Zweig o boabă nu știa să joace șah din vină de traducător, dar ce bine cânta viața de posedat). Trebuie să fii nebun după poezie spre a te arunca în ape așa de neînotate, și doar făcându-ți capul țandări vei da de paradoxul albiei-țarm-cîntec, de vei vedea că totuși curge de-ți faci capul țandări de albie. El e JUHÁSZ

(cioban de stele stropite cu sânge uman, cîinii lui sunt cuvintele venite de la Domnu să ne arate cu suav schelălăit Mirele ce ne ascunde în atîta nemurire).

Aceste poeme am încercat să le contrabandizez din ultimul său volum numit în diez: "Maci deasupra iadului" ("Pipacsok a pokol fölött" Ed. Litera Nova, 1996, Budapesta). Sper ca grăul să fie înalt, chiar de-î în alt cuvînt deportat. (A.D.)

Fărămituri de la masa contemplării

5. E toamnă. Coroana se nemernicește. Una-două păsări de mai cad balansat peste, aidoma cum vîntul cutremură copacul roșu: învîrtit, zboară, cum strivită frunză moșu.

6. Întreab-o de ce nu trăiește frunza căzînd drept veste.

12. În deasa noapte vulturită de mine luna privită, de moartea-mi clar încătușat, cu Pămînt înlăntuit, de nesfîrșire încuiat. Carnea-mi de spații adulmecată, cețuri stelare o tot miros și-o cată, cum pe mort severitatea de ghiață a giulgiului îl ia la întrebări.

Îmi sunt corabie și crucea ei. Rugăciunea robului de la galere fermentînd puturos pînă la cer putrezește cum ficatul femeii în cancer.

20. Degeaba dorințele toate, deochi! La ce bună poezia-ochi? Creionul și pana mi le rup cu drag și șed, cum căinele pe prag. Hîrtia mi-o rup: de ce mi-aș ploua peste ea sângele abrupt?

Cum păcătoșii în al paradisului prag, cum gardian pe scaun-coridor de pușcărie tac rupt deasupra plaselor de sîrmă, sub plasele de sîrmă întretăindu-se coridoarele-pod mă-ngîna în închisele câmpuri atîrnînd lăuntric mag. Pendulează în afara și-n lăuntru penitenței mele vag. Doar șed în fața ușii de verde suflu luminată. O, Pămînt, Sublim Pămînt! Singurul Pămînt, Minunata-mi Credință! Așa învolburată membramă a nimicului atîrnă în nimeni sentință!

38. Adolescenții la femei își cască ochii, așa cum femeile la vitrinele cu pantofi își cască ochii: așa cimitirele învîlmășindu-se în mine mii, cimitirele în mine înflorind drept vițe vii, la cimitirele din mine învîlmășindu-se își cască ochii, la cimitirele în mine înflorindu-se își cască ochii.

39. O, lume-mpachetată-n noapte!: cum mumii de pisici, mumii crocodil, mumii pasăre, mumii cobre, mumii lebede, mumiiile taurului-Apis toate aceste.

O, această noapte neînstelată, uscată!: e chiar carnea taurului-Apis mumificată. Acest doliu cosmic nu ajunge motiv spre a nu fi zis. Hrubele spațiului: mormintele taurului-Apis. Nestîrșitele damigene-lumină de vis: Sicriele taurului-Apis.

42. Sed în viziunea sferă, ca-n efectul de seră.

În carnea de om chinul meu era: efect de seră.

46. A plouat, și încă plouă. Las să cadă încă nouă. Popoare se-nfulecă unul pe altul. Îmi cade bine, sau rău de-a valma? Nu eu fac asta. Și nici ei nu fac asta.

65. Ei urlă: "E viu! Mai e viu! Încă e viu!" Deși e mai orfan decît Universul.

66. Dar e oare cineva mai mult orfan decît Universul?

67. Vînt sălbatic, flutură imensul aer sexual! Vîntul, cum sticlă lichidă zornăie, adîncit, cerne tremurînd, sită tăios sunătoare, din sine suflă uriașe gata să crape vezici, sfarmă uscătura copacilor, a hapsînului holbat înverzit acest fildes negru, frunza pe ramură peniță galbenă, se prăvălesc pleoapele verzi, răpăie aurul frunzelor cum hemoragie pulmonară, o-nghesuie vîntul, o sfîrtecă, o descompune, înșurubează timpul, val grădina în convulsii, turmă turbat curioasă, cum oceanica furtună despicîndu-se pînă-n pietroasele străfunduri, șerposul verde își ia cerul drept spumă, de dantele înnebunită umbrelă, dâmburi etajate aleargă în nebulia verde, crăpături de scoici din copaci, zale din hău de strălucire de perla, foame emailată moarte-spumă.

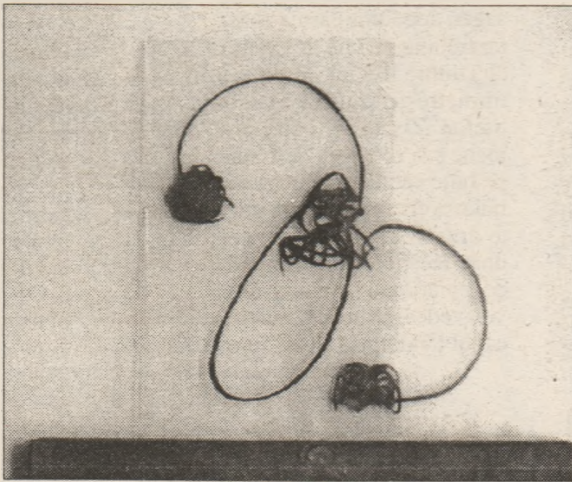
Traducere prin Alex. Dohi

SCULPTURĂ & SCRITURĂ

UWE KAMPF "se află pentru a doua oară în România, la scurt timp - doar două luni - după ce expusese la Galeria Etaj 3/4 de la Teatrul Național, în cadrul *Zilelor culturii contemporane din Wuppertal în București* (4-9 iulie 1997). M-am ocupat atunci de conferința pe care filozoful, eseistul și criticul de artă Andreas Steffens a susținut-o la Muzeul Literaturii Române, unde i-am și însoțit - firește - pe Kampf, Steffens și pe ceilalți artiști sosiți din Germania (Heike Fescharek, Mircea Florian, Eberhard Kranemann, Diemuth Schilling și Beate Schroedl). Gazdele le-au spus câte ceva despre istoria muzeului și despre situația lui actuală, au fost apoi în încăperea cu cărți vechi, între care multe nemțești, și au vizitat spațiile expoziționale de la parter și de la etaj. Uwe Kampf s-a arătat cel mai interesat de posibilitatea de a veni cit mai curând aici cu lucrările sale. Nu l-am întrebat - nici atunci, nici mai târziu - de ce. Bănuiesc două răspunsuri probabile. Mai întâi - pentru că, odată ajuns în România, unde întâlnise deja destulă lume din zona artistică și intelectuală, va fi simțit nevoia schițării unei continuități, a unei întoarceri, astfel încât prima descindere să nu fie și ultima, să nu rămână ca un episod izolat, suspendat, pierdut, lipsit de legături cursive în biografia sa. În al doilea rând - cred că-i va fi suris ideea expunerii într-o galerie de artă aflată într-un muzeu de literatură. "Interdisciplinaritate" atrăgătoare, conjuncție mai rar întâlnită în atare forma concretă, practică.

¹⁾ Uwe Kampf, *Zeichnungen 1995-1997*, expoziție de desene și sculptură mică, Muzeul Literaturii Române, 5-19 septembrie 1997. La vernisaj au vorbit criticul de artă și filozoful Andreas Steffens și Ion Bogdan Lefter. Au concertat Karola Pasquai (flaut) și Werner Deutsch (voce). Expoziția a fost însoțită de un catalog bilingv cu texte de Steffens și Lefter. Textul de față îl reproduce pe cel semnat de autor în acest catalog.

tică. Nu mă gândesc neapărat la vreo seducție a literaturii asupra artistului plastic, deși s-ar putea specula asupra metaforismului și chiar a "literarității" efective a titlurilor sale (cîndva, în 1986, a expus - de pildă - o *Instalație-constelație* și, în același an, un ciclu numit nici mai mult nici mai puțin decît *Formațiuni geopoetice*). Îl va fi interesat pe Uwe Kampf - mai degrabă - ideea generică a conexiunilor dintre

Micul pahar

domeniile creative, utopia unui spațiu cultural vast, multiplu. Dovadă - chiar lucrările sale, care pun întotdeauna sculptura în relație cu alte cimpuri de semnificații estetice și/sau sociale. Caracteristică deloc surprinzătoare la un autor a cărui formație a însemnat și studii de artă, dar și de comunicație vizuală...

Strict formal vorbind, atunci cînd trebuie încadrat într-o categorie profesională, lui Uwe Kampf i se spune "sculptor". În realitate, el este și mai puțin, și mult mai mult decît atît. Mai puțin - pentru că lucrările lui nu presupun tradiționalele mulaje și nici "înfundarea de altădată a artistului-modelator cu materialele fruste. Nu folosește ghipsul sau lutul, nici rindeaua, dalta și ciocanul. Produce obiecte cu forme geometrice sau - în orice caz - proiectate în prealabil și apoi executate prin procedee tehnologice precise. Dar

Uwe Kampf e - pe de altă parte - mai mult decît un "sculptor" pentru că lucrările sale caută mereu acele conexiuni și relații care să le integreze în contexte mai ample. Așa se explică de ce Kampf nu realizează opere izolate, ci serii și cicluri care dezvoltă cimpuri semantice foarte largi, incluzînd dimensiuni de reflecție artistică, socială, filozofică.

Cu oarecare aproximație, putem grupa lucrările sale în două mari serii de serii, în funcție și de semnificațiile lor, și de materialele folosite (nu fără legătură între cele două criterii): cele simbolice/sau semiotice și cele metaforice/sau mitice. În prima clasă ar intra mai vechile *Cascade* (I-VI, expuse între 1989 și 1992) și mai noile *Semne de avertizare* (1996). Iată-le pe acestea din urmă, toate metalice, acoperite de incizii subțiri și arborescente pe suprafețele lor negre: câteva lucrări mari, înalte de pînă la doi sau trei metri, stilizări masive ale unor obiecte sau situații simbolice (*Piramida, Crucea, Dialogul*), altele și mai abstracte, cu suprafețe de asemenea apreciabile, dar plate (groase de doar cinci centimetri), expuse pe perete (*Soluția, Tritonul, Focul, Scutul*). Formele lor simple și rafinate par să redescopere însuși actul simbolizării, misterul stabilirii raporturilor dintre obiecte și concepte. Cît despre scriitura indescifrabilă care acoperă aceste lucrări, ea oferă o sugestie de interpretare pentru întregul ciclu: înșiruire "semiotică" de forme negre ca niște litere, el poate fi privit și ca un "text" în care stau incifrate sensurile lumii și vieții. Plăcute note de ironie ating seria începînd de la titlu, evocator al semnalelor rutiere "de avertizare": după cum știm, cine nu le dă atenție riscă să se accidenteze! Apoi, o lucrare precum *Soluția* se compune din trei forme așezate în linie, în ordinea descrescătoare a complexității lor, ca-ntr-o descompunere treptată în unități constituente. Titlul nemțesc (*Auflösung*) se mai poate - de altfel - traduce și prin *desfacere, dez-nodare, descompunere, dizolvare*.

"Soluția", "rezolvarea" problemei se înfățișează - deci - ca... "dizolvare"! E prezentă și aici - poate - o sugestie de scriitură ironică, cele trei forme aliniate putînd închipui un straniu alfabet. Sau un rînd din tabelele de litere de mărimi descrescătoare pe care le folosesc oculiștii pentru a măsura acuitatea privirilor noastre!

De cea de-a doua clasă de lucrări ale lui Uwe Kampf țin cele care combină metalul cu sticla. Intră astfel în dialog două materiale principialmente antinomice, însemnînd greutate și - respectiv - transparență. Tensiunea creată produce metafore cu trimiteri mitice, ca în cazul ciclurilor *Complexul Babel* (1994) și *Primele șapte stații de la kilometrul zero* (1997), ambele remarcabile. Primul a fost expus în jurul castelului de la Boblingen, pe peluze sau pe dalele de piatră, în fața coloanelor baroce de la intrare. Pe suprafețele metalice ale pieselor componente erau decupate ferestre pătrate, în siruri virtualmente infinite, trimițînd la imaginea Turnului Babel. Un adăpost paralelipipedic sprijinit pe patru piloni groși, două semicercuri asamblate ca-ntr-un balans, o coloană culcată în iarbă, toate perforate, aveau introduse în interior mari bucăți de sticlă cristalizată. Erau - parcă - forme condensate, încă ușoare, ale aerului care, pătruns prin ferestrele omniprezente ale lucrărilor, le luase în stăpînire. Risipit în ambient, ansamblul alcătuia o vastă instalație care dădea impresia că "înghite" vechea arhitectură; sau - invers - că e "secretată" de ea: subtilă oscilație între trecutul castelului și prezentul structurilor metalice, la rîndul lor avatari ai Turnului mitologic de dinaintea timpului istoric.

Foarte interesante sînt și *Primele șapte stații de la kilometrul zero*, pe care Uwe Kampf le reia după ce le-a expus și la Galeria Etaj 3/4. Avem și aici o metaforă mitică a evoluției, titlul trimițînd de astă dată la punctul inițial al unei "Geneze". Micile lucrări în sticlă ale ciclului au fost făcute pentru a fi atîrnate ca niște tablouri pe pereți. De fapt, sînt compuse din cîte trei dreptunghiuri inegale de geam aproape suprapuse, sprijinite în șanțurile paralele ale unor stîngii de lemn (pe post de "ramă"). Fiecare suprafață poartă în zona centrală cîte o "pată" neregulată. Surpriza vine din faptul că ele nu sînt culori aplicate cu pensula, ci... foițe de metal parcă "scurse" pe bucățile de geam. În ele, reflexiile cromatice se descompun ca-ntr-o prismă. Așadar, raporturile dintre materiale sînt răsturnate: dacă în *Complexul Babel* metalul conținea sticla, aici sticla încorporează metalul, îl "susține". Lucrările reușesc să fie în același timp asamblate și unitare, căci le percepem și ca structuri compuse, dar și în întregime, ca pe niște obiecte monoplane, cu "petele" fiecărei bucăți de geam suprapuse într-una singură; în același timp "transparente" și "ascunse", căci ni se revelează pînă la capăt, "fără perdea", deși doar una dintre suprafețe, cea exterioară, ne este oferită nemijlocit. Joc - adică - ironic al învăluirilor/dezvăluirilor. Subțirimea foilor ne îndeamnă să vedem în acest ciclu - în fond - *șapte stații de la kilometrul zero al metalului*. De aici pleacă totul, de la stratul cel mai fin, ireductibil. Pe măsură ce materialul se va îndepărta de atare stadiu, el va crește în grosime și în greutate pînă la masivitatea sa obișnuită. Sau, ținînd cont că privim lucrările lui Uwe Kampf într-un muzeu de literatură: *primele șapte stații de la gradul zero al scriiturii plastice/sculpturale...*

Ion Bogdan Lefter

Secretul lui Serghei Eisenstein

DESPRE autorul legendarului *Cuirasat Potemkin* se știa aproape totul: s-a spus că iubea puterea sovietică, oamenii cu ochi albaștri și relațiile neconvenționale în sinul echipei sale. Se știa că nu suporta femeile delicate și visătoare, în genul eroinelor lui Turgheniev, și că nu putea să sufere manifestările de tandrețe și duioșie. Doar faptul că Serghei Eisenstein s-a amuzat toată viața făcînd desene erotice a fost trecut pînă acum sub tăcere. Regizorul Boris Blank a decis să dezvăluie acest secret al maestrului. Pentru centenarul nașterii lui Eisenstein, care va fi serbat în 1998, Blank turnează un film după aceste desene erotice, *Misterul femeii și bestiei*, pe care intenționează să-l prezinte la Festivalul de la Veneția, la anul.

Psihologii afirmă că în fiecare dintre noi sălășluiește și ingerul și demonul, proporția lor fiind în general determinată de ambianța familială. Persoanele care cunoscuseră familia viitorului realizator de filme își aminteau că părinții lui se certau, se despărteau și se împăcau pentru a se certa din nou, neocupîndu-se deloc de copil. Vina pentru aceste certuri o avea în special mama. De aceea, explică Blank, "relațiile lui Eisenstein cu femeile erau atipice. Le considera prietene, sfătuitoare, inspiratoare, dar niciodată ele nu încarnau iubirea, erotismul, familia. De altfel, el nici n-a avut familie în sensul obișnuit al termenului, locul familiei ținîndu-l echipa de filmare și prietenii. Iar eroinele filmelor sale sînt dominate, ursuze, niciodată feminine."

Numeroasele lui desene erotice pot fi decriptate și puse în legătură cu opera cinematografică. De exemplu, explicîndu-i Lidiei Naumova, scenografa de la *Ivan cel*

Groaznic, scena cazanului în care ard ingerii, i-a desenat o femeie cu pulpe puternice, cu picioarele depărtate, care își smulge din sîn ingeri cu sex enorm. Sub acest desen, Eisenstein a scris "Lidia Ivanovna, înțelegi acum frumusețea acestei scene?". Sau o schiță de costum pentru Maliuta Skuratov, șeful poliției secrete a lui Ivan cel Groaznic: perfectă exactitate istorică a detaliilor veșmîntului din sec. XVI ce îmbracă o siluetă masivă în centrul căreia se ridică un falus supradimensionat, susținut cu ambele miini de un soldat. Împrejur, boturi de ciine. Desenul e semnat.

Într-o zi, Eisenstein a mărturisit echipei sale că "Cel mai bun mijloc de a ascunde totul e de a dezvălui totul pînă la capăt". Oare ce ar spune astăzi vîzînd expuse publice desenele sale secrete? În imagine, unul dintre acestea.

(Adaptare după un articol de Boris Voitekhovski din „Komsomolskaia Pravda” - A.B.)

Premii ale Academiei Franceze

◆ Marele premiu pentru poezie a fost atribuit lui Jacques Réda pentru ansamblul operei sale, premiul Roland de Jouvenel a revenit lui Laurence Cossé pentru romanul *Colful voalului*, iar premiul pentru nuvelă a fost remis lui Benoît Duteurtre pentru volumul *Temp ciudat*.

Loplop

◆ În 1929, Max Ernst l-a inventat pe Loplop iar în 1930 a început să expună colaje în titlul cărora apărea acest nume. Cine e Loplop? O "fantomă specială, legată de Max Ernst, citeodată înaripată, dar totdeauna de sex masculin". Loplop are o viață foarte plină: întâlnește fete adevărate, suprarealiști, iubirea, vidul, natura. Activitatea lui esențială e de prezentare. "Loplop prezintă": astfel sînt denumite mai multe colaje și construcții onirice. El este în același timp în fața lui Max, pe care îl privește cum lucrează, și în spatele lui, bătîndu-și joc de ceea ce lucrează. Se strîmbă adesea. Are nasul ascuțit, aproape ca un cioc și este, parțial, pasăre. Criticul german Werner Spies, în cartea *Max Ernst, Loplop, artistul și dublul său* a reconstituit cronica acestei invenții, ca un bun cunoscător al suprarealismului, demonstrînd în ce măsură această creatură echivocă l-a servit pe inventatorul ei. La sfîrșitul lecturii, se impune totuși o întrebare: oare Max Ernst l-a creat pe Loplop sau invers?

Webzin

◆ Un *webzin* e o revistă *on line*, publicată pe Internet. Între acest tip de presă și presa scrisă tradițională există diferențe atît din punctul de vedere al celor ce o alcătuiesc, cît și al celor ce o citează, sau mai curînd o consultă, trecînd în revistă titlurile, căci oferta fi-

ind mare, lectura se reduce la o informare de ansamblu. "Webzinurile oferă ocazia inventării unui nou jurnalism, debasat de toate defectele gazetăriei tipărite" - scrie "Technology Review", care consacră un număr special presei pe Internet.

Pearl Buck - reeditată

◆ Foarte citită în epoca interbelică, Pearl Buck (laureată a premiului Nobel în 1938) este astăzi aproape uitată. Fiică de misionari, ea a crescut în China cu o dădăcă localnică și a cunoscut bine viața din Shanghai, în special condiția femeii chineze, care va sta mai târziu în centrul romanelor sale, atrăgătoare atît prin subiectul exotic, cît și prin finețea analizei raporturilor umane. Considerînd-o una dintre scriitoarele importante ale secolului, editura franceză Omnibus reeditează cele mai cunoscute romane ale scriitoarei (în imagine) - *Pămînt chinezesc*, *Păunul*, *Împărăteasa Chinei*, *Vînt de Est*, *vînt de Vest*, *Mama*.

Faulkner - 100

◆ Centenarul William Faulkner (25 septembrie 1897 - 6 iulie

1962) este sărbătorit în Franța prin expoziții cu portrete, manuscrise și documente (între care un scenariu scris de Faulkner pentru un film despre De Gaulle, scenariu care a rămas "de sertar", fiindcă nu s-a găsit un actor credibil pentru personajul principal), printr-un colocviu internațional cu participarea celor mai buni specialiști în opera scriitorului și, în chiar ziua împlinirii celor 100 de ani, printr-un *Omagiu lui Faulkner* rostit de Carlos Fuentes, Antonio Antunes, Juan José Sacer, Pierre Michon și Edouard Glissant, între alții.

Omul exact

◆ Jean-Pierre Cometti este profesor de filosofie la Universitatea Aix-Marseille și a publicat mai multe studii despre Wittgenstein și despre filosofia anglo-saxonă. Dar adevărata autoritate și-a cucerit-o cu esul despre Robert Musil, *Om exact* (Ed. du Seuil), în care complexitatea marelui opere musilienne e analizată ca într-un laborator modern, decelîndu-se interpretări ale realului susceptibile să permită o mai bună înțelegere a *Omului fără însuși*.

Triumful criticii populare

◆ Dușman al snobismului, ostil exceselor "corectitudinii politice" dar și filistinismului cultural al dreptei conservatoare, criticul de artă Robert Hughes e o veritabilă instituție în SUA. Serialul t.v. pe care l-a consacrat istoriei artei americane a cunoscut un imens succes, răsfrînt și asupra cărții sale *Viziuni americane: epopeea artei în Ame-*

rica, apărută de curînd la Ed. Knopf. Popularitatea lui Hughes se datorează faptului că el asociază analizele estetice cu o atenție constantă pentru contextul istoric și social în care au fost create operele de artă. "The New Republic", apreciînd cartea, îi reproșează totuși unele omisiuni, precum cea a arhitecturii religioase ori a fotografiei americane.

Biografia lui Gutenberg

◆ "Tipografia este telescopul sufletului", aceasta este propoziția cu care începe biografia lui Gutenberg, scrisă de Lamartine în 1853 pentru revista "Le Civilisateur". Poetul meditează la importanța inventării tiparului și, sub pana sa, Gutenberg devine un veritabil erou romantic, ghidat de Providență și curînd deposedat de epocala sa invenție. "Grație tiparului, scrie Lamartine, sîntem cu toții contemporani". Cu ocazia celei de-a 550-a aniversări a creării procedurii tipografice, Ed. Folle Avoine a reeditat, într-o ediție culeasă cu litere de plumb, textul lui Lamartine, *Gutenberg, inventatorul tiparului*.

Saramago și cinematograful

◆ Jose Saramago a surprins asistența, la Universitatea din Santander,

unde fusese invitat la un seminar avînd ca temă raporturile cinematografului cu celelalte arte, declarînd că are un vechi contencios cu a șaptea artă, "răspunzătoare de cele mai groaznice coșmaruri din copilăria mea". Tot ce a spus apoi, arată că nu iartă cinema-ul nici acum: "artificiile luiucid imaginația", "adaptările după romane nu pot reține din cărți decît un minim", "într-un roman, naratorul nu poate fi omniscient în sensul aparatului de filmat, autorul povestește ceea ce crede și simte, cu memoria și trupul său, pe cînd camera, ea nu poate vedea în ea însăși" - relatează "El País".

Literatură fotografică

◆ Fotografatul argentinian Hector Zampaglione este un mare admirator al romanului *Rayuela* de Julio Cortázar, a cărui acțiune se petrece la Paris, în anii '60. Urînd modelul romanelor-foto americane, el a inviat cele două personaje principale, Maga și Horacio, urmărindu-le pe firul narativ prin Paris. Legende care însoțesc fotografiile sînt extrase, firește, din romanul lui Cortázar. Cartea cu titlul *Parisul Șotronului*, apărută la Ed. Lunwerg din Barcelona, este apreciată în ziarul "El País" drept o reușită a "literaturii fotografice".

Nostalgii germane și maghiare

◆ LOIOASA vară a lui 1997 a dat la iveală noi *Nostalgii*. Unele maghiare, altele germane. La Tîrgul de Carte de la Frankfurt care se desfășoară la mijlocul lunii octombrie se lansează anul acesta ediția germană a cărții lui Mircea Cărtărescu, *Nostalgia* (Humanitas, 1993). A apărut în august la Editura *Volk und Welt* din Berlin, în excelenta traducere a lui Gerhardt Csejka. Cu ocazia lansării, la Centrul internațional al Tîrgului are loc o discuție publică la care participă scriitorul Mircea Cărtărescu, traducătorul și moderatorul t.v. olandez Marten t'Hart. Aceeași *Nostalgie* și-a făcut apariția și la Pécs, încă din luna iulie, sub "pseudonimul" *Sóvargás*. A fost publicată la Editura Jelenkor în traducerea lui Csiki László.

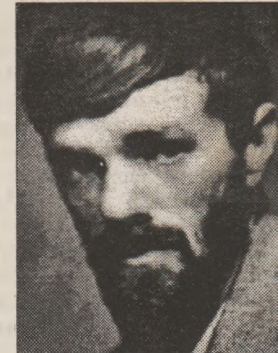
Temporar la Berlin

◆ În septembrie 1993, Taslima Nasreen a fost condamnată la moarte de un grup islamist din Bangladesh care a considerat blasfematoare cartea ei, *Rușinea*. După ce a trăit un an și jumătate la Berlin, administrația ger-

mană nu i-a mai prelungit viza, și a trebuit să plece în Suedia. Acum, Asociația umanitară din Germania, în care Taslima e membră de onoare, a reușit să-i obțină un nou permis de sedere temporară la Berlin.

Tablourile lui D. H. Lawrence

◆ În 1929, justiția engleză a calificat drept "obscene" cele 10 tablouri pictate de D.H. Lawrence și, pentru a le salva, scriitorul le-a trimis la Taos, în New Mexico. Cu toate că, legal, tablourile sînt și acum interzise în Marea Britanie, s-au făcut numeroase demersuri ca ele să fie aduse acasă, dar pînă de curînd aceasta nu a fost posibil din pricina lui Saki Karayas, un hotelier grec din Taos, devenit, după multe peripeții, proprietarul pinzelor. El cerea o sumă astronomică (peste 7 milioane de lire) sau spunea că le dă doar cu condiția ca British Museum să înapoieze Atenei antichitățile grecești pe care le deține. Acum cîteva luni Saki Karayas a murit, iar moștenitorii lui par să fie mai rezonabili, așa că tratativele au fost reluate - anunță "The Sunday Times".

Serisorile lui Américo Castro

◆ Fugind de dictatura franchistă, istoricul Américo Castro a fost mai întîi profesor la Princeton, apoi s-a stabilit în Argentina. În 1948, el a publicat una dintre operele majore ale istoriografiei spaniole, *Espana en su historia*, care a fost editată în țara sa abia în 1983. Respingînd versiunea oficială a istoriei spaniole în accepția sa exclusiv creștină, Castro este primul care a reabili-

tat locul ocupat de mauri și evrei. De la reîntoarcerea sa din Argentina, în 1968, și pînă în 1972, cînd a murit, Américo Castro a trimis 20 de scrisori unui tînar prieten, scriitorul Juan Goytisolo, care acum le-a făcut publice. Temele tratate în aceste scrisori sînt încă foarte actuale: progresul științific, conflictul din Orientul Mijlociu, rasismul, Opus Dei, regionalismul spaniol.

Declinul sălilor de cinema

◆ "Página 12" scrie că în 1935, Buenos Aires era orașul cu cele mai multe săli de cinema din lume. Și asta a durat cam pînă în anii '70. Apoi a început declinul. Videocluburile și televiziunea prin cablu au dus la închiderea tot mai multor cinematografe, iar acum lumea se mai duce doar la filme care au obținut premii la mari festivaluri internaționale și la anumite producții hollywoodiene ale unor regizori în vogă.

Revista revistelor

Cuvintele aproapei

Comemorând în avans cei 10 ani - ce se vor împlini la 4 decembrie - de la moartea lui Constantin Noica, revista *HYPERION* - *Caiete botoșanene* nr. 3 publică un grupaj de texte menite a contura un *portret din cuvintele aproapei*, antologind în acest scop fragmente inedite semnate de N. Steinhart, Petre Țuțea, I. Negoieșcu, Gabriel Liiceanu, scrisori inedite ale lui Noica trimise la Botoșani și Ipotești în perioada facsimilării manuscriselor eminesciene, mărturii ale unor persoane angrenate în acest dificil proiect, precum și documente fotografice mai puțin cunoscute - totul cu grijă paginat și redactat. Pe lângă contururile știute, întipărite în memoria publică prin repetare, cele mai vii și convingătoare tușe ale portretului le dă cu adevărat "aproapele" lui Noica, Alexandru Paleologu, în interviul luat de Constantin Iftime. Firesc, nestinjenit deloc de mitul înțeleptului de la Păltiniș falsificat de adorația unanimă, domnul Paleologu vorbește despre calitățile umane și intelectuale ale prietenului său cu o afecțiune ce nu-i alterează spiritul critic. Pentru dînsul, care l-a cunoscut "cînd aveam 16 ani și el 26", Noica era "în primul rînd un gentleman absolut, un om de o mare probitate și gentilețe. Era capabil de o delicatețe extremă în prietenie. Și ipocrizia lui, care e reală dar a cărei proporție e greu de evaluat, nu mă deranjează deloc, pentru că el nu era un ipocrit interesat. Avea o formă de a căuta modul cel mai insinuant și mai seducător de a cuceri pe altul în scopul de a-i comunica o părere, pentru a obține un anumit plus în ordinea acțiunii lui intelectuale". Chiar dacă acum dl Paleologu consideră "periculoasă și dăunătoare luarea în serios și practicarea efectivă a ceea ce Noica preconiza", prezența lui umană era în mod sigur benefică. Atunci cînd l-a cunoscut, filosoful de mai tîrziu era un tînar monden "elegant, distins și frumos", aparținînd înaltei societăți bucureștene, care dansa la baluri, juca tenis și citea autori francezi la modă - Gide și Paul Morand: "Atunci era exact contrariul a ceea ce a devenit mai tîrziu prin opțiune deliberată și prin impunerea programată a unui stil de viață". În prima fază a vieții lui s-a comportat după regulile societății din care făcea parte. Dar și-a dat seama că acest mod de viață îi va impune o carieră socială ce nu i se potrivea. Speriat de pers-

pectiva căsătoriei cu "o foarte inteligentă și frumoasă domnișoară din înalta societate", s-a însurat cu o colegă de facultate dintr-o familie anglo-saxonă, Wendy Masten, nemulțumindu-și astfel familia. ♣ Față de naturalețea elegantă a conversației lui Al. Paleologu, felul lemnos în care își formulează C. Iftime curiozitatea sună ridicol. Astfel, el vrea să știe "care era poziția lui N. față de frumusețea feminină". Ne închipuim zîmbetul subțire ce însoțește răspunsul: "Simplul fapt că s-a însurat cu o femeie care nu era frumoasă și pentru care a avut o afecțiune, nu un eros, arată că nu avea o foarte pronunțată preferință sau un foarte mare interes pentru frumusețea femeii" sau, în alt context, ziarisitul întreabă dacă C. Noica "avea acces la artistid". Răspuns: "Nu, deloc. Era un artist în felul cum se exprima, dar avea în materie de artă niște consemnate opțiuni și consemnate excluziuni". Deși prețuiau valori diferite, fiecare dintre cei doi prieteni îl accepta pe celălalt așa cum era, mai tînarul fiind însă, în anii '50, cînd Noica avea domiciliu forțat la Cîmpulung, discipol în ale filosofiei. Atunci i-a simțit cu adevărat forța de seducție intelectuală: "El avea o putere persuasivă formidabilă. Avea o formă seducătoare și constrîngătoare de a te convinge. Era o influență de fier într-o mînușă de catifea. O autoritate de fier, implacabilă. Din care nu mai puteai să ieși. Îți însușeai vocabularul și concepțiile lui și nu mai puteai să ieși din ele. Și eu am pățit asta, supunîndu-mă cu bună-știință, cu bunăvoință la această totală aservire. Pînă la faptul că ceea ce am scris pînă la vremea aia - puține lucruri - a fost de aruncat. Erau niște texte... ale imitarii unui fel de-a vorbi impropriu. Impropriu mie, vreau să spun. Mi-am dat seama că folosul enorm pe care l-am dobîndit, prin lecturile la care m-a indus el, prin metoda acestor lecturi, prin discutarea pasionantă a acestor comentarii filozofice, m-a dus pe mine înapoi, la valorile mele prime, pe care le abandonasem sub influența lui, adică Montaigne, moralistii francezi, impresionismul în artă, în pictură, în critică, gustul pentru voluptate, Caragiale, Shakespeare, Cervantes. El pe Caragiale îl detesta." Cît despre pedagogia lui Noica, autorul *Bunului-simț ca paradox* e tranșant: "nu există om normal pe lume care să accepte pedagogia lui Noica, decît dacă este smintit. Eu cunosc cîțiva smintîți care au luat de bun idealul paidetic. E o vorbă goală. «Facem artă paidetică» sau «mergem pe noțiunea paidetică». Sînt niște papagali, nu dau nume, dar există [...], «idealul paidetic» nu înseamnă riguros nimic". Iar despre mitul Noica, răspîndit nu de singurii săi discipoli adevărați, Pleșu și Liiceanu, ci de unii care aveau prea puțin de a face cu el, dl Paleologu e de părere că deja a rămas foarte puțin "și curînd n-o să mai rămînă nimic. O să rămînă din opera lui Noica frumusețea ei literară și sugestivitatea ei de gîndire."

Mult prea tîrziu

Cu o întîrziere mai semnificativă ca în alte dăți au apărut revistele *MANUSCRIPTUM* și *VIAȚA ROMÂNEASCĂ*. Directorul onorific al celei dintîi, Petru Creția, și redactorul șef al celei de-a doua, Cezar Baltag, au încetat din viață cu cîteva luni în urmă. Cele două reviste au consacrat numere comemorative acestor personalități ale culturii noastre. Normal ar fi fost ca măcar din respect pentru memoria acestor oameni care lasă în urmă opere de o importanță capitală pentru cultura noastră, birocrația autohtonă să precipite mersul hîrtiilor și al fondurilor (puține!) pentru ca numerele acestea să apară într-un răstimp cuviincios. Nu s-a întîmplat așa! La adăpostul anonimatului sau al unui spătar de scaun, persoane care sînt plătite pentru a asi-

LA MICROSCOP

Un plagiat suspect

NU SCRIU acest *microscop* pentru a sări în apărarea lui Ioan Buduca. Acuza de plagiat care i se aduce e, din păcate, foarte limpede în dovezi. Iar ceea ce contează e textul apărut, nu justificările autorului. Trebuie totuși să admitem și dreptul autorului de a-și susține nevinovăția. Acuzat de a fi plagiat un autor străin (nu intru în detalii), Ioan Buduca se justifică într-un chip care-l acuză pe editor că i-ar fi mutilat (taiat) textul, acuză la care editorul răspunde pomînd de la proba manuscrisului. În pofida durtății răspunsului, editorul e îndreptățit la o asemenea replică, în clipa în care i se aruncă acuzația că din neglijență sau din criterii de scurtare convenabilă a textului, l-a expus pe autorul publicat de el unei acuzații de o asemenea gravitate. Editorul are, suplimentar, cavalierismul de a nu lăsa îndoilei nici asupra lui Mircea Mihaieș, despre care Ioan Buduca afirmă că și-ar fi dat viza, ca redactor, asupra manuscrisului. De ce totuși n-am crede în existența unei variante lungi a textului care i-a adus lui Ioan Buduca acuzația de plagiat? O variantă de autor, garnisită cu tot ceea ce ar fi trebuit, adică și cu trimiterea la autorul din care Ioan Buduca transcrie în propriul său eseu? Să nu uităm că Ioan Buduca a folosit un text deja tradus în limba română. Și să nu uităm că în calitatea sa de cititor profesionist el știe ce va să zică plagierea.

Cu alte cuvinte, un critic literar de mare notorietate fură un text apărut în românește, pretinzînd că e al său. Chiar dacă Ioan Buduca se ocupă în ultimii ani de interpretări ale unor controverse religioase, e greu de crezut că el se simte în postura acelor autori inocenți care întrebunțează cel mai potrivit cuvînt, fără a-și pune problema paternității acestuia. Să spun că și dacă el ar fi folosit fără ghilimele textul unui autor străin tradus de el însuși, Ioan Buduca ar fi săvîrșit aceeași greșeală de neiertat. Așa că, în raport cu proba textului, nu mai rămîne de spus mare lucru.

Despre aceste amănunte, însă, ar

merita să discutăm, chiar riscînd să-i facem alt rău autorului. Ce avea Ioan Buduca de ciștigat din acest plagiat? Aproape nimic. Stătea cartea sa de eseuri în acest text? Nu. Urmărea el ceva, în mod special, prin apariția acestui text? Nici asta nu s-ar zice.

Așadar, un critic literar care nu lucrează cu negri care să-i scrie texte și cărui îi apar la un interval apropiat două cărți, se predă aproape necondiționat eventualilor săi adversari cu o hotîre groasă pe care o putea evita cu ușurință, fără a mai vorbi că nimeni nu i-ar fi reproșat nici citarea, nici preluarea explicită a unui text. În varianta apărută în *Cuvîntul*, esul lui Buduca suferă, să zicem, amputări care țin de necesitățile spațiului disponibil. De acolo dispăre trimiterea la autorul citat de Buduca. În loc să verifice cum arată esul său după aceste tăieturi, autorul expediază textul, alături de celelalte din volum, editurii care i-a publicat cartea.

Acum începe partea *microscopică* a interpretării. Ca mulți autori cărora li se taie din text (chiar dacă fac ei înșiși acest lucru), Ioan Buduca uită acest lucru. Textul apărut în revistă, își închipuie autorul, pentru a-și cicatriza mai repede rana produsă de tăietură, e același cu cel scris în varianta originală. Cu această falsă memorie consolatoare în minte, Ioan Buduca își anesteziează temeinic orgoliul de autor. Atît de temeinic, încît uită - pur și simplu - operația suferită de esul sau. Subconștientul lui Ioan Buduca s-a grăbit să absoarbă partea neconvenabilă a lucrurilor, aceea că textul său a trebuit să apară tăiat de la bun început, ca să încapă în revistă. Autorul, în loc să trimită manuscrisul editurii, recurge la varianta prescurtată, uitînd de operația pe care a suferit-o textul și provocînd astfel reacții justificate - unele acuzatoare, altele de apărare. În această lumină, Ioan Buduca e de acuzat pentru neglijența sa față de soarta propriului text, căruia nu i-a verificat conformitatea.

Cristian Teodorescu

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației "România literară" pe adresa Fundația "România literară", București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 1520.796.1000.89 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

România literară

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42.
(foto). Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9.30-13.
Abonamente: 3 luni - 19.500 lei; 6 luni - 39.000 lei; 1 an - 78.000 lei; ISSN 1220-6318

Tipar: **grupul drago print**
TIPOGRAFIA FED, Calea Rahovei 147,
sector 5 - București; tel: 335.93.18; fax: 311.33.75

24 pag - 1.500 lei
La redacție: 1.000 lei

Cronicar